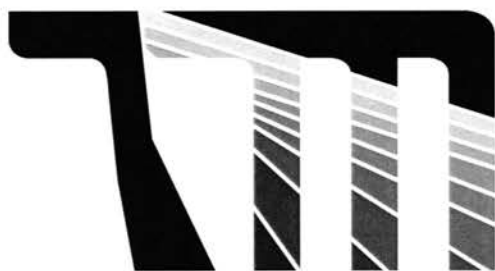

Nederlands eigen vaardigheid

Thomas More
Hogeschool

Thomas More Hogeschool

Stationssingel 80, 3033 HJ Rotterdam

5^e, herziene versie, juni 2016

Inhoud

0 de Woordenlijst (het Groene Boekje)

werkwoordspelling

- 1 gezegde, persoonsvorm, infinitief of voltooid deelwoord
- 2 geen werkwoord maar bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord
- 3 je ≠ jij; je = jou / jouw
- 4 jij (je) als onderwerp na persoonsvorm
- 5 persoonsvorm of voltooid deelwoord?
- 6 gebiedende wijs
- 7 o.t.t. overig
- 8 't kofschip: -de of -te in de verleden tijd
- 9 o.v.t. enkel / dubbel d / t
- 10 o.v.t. overig

overige spelling

- 11 samenstelling, afleiding, eigennaam, soortnaam
- 12 klinkerbotsing, initiaalwoord, letterwoord
- 13 aaneen of los?
- 14 koppelteken bij klinkerbotsing
- 15 koppelteken overige gevallen
- 16 deelteken (trema)
- 17 apostrof (weglatingsteken)
- 18 de tussen-n in samenstellingen
- 19 de tussen-s in samenstellingen
- 20 hoofdletters
- 21 verkleinwoord
- 22 punten in afkortingen
- 23 accenttekens
- 24 verdubbeling eindletter in meervoud
- 25 'weetwoorden': woorden waar geen (gemakkelijke) regels voor zijn

leestekens

- 26 de punt, het vraagteken en het uitroepteken
- 27 komma tussen werkwoorden die niet bij elkaar horen
- 28 komma voor uitbreidende bijvoeglijke bijzin
- 29 komma's, aandachtstreepjes of haakjes en gedachtestreepje
- 30 komma in overige gevallen
- 31 de puntkomma
- 32 de dubbele punt
- 33 de aanhalingstekens
- 34 aanhalingstekens in combinatie met andere leestekens

'formuleren'

- 35 zij / hun / hen / ze
- 36 jou (je) / jouw, u / uw, mij (me) / mijn
- 37 dan / als + persoonlijk voornaamwoord
- 38 werkwoorden onregelmatig in de o.t.t.

- 39 bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op -en
- 40 -n in enkele(n), alle(n), sommige(n), vele(n), beide(n)
- 41 liggen / leggen, kunnen / kennen
- 42 pleonasme en tautologie
- 43 contaminatie en malapropisme
- 44 voegwoorden
- 45 congruentie onderwerp en persoonsvorm
- 46 betrekkelijke voornaamwoorden en verwijzende woorden
- 46x betrekkelijk voornaamwoord 'wat'
- 47 foute beknopte bijzin
- 48 foute samentrekkingen
- 49 de tangconstructie
- 50 zinsbouw: de plaats van de persoonsvorm

schrijfvaardigheid

- 51 spreektaal en schrijftaal
- 52 woordkeus en variatie in woordgebruik
- 53 barbarismen en dialectismen
- 54 foute woordvolgorde en gebrek aan symmetrie
- 55 lijdende vorm en naamwoordstijl
- 56 zinslengte en alinea-indeling
- 57 herhaling en wijdlopiegheid
- 58 structuur van de tekst
- 59 vormgeving van de tekst
- 60 citaten en bronvermelding

- 61 begrippen, stijlfiguren en beeldspraak
beoordelingsformulier

zinsdelen

woordsoorten

spelling (0) - de Woordenlijst (het Groene Boekje)

Wat betekenen de extra vermeldingen bij de woorden in de Woordenlijst?

zelfstandige naamwoorden:

aal•bes, de, aal•bes•sen
ca•fé, het, ca•fés; cafeetje [ca•fé•tje]
cake, de (m.), cakeje
di•eet, het, diëten [dië•ten, di•eten]
exa•men, het, exa•mens, exa•mi•na; exa•men•tje
hob•by, de (m.), hob•by's; hobby'tje [hob•by•tje]
juf, de (v.), juf•fen, jufs
koe•rier, de (m.), koe•riers, koe•rier•tje
lamp, de, lampen
niveau, het, niveaus
ou•der•com•mis•sie, de (v.), ou•der•com•mis•sies
pa•ra•plu, de (m.), pa•ra•plu's, parapluutje (pa•ra•plu•tje)

De punten (•) in de trefwoorden zijn 'afbreekpunten', voor als een deel van het woord niet meer op de regel past. (Bij tekstverwerking gaat dan natuurlijk automatisch het hele woord naar de volgende regel, maar als er daardoor op de vorige regel een groot 'gat' valt, kun je het woord ook afbreken.)

De aanduiding 'm.' (mannelijk) of 'v.' (vrouwelijk) is in de praktijk nauwelijks van belang.

Als er van het woord een meervoudsvorm bestaat, wordt die in principe vermeld.

Bij de verkleinwoorden worden die op -je in principe niet weergegeven.

In de Woordenlijst (p. 126) staat: "Zowel de meervouden als de verkleinwoorden worden in hun afgebroken vorm weergegeven. Indien de spelling van de afgebroken vorm afwijkt van die van de niet-afgebroken vorm, o.a. in geval van een trema of van bepaalde verkleinwoorden, worden de afgebroken vormen tussen vierkante haken geplaatst."

Dit betekent dat je *cafeetje* moet schrijven en alleen *café-tje* als *café-* op de ene regel staat en *tje* op de volgende regel. Het woord *diëten* kun je op twee verschillende manieren afbreken. Bij *hobby'tje* geldt weer, dat de apostrof alleen verdwijnt als *hobby-* op de ene regel staat en *tje* op de volgende. En normaal is de spelling *parapluutje* en alleen bij afbreking kun je *paraplu-* en daarna *tje* krijgen.

bijvoeglijke naamwoorden:

aan•trek•ke•lijk, aan•trek•ke•lij•ke
frui•tig, frui•ti•ge
ge•vari•eerd, ge•va•ri•eer•de
raar, ra•re; raar•der, raarst
goed, goe•de; be•ter, best

Bij de bijvoeglijke naamwoorden wordt de verbogen vorm gegeven en soms (meestal in wat moeilijker gevallen) de vergrotende en overtreffende trap.

werkwoorden:

bij•tel•len, tel•de bij, bij•ge•teld
ko•pen, kocht, ge•kocht
pra•ten, praat•te, ge•praat
sms'en, [sms•en], sms'te [sms•te], ge-sms't; ik sms, jij sms't

Bij de werkwoorden is ook de onvoltooid verleden tijd en het voltooid deelwoord gegeven. In moeilijke gevallen zijn ook de ik-vorm en jij-vorm in de onvoltooid tegenwoordige tijd vermeld.

Je kunt de Woordenlijst ook volledig raadplegen op www.woordenlijst.org.

spelling (1) – gezegde, persoonsvorm, infinitief of voltooid deelwoord

Voor de juiste spelling van de werkwoordsvormen moet je allereerst weten of het om een infinitief, een persoonsvorm of een voltooid deelwoord gaat.

het werkwoordelijk gezegde

Als er één werkwoord in de zin staat, is dat het (werkwoordelijk) gezegde:

1. Hij *leest* de krant. *leest* = werkwoordelijk gezegde
2. Wij *kijken* naar de tv. *kijken* = werkwoordelijk gezegde

Als er meer werkwoorden in een zin staan, vormen de werkwoorden die bij elkaar horen het (werkwoordelijk) gezegde:

3. Hij *heeft* de krant al *gelezen*. *heeft gelezen* = werkwoordelijk gezegde.
4. Hij *wil* graag de krant *lezen*. *wil lezen* = werkwoordelijk gezegde
5. Hij *zou* graag de krant *willen lezen*. *zou willen lezen* = werkwoordelijk gezegde

In een zin kunnen ook twee werkwoordelijke gezegdes staan:

6. Ik *zie* dat hij de krant *leest*. *zie* en *leest* horen niet bij elkaar.

Deze zin is eigenlijk opgebouwd uit twee zinnen:

- 6a Hij *leest* de krant. *leest* = werkwoordelijk gezegde
- 6b Ik *zie* het. *zie* = werkwoordelijk gezegde

7. Hij *heeft* gezegd dat hij de krant graag *wil lezen*.

- 7a Hij *wil* graag de krant *lezen*. *wil lezen* = werkwoordelijk gezegde
- 7b Hij *heeft* het *gezegd*. *heeft gezegd* = werkwoordelijk gezegde

de persoonsvorm

Werkwoorden kunnen vier vormen hebben: infinitief, persoonsvorm, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord.

De persoonsvorm is het werkwoord dat zich aanpast aan het onderwerp (de 'persoon') in de zin:

8. Ik *ga* die nieuwe dvd kopen.
9. Wij *gaan* die nieuwe dvd kopen.
10. Hij *gaat* die nieuwe dvd kopen.

De persoonsvorm is ook het werkwoord dat de zin van tijd kan veranderen:

11. Ik *ga* die nieuwe dvd kopen. Ik *ging* die nieuwe dvd kopen.

Als een gezegde uit één werkwoord bestaat, zoals bij zin 1, 2, 6a en 6b, is dat automatisch de persoonsvorm.

de infinitief

De infinitief is 'het hele werkwoord', de vorm die in het woordenboek staat. In zin 4 noemen we *lezen* infinitief. In ieder gezegde staat één persoonsvorm, maar in een gezegde kan meer dan één infinitief staan: in zin 5 staan twee infinitieven: *willen* en *lezen*.

Let op:

12. Wij *kopen* die nieuwe cd. *kopen* = persoonsvorm
13. Wij *zullen* die nieuwe cd *kopen*. *zullen* = persoonsvorm; *kopen* = infinitief

spelling (1) – gezegde, persoonsvorm, infinitief of voltooid deelwoord - vervolg

het onvoltooid deelwoord

Soms onderscheidt men ook het onvoltooid deelwoord, dat wordt gevormd door infinitief + d(e):

14. Hij ging *lopend* naar het station.
15. Al *doende* leert men.
16. *Fluitend* liep hij door de gang.

het voltooid deelwoord

17. Hij leest de krant.

Deze zin staat in de onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.). Als ik daar een voltooide tijd van maak:

18. Hij heeft de krant gelezen (voltooid tegenwoordige tijd: v.t.t.)

verandert *leest* in *gelezen* en komt *heeft* erbij als hulpwerkwoord, om het gezegde compleet te maken.

gelezen is het voltooid deelwoord van het werkwoord *lezen*.

Voltooide deelwoorden zijn vaak te herkennen aan het voorvoegsel *ge-*, maar niet altijd:

19. Het programma is al *begonnen*.
20. Dat heeft hij *veranderd*.
21. Zoiets is al vaker *gebeurd*.

In zin 19 is het gezegde *is begonnen*.

is is de persoonsvorm, want:

- als je er meervoud van maakt, krijg je:
De programma's *zijn* al begonnen
- als je de zin in de verleden tijd zet, krijg je:
Het programma was al begonnen.

In elk gezegde kan maar één persoonsvorm zitten, dus *begonnen* kan niet persoonsvorm zijn. Er zijn vier vormen van het werkwoord: persoonsvorm, infinitief, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord. Er blijven dus over: infinitief, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord.

De infinitief die hoort bij *begonnen* is *beginnen*.
Het onvoltooid deelwoord is infinitief + d(e): *beginnend(e)*.
Er blijft dus alleen voltooid deelwoord over.

Om te zien of het een voltooid deelwoord is, kun je het werkwoord ook proberen te vervangen door een werkwoord dat wel *ge-* krijgt bij het voltooid deelwoord:

In zin 19 kun je *beginnen* bijvoorbeeld vervangen door *starten*:

- 19a Het programma is al *gestart*.

In zin 20 kun je *veranderen* bijvoorbeeld vervangen door *wijzigen*:

- 20a Dat heeft hij *gewijzigd*.

In zin 21 kun je *gebeuren* bijvoorbeeld vervangen door *voorkomen*:

- 21a Zoiets is al vaker *voorgekomen*.

spelling (2) - geen werkwoord maar bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord

a

de infinitief (het hele werkwoord): *vergroten*

Hij *vergrootte* de letters.

(*vergrootte* is hier een werkwoord in de verleden tijd: stam + te: *vergroot/te*)

maar: *de vergrote letters*

(*vergrote* is hier bijvoeglijk naamwoord, net zoals in: *de grote letters, de kleine letters, de mooie letters*);

Het gaat hier om een bijvoeglijk naamwoord dat is afgeleid van het voltooid deelwoord *vergroot* in:

De letters zijn *vergroot*.

Het is dus een bijvoeglijk naamwoord en geen werkwoord. Bijvoeglijke naamwoorden schrijven we zo eenvoudig mogelijk. Alleen voor werkwoorden gelden regels als stam + de of stam + te. Zulke bijvoeglijke naamwoorden komen veel voor! Let op het verschil:

Hij *besteedde* daaraan veel geld. Het *bestede* geld

Men *verwachtte* veel bezoekers. Het *verwachte* aantal bezoekers

Zij *verlootte* de prijzen. De *verlote* prijzen

b

Er zijn ook werkwoorden met een voltooid deelwoord dat eindigt op -en:

Het brood is *gebakken*.

Het bijvoeglijk naamwoord daarvan afgeleid: het *gebakken* brood.

De haring is *gezouten*.

Het bijvoeglijk naamwoord daarvan afgeleid: de *gezouten* haring.

Als het voltooid deelwoord de uitgang -en heeft, krijgt het bijvoeglijk naamwoord dat ook.

Er zijn veel werkwoorden met een voltooid deelwoord dat niet eindigt op -en:

Die maaltijd is snel bereid.

Het bijvoeglijk naamwoord daarvan afgeleid: de snel bereide maaltijd;

ook bij meervoud van het zelfstandig naamwoord: de snel bereide maaltijden.

Een wijd verbreid **misverstand** is, dat de uitgang -en te maken zou hebben met het meervoud van het zelfstandig naamwoord dat daar achter komt.

Als het voltooid deelwoord **niet** de uitgang -en heeft, kan het bijvoeglijk naamwoord ook **nooit** de uitgang -en krijgen. Dat heeft dus niets te maken met enkelvoud of meervoud.

c

Het komt ook wel voor dat een zelfstandig naamwoord met een werkwoord wordt verward:

Ik weet dat hij *behoud* van de natuur heel belangrijk vindt.

(*behoud* is hier zelfstandig naamwoord: je kunt er *het* voor zetten: *het behoud*;

weet is werkwoord en persoonsvorm: *Ik weet*;

vindt is werkwoord en persoonsvorm: *hij vindt*)

Ik denk dat hij *geld* genoeg heeft.

(*geld* is ook hier zelfstandig naamwoord: je kunt er in deze zin niet *het* voor zetten, maar het gaat wel om *het geld*.)

Ook een bijwoord wordt soms met een werkwoord verward:

Ik denk dat hij *verkeerd* ingelicht is.

(*verkeerd* is hier bijwoord, het zegt iets van het werkwoord *inlichten*.)

spelling (3) – je # jij; Je = jou / jouw

je kom je in verschillende grammaticale functies tegen.

In de volgende zin:

Beantwoordt je zus dat soort vragen?

is je te vervangen door **jouw**: jouw zus.

je zus is het onderwerp in deze zin.

Voor de spelling van *Beantwoordt* kun je vergelijken met een werkwoord zonder **d** in de stam:

Geeft je zus antwoord op dat soort vragen?

In de volgende zin:

Hij houdt je altijd aan de praat.

is je is te vervangen door **jou**.

Hij is het onderwerp in deze zin.

Voor de spelling van *houdt* kun je vergelijken met een werkwoord zonder **d** in de stam:

Hij maakt je altijd aan de praat.

spelling (4) – jij (je) als onderwerp na de persoonsvorm

In de volgende zin:

Beantwoord je dat soort vragen?

is je te vervangen door **jij**.

Voor de spelling van *Beantwoord* kun je vergelijken met een werkwoord zonder **d** in de stam:

Geef je antwoord op dat soort vragen?

Bij de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd geldt de volgende regel:

Als er **jij na** de persoonsvorm staat, komt er **geen t** achter de stam:

loop jij?

kom jij?

antwoord jij?

Als je in een zin je kunt vervangen door **jij**, geldt die regel ook:

loop je?

kom je?

antwoord je?

Als **jij** of **je vóór** de persoonsvorm staat, krijgt je stam + t:

jij loopt,

jij komt

jij antwoordt

je loopt

je komt

je antwoordt

spelling (5) - persoonsvorm of voltooid deelwoord?

Bij werkwoorden die beginnen met *be-*, *er-*, *ge-*, *her-*, *ont-* en *ver-* krijgt het voltooid deelwoord niet het voorvoegsel *ge-*:

beloven: Hij heeft dat *beloofd*.

erkennen: Zij hebben dat *erkend*.

gebeuren: Dat is gisteren *gebeurd*.

herkennen: Ik had haar eerst niet *herkend*.

ontmoeten: Ik heb hem *ontmoet*.

vertellen: Ik heb het *verteld*.

Ook sommige samengestelde werkwoorden krijgen niet het voorvoegsel *ge-*:

achter + volgen: *achtereenvolgen* – *achtereenvolgde(n)* – *achtereenvolgd*

onder + tekenen: *ondertekenen* – *ondertekende(n)* – *ondertekend*

Dat betekent dat je het voltooid deelwoord niet gemakkelijk van de persoonsvorm kunt onderscheiden:

Dat verandert niet veel. *verandert* is hier persoonsvorm: stam + t

Dat is niet veel veranderd. *is* is hier persoonsvorm (en hulpwerkwoord) en *veranderd* is voltooid deelwoord: eindigt op –d, want de verleden tijd is *veranderde*.

Er gebeurt niet zoveel. *gebeurt* is persoonsvorm: stam + t.

Er is niet zoveel gebeurd. *is* is persoonsvorm (en hulpwerkwoord) en *gebeurd* is voltooid deelwoord: eindigt op –d, want de verleden tijd is *gebeurde*.

Hij belooft dat wel vaker. *belooft* is persoonsvorm: stam + t.

Hij heeft dat wel vaker beloofd. *heeft* is persoonsvorm (en hulpwerkwoord) en *beloofd* is voltooid deelwoord: eindigt op –d, want de verleden tijd is *beloofde*.

Hij betaalt de rekening. *betaalt* is persoonsvorm: stam + t.

Hij wordt voor dat werk betaald. *wordt* is persoonsvorm (en hulpwerkwoord) en *betaald* is voltooid deelwoord: eindigt op –d, want de verleden tijd is *betaalde*.

Je moet dus goed opletten of er een hulpwerkwoord, meestal een vorm van *zijn*, *hebben* of *worden*, in de zin staat. Dat hulpwerkwoord moet dan wel bij **dat** voltooid deelwoord horen.

Hij heeft niet verteld hoe hij zo'n gerecht bereidt.

In deze zin vormt *heeft* *verteld* een gezegde en *bereidt* een ander gezegde.

heeft is hulpwerkwoord bij het voltooid deelwoord *verteld*.

bereidt staat apart, als persoonsvorm, met *hij* als onderwerp.

Als je hier twijfelt of *bereidt* / *bereid* persoonsvorm of voltooid deelwoord is, dan kun je het ook vervangen door een werkwoord dat wel *ge-* in het voltooid deelwoord krijgt:

Hij heeft niet verteld hoe hij zo'n gerecht maakt. (niet *gemaakt*).

Ook andere werkwoorden kunnen hulpwerkwoord zijn. Vergelijk:

Dat was niet vermeld. *Dat stond niet vermeld*.

In de tweede zin is *stond* het hulpwerkwoord en *vermeld* voltooid deelwoord.

Als je hier twijfelt of *vermeldt* / *vermeld* persoonsvorm of voltooid deelwoord is, dan kun je het ook vervangen door een werkwoord dat wel *ge-* in het voltooid deelwoord krijgt:

Dat stond niet geschreven.

spelling (6) – gebiedende wijs

a

Kom hier!

Houd het touw vast!

Help mij even!

Houd de tekst kort en zakelijk.

Geef mij dat boek even aan.

Voeg twee theelepels suiker toe.

Roer de saus goed door.

Bovenstaande zinnen zijn 'gebiedende wijs'.

Een 'echte' gebiedende wijs heeft twee kenmerken:

- 1 Een gebiedende wijs drukt een bevel, verzoek, wens, advies of aansporing uit.
- 2 Een zin in de gebiedende wijs heeft geen onderwerp.

In een zin in de gebiedende wijs gebruiken we de stam van het werkwoord.

(De 'gebiedende wijs meervoud' (stam+t) is inmiddels verouderd: *Kiest PvdA!*)

Zinnen mét een onderwerp zijn dus géén gebiedende wijs.

In zinnen met een onderwerp krijgt de persoonsvorm volgens de gewone regels -t of -en:

Kom jij eens hier!

Komt u eens hier!

Houdt u het touw goed vast!

Komen jullie eens hier!

Houden jullie het touw goed vast!

b

Een gebiedende wijs kan ook voor voorkomen bij wederkerende werkwoorden als *zich vergissen* en *zich vasthouden*:

Vergis u niet!

Houd u goed vast!

In deze zinnen is *u* geen onderwerp, maar hoort *u* bij het wederkerend werkwoord, het is een wederkerend voornaamwoord.

Houdt u zich goed vast!

In deze zin is het wederkerend voornaamwoord van *u* veranderd in *zich*.

u is nu persoonlijk voornaamwoord en onderwerp.

Ook hier kun je weer vergelijken met een wederkerend werkwoord dat geen **d** in de infinitief heeft

Vergist u zich niet!

spelling (7) – o.t.t. overig

de (onvoltooid) tegenwoordige tijd

de stam

Onder **de stam** van het werkwoord verstaan we verder om praktische redenen de ik-vorm in de tegenwoordige tijd. De stam van *lopen* is (ik) *loop*, van *komen* (ik) *kom* en van *verhuizen* (ik) *verhuis*.

	onderwerp enkelvoud	onderwerp meervoud
1 ^e persoon:	stam <i>ik loop, ik antwoord</i>	hele werkwoord <i>wij lopen, wij antwoorden</i>
2 ^e persoon:	stam + t <i>jij loopt, jij antwoordt</i> <i>u loopt, u antwoordt</i> <i>loopt u? antwoordt u?</i> stam <i>loop jij? antwoord jij?</i>	hele werkwoord <i>jullie lopen, jullie antwoorden</i> stam + t <i>u loopt, u antwoordt</i>
3 ^e persoon:	stam + t <i>hij loopt, hij antwoordt</i>	hele werkwoord <i>zij lopen, zij antwoorden</i>

Bij werkwoorden die een **d** in de infinitief hebben, kun je niet horen of er in het enkelvoud een **t** achter geschreven moet worden: *word* en *wordt* klinken hetzelfde.

Als controle kun je zo'n vorm vergelijken met een overeenkomstige vorm van een werkwoord zonder **d**:

Jij vindt vergelijken met *Jij komt*
Vind jij? vergelijken met *Kom jij?*
Houdt u van koffie? vergelijken met *Drinkt u vaak koffie?*

Let op werkwoorden die onregelmatig zijn in de tegenwoordige tijd:
willen: ik wil, jij wilt (wil jij?), **hij wil**; *kunnen*: ik kan, jij kunt (kun jij?), hij kan

Bij werkwoorden die overgenomen zijn uit het Engels, levert het vinden van de stam soms problemen op:

Engels:	Nederlands:	stam:	stam + t:
to barbecue	barbecueën	ik barbecue	jij barbecuet
to bridge	bridgen	ik bridge	jij bridget
to cross	crossen	ik cros	jij crost
to lease	leasen	ik lease	jij leaset
paintball	paintballen	ik paintball *	jij paintballt
to promote	promoten	ik promoot	jij promoot
to score	scoren	ik scoor	jij scoort
to skate	skaten	ik skate	jij skatet
to stress	stressen	ik stress	jij stresst
to update	updaten	ik update	jij updatet
to upgrade	upgraden	ik upgrade	jij upgradet
volleyball	volleyballen	ik volleybal	jij volleybalt

* Deze spelling is kennelijk gebaseerd op een uitspraak zoals in het Engels.

In de Woordenlijst (www.woordenlijst.org) vind je bij deze werkwoorden:
 infinitief, verleden tijd, voltooid deelwoord, stam en stam+t

spelling (8) – 't kofschip: -de of -te in de verleden tijd

de verleden tijd

De verleden tijd van regelmatige werkwoorden wordt gevormd door achter de stam -te of -de te plaatsen (in het meervoud -ten of -den).

ik fiets/te, ik wacht/te

jij fiets/te, jij wacht/te

u fiets/te, u wacht/te

hij fiets/te, hij wacht/te

wij fiets/ten, wij wacht/ten

jullie fiets/ten, jullie wacht/ten

u fiets/te, u wacht/te

zij fiets/ten, zij wacht/ten

ik vertel/de, ik antwoord/de

jij vertel/de, jij antwoord/de

u vertel/de, u antwoord/de

hij vertel/de, hij antwoord/de

wij vertel/den, wij antwoord/den

jullie vertel/den, jullie antwoord/den

u vertel/de, u antwoord/de

zij vertel/den, zij antwoord/den

Als je niet weet of de verleden tijd -te of -de krijgt, dan kun je de regel van 't kofschip gebruiken. Het gaat om de medeklinkers in dat woord: **t, k, f, s, ch** en **p**. Deze medeklinkers worden de 'stemloze' medeklinkers genoemd. Bij deze klanken komen de stembanden niet in trilling. Het gaat dus in feite om de **klanken** die door deze letters worden weergegeven.

Is het *juichen* - *juichte* of *juichen* - *juichde*?

neem het hele werkwoord (de infinitief): *juichen*

haal er -en vanaf:

juich-

kijk naar de laatste medeklinker:

ch

staat die letter in 't kofschip?

ja:

dan in de verleden tijd stam + te:

juichte

Is het *verhuizen* - *verhuiste* of *verhuizen* - *verhuisde*?

neem het hele werkwoord (de infinitief): *verhuizen*

haal er -en vanaf:

verhuiz-

kijk naar de laatste medeklinker:

z

staat die letter in 't kofschip?

nee:

dan in de verleden tijd stam + de:

verhuisde

Een veelgemaakte fout is, dat men bij de toepassing niet uitgaat van het werkwoord min -en, maar van de stam. Daardoor krijg je juist bij werkwoorden waarvoor je die regel nodig zou kunnen hebben (werkwoorden met daarin een v of een z) de verkeerde uitkomst.

Let ook op dat je van 't kofschip de *t* van 't niet vergeet. Vaak wordt geschreven over 'de kofschipregel', in plaats van 'de regel van 't kofschip'.

het voltooid deelwoord

Het voltooid deelwoord van regelmatige werkwoorden wordt meestal gevormd door *ge* + stam + *t* of *d*:

ge/fiets/t, ge/werk/t, ge/noem/d, ge/huur/d

Of een voltooid deelwoord eindigt op een -t of een -d, kun je zien en horen aan de verleden tijd *fiets/te: ge/fiets/t, werk/te: ge/werk/t, wacht/te: ge/wacht, noem/de: ge/noem/d, huur/de: ge/huur/d, vertel/de: heeft verteld, antwoord/de: ge/antwoord*

werkwoorden van niet-Nederlandse oorsprong

Bij een werkwoord als *faxen* neem je ook de infinitief min -en: *fax-*

De laatste letter is de *x*, maar het woord wordt uitgesproken als *faks-*, dus de eindklank is *s*, daarom wordt de verleden tijd *faxte* en het voltooid deelwoord *gefaxt*.

Hetzelfde o.a. bij de werkwoorden *mixen* en *relaxen*: *mixte, gemixt* en *relaxte, gerelaxt*.

Bij werkwoorden als *douchen* en *finishen* min -en krijg je een stemloze *sis*-klank aan het eind, daarom wordt de verleden tijd *douchte* en *finishte* en het voltooid deelwoord *gedoucht* en *gefinisht*.

spelling (9) - o.v.t. enkel / dubbel d / t

De verleden tijd van regelmatige werkwoorden wordt gevormd door achter de stam *-te* of *-de* te plaatsen (in het meervoud *-ten* of *-den*).

Bij werkwoorden waarbij de stam eindigt op een **d** of **t** betekent dat dubbel **d** of **t** in de verleden tijd:

ik wacht/te

ik besteed/de weinig

zij ontmoet/te hem

het vuur brand/de

Schrijf je verraste of verrastte? Neem de stam: *(ik) verras*, stam + *te*: verraste

Vaak gemaakte **fout**: *Hij verrastte mij met een cadeau.*

De (verkeerde) redenering is dan: het is in de tegenwoordige *hij verrast* en daar komt voor de verleden tijd *-te* bij.

Je moet altijd uitgaan van de stam, de ik-vorm, in dit geval: *(ik) verras*: stam + *-te* wordt dan verraste.

Je kunt nog gemakkelijker als volgt redeneren: het (hele) werkwoord (= de infinitief) verrassen heeft geen *t*, dus de verleden tijd kan maar één *t* krijgen.

spelling (10) - o.v.t. overig

a

Bij de (onvoltooid) verleden tijd van zogenaamde 'sterke' of 'onregelmatige' werkwoorden verandert de klank:

infinitief:	verleden tijd (enkelvoud):
<i>doen</i>	<i>deed</i>
<i>hebben</i>	<i>had</i>
<i>komen</i>	<i>kwam</i>
<i>lopen</i>	<i>liep</i>
<i>vinden</i>	<i>vond</i>
<i>vragen</i>	<i>vroeg</i>
<i>worden</i>	<i>werd</i>

Let erop dat er in de verleden tijd maar één vorm is:

Ik deed, Jij deed; U deed, Hij deed; Ik had, Jij had, U had, Hij had; Ik werd, Jij werd, U werd, Hij werd

Er kan geen **t** meer bij komen: **fout** is dus: *Jij deedt, U hadt, Hij werdt.*

b

In een zin als *Hij moest zich gisteren haasten om de trein te halen* is *moest* de persoonsvorm en het enige werkwoord in de verleden tijd. *haasten* is hier infinitief, net zoals *halen*.

Je kunt als controle het werkwoord *haasten* ook vervangen door een ander werkwoord waarbij je het verschil tussen infinitief en verleden tijd direct kunt horen:

*Hij moest gisteren **rennen** om de trein te halen.*

(Dus **niet** verleden tijd *renden* en dus ook **niet** de verleden tijd *haastten*.)

spelling (11) - samenstelling, afleiding, eigennaam, soortnaam

Om de regels van de spelling goed te kunnen begrijpen, moet je een aantal termen kennen:

de samenstelling (het samengestelde woord): een nieuw woord opgebouwd uit twee of meer bestaande woorden:

de school + het boek: het schoolboek; vrij + tijd + besteding: vrijetijdsbesteding.

de afleiding: een woord + een achtervoegsel: *school + ing → scholing* of een voorvoegsel + een woord: *on + schuld → onschuld*; voor- en achtervoegsel als *on-* en *-ing* zijn geen woorden: ze hebben niet zelfstandig betekenis.

de eigennaam: naam van een persoon, instelling, bedrijf, merk, aardrijkskundige naam, naam van een feest- of gedenkdag of historische gebeurtenis:

*Wim Jansen, Pabo Thomas More, Hema, Doggers,
Zuid-Holland, Kerstmis, Goede Vrijdag, Tweede Wereldoorlog.*

de soortnaam: iemand heet Nina (dat is haar 'eigennaam'), maar je kunt naar deze persoon verwijzen met verschillende soortnamen, want zij is bijvoorbeeld

een mens, een meisje, een studente, een zangeres.

spelling (12) - klinkerbotsing, initiaalwoord, letterwoord

Je komt bij de regels van de spelling ook vaak de volgende termen tegen:

klinkerbotsing: hiermee wordt bedoeld dat er twee (of meer) klinkers achter elkaar komen te staan die samen verkeerd zouden kunnen worden uitgesproken (als je geen hulpteken zou gebruiken):

ruïne, poëzie, vacuüm, na-apen, zo-even.

Bij de spellingwijziging van 2006 zijn drie begrippen nieuw gedefinieerd:

het initiaalwoord: het afkortingswoord waarbij je de letters afzonderlijk uitspreekt:
sms, (es-em-es), gsm (gee-es-em), hbo (haa-bee-oo).

het letterwoord: een afkortingswoord waarbij je de letters als woord uitspreekt:
pin in pincode, vip in vipbehandeling, havo, pabo.

de verkorting: een afkortingswoord dat is opgebouwd uit één of meer (delen van) lettergrepen:
horeca, airco, info, aso, webzine (webmagazine), prof (professional).

spelling (13) - aaneen of los?

Het al of niet aaneenschrijven van woorden is de lastigste categorie van de spelling. Onder invloed van het Engels zie je steeds vaker woorden ten onrechte los van elkaar geschreven.

De hoofdregel is: samenstellingen worden aan elkaar geschreven

Een 'samenstelling' is een woord dat is opgebouwd uit twee of meer bestaande woorden.

We kennen verschillende typen samenstellingen, bijvoorbeeld:

zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord:

de computer + het systeem → het computersysteem; de prijs + de verhoging → de prijsverhoging

zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord:

de arbeid + de ongeschiktheid + de verzekering → de arbeidsongeschiktheidsverzekering

zelfstandig naamwoord + werkwoord:

het gebruik + (het) maken → het gebruikmaken; de auto + (het) rijden → het autorijden

bijvoeglijk naamwoord + zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord:

vrij + de tijd + de besteding → de vrijetijdsbesteding

heet + de lucht + de oven → de heteluchtoven

lang + de afstand + de raket → de langeafstandsraket

bijwoord + werkwoord:

achterlopen, binnenkomen, binnenroepen, buitenzetten, doorrijden, tegenhouden, thuisblijven, verderwerken, voorstemmen, wegleggen, achteromkijken, achteruitrijden, omhoogvallen, vooruitbetalen

bijvoeglijk naamwoord + werkwoord: bekendmaken, bezighouden, natregenen, schoonmaken, vrijlaten

Vaak kun je aan de intonatie (de klemtoon) horen of woorden één geheel vormen of niet: als woorden bij elkaar horen, is er maar één hoofdaccent:

Er ligt een zwárt bóek tussen de gekleurde.

Er is een zwártboek verschenen over deze affaire.

Het papier is van de tafel áf gevállen.

Zij is tien kilo áfgevallen.

Als het eerste deel van een driedelige samenstelling een getal in cijfers is, gebruiken we een spatie:

50 eurobiljet, 15 strippenkaart, 8 uurjournaal, naast: vijftigeurobiljet, vijftienstrippenkaart, achttuurjournaal.

let op: dit geldt alleen voor driedelige samenstellingen, bij tweedelige samenstellingen gebruiken we een koppelteken: 4-jarigen, 25-jarig (jubileum), A4-formaat.

We schrijven cijfers en letters in een samenstelling niet aan elkaar, maar we lossen dat bij een tweedelige samenstelling op door er een koppelteken tussen te zetten en bij een driedelige samenstelling door er een spatie tussen te zetten.

Bij een samenstelling met een meerdelige eigennaam gebruiken we een spatie:

Middellandse Zee is een 'eigennaam'. Als je daar een samenstelling van maakt met het woord gebied, zou dat in principe één nieuw woord worden, dus aan elkaar geschreven, maar dat kan niet als je de hoofdletter Z van Zee wilt behouden, daarom komt er een spatie: Middellandse Zeegebied.

Op dezelfde manier: Tweede Kamerlid, Rode Kruispost.

Samenstellingen met zelf en zelfde worden aaneengeschreven:

jezelf, zichzelf, dezelfde, hetzelfde, ditzelfde, datzelfde.

spelling (13) - aaneen of los? - vervolg

Combinaties met voorzetsels vormen vaak een struikelblok. Enkele regels:

Een voorzetsel dat bij een volgend zelfstandig naamwoord hoort, mag niet verbonden worden:

Zij had haar kind voor op de fiets (maar: Zij had haar kind voorop)

Ik woon vlak bij het station (maar: Ik woon vlakbij)

Ik zit liever voor in de auto (maar: Ik zit liever voorin)

Een voorzetsel vóór een werkwoord wordt alleen verbonden als het een deel is van dat werkwoord:

Het papier is van de tafel af gevallen (maar: Zij is tien kilo afgevallen)

Ik weet niet waar het programma over gaat (maar: Ik hoop dat hij overgaat en niet weer blijft zitten)

De regels voor het wel of niet aaneenschrijven van getallen zijn per 1-8-2006 enigszins veranderd:

We schrijven een getal in één woord, tot en met het woord *duizend*. Na het woord *duizend* komt een spatie.

De woorden *honderd* en *duizend* schrijven we eraan vast, *miljoen* en *miljard* schrijven we los.

tweeëntwintig, tweehonderd, tweehonderdtweeëntwintig, tweeëntwintighonderd, tweeduizend tweehonderd, tweeëntwintigduizend, tweeëntwintigduizend tweehonderd, twee miljoen.

een aantal vaak verkeerd geschreven woorden:

bijvoorbeeld, onder andere, enzovoort, parttime, van tevoren, brutosalaris, voor zover, alsnog.

Raadpleeg in twijfelgevallen de Woordenlijst, ook integraal te vinden op www.woordenlijst.org.

Soms is er verschil in betekenis tussen twee woorden aan elkaar en los:

tenminste (althans): Hij komt ook, tenminste dat zei hij.

ten minste (minimaal): Ten minste houdbaar tot de vermelde datum.

zonodig (per se): Hij moest dat zonodig hebben.

zo nodig (als het nodig is): Je kunt zo nodig nog wat extra water toevoegen.

spelling (14) - koppelteken bij klinkerbotsing

Het koppelteken (of 'liggend streepje' of gewoon 'streepje') wordt nogal eens gebruikt waar het niet moet: het is niet zomaar een tussenweg tussen het 'los' schrijven en het aaneenschrijven. Het gebruik van koppeltekens in de spelling van het Nederlands is ook anders dan bij het Engels.

Tussen 'botsende' klinkers in samenstellingen komt een koppelteken, om ervoor te zorgen dat ze niet verkeerd gelezen worden:

a + a : na-apen, massa-artikel
a + e : horeca-exploitant, cholera-epidemie
a + i : aline-a-indeling, elektronica-industrie
a + u : diploma-uitreiking, opera-uitvoering
e + e : mede-eigenaar, mee-eten, toe-eigenen, olie-exporteur
e + i : televisie-interviews, mede-initiatiefnemer, politie-inspecteur
e + ij : vanille-ijs
e + u : college-uren, close-up, douane-unie
e + ui : live-uitzending, schade-uitkering, reclame-uitgaven
i + e : mini-enquete, multi-etnisch
i + i : hifi-installatie, multi-inzetbaar, anti-inflatiebeleid
i + j : ski-jack
o + e : zo-even
o + i : bio-industrie, auto-importeur, video-installatie
o + o : auto-ongeluk, micro-organisme
o + u : radio-uitzending, netto-uitkering
u + i : milieu-invloed
u + u : milieu-uitgaven

Hoewel de Woordenlijst de a en de e in horeca-exploitant als 'botsende' klinkers beschouwt, zijn ze moeilijk te vergelijken met de andere gevallen.

Deze regel roept in de toepassing soms ook twijfels op. Daarom een overzicht:

copiloot: niet twee klinkers naast elkaar
coalitie: wel klinkers naast elkaar, maar geen 'klinkerbotsing'
co-ouderschap: klinkerbotsing en te splitsen: 'samen ouder zijn' → koppelteken
coördinatie: klinkerbotsing, maar het woord is niet te splitsen: 'samen ordineren' bestaat niet → trema
uitzondering: getallen krijgen geen koppelteken, maar een deelteken (trema): tweeëntwintig.

spelling (15) koppelteken in overige gevallen

In samenstellingen met afkortingen, cijfers, symbolen en letteraanduidingen komt in principe* een koppelteken:

AOW-premie, WW-uitkering, D-trein, EU-richtlijn, tv-programma, kleuren-tv, dvd-speler, A4-formaat, 25-jarig jubileum, 18-jarige leeftijd, 4- tot 6-jarigen; \$-teken, 65+-kaart; c-snaar, f-teken, tussen-s, a-klank.

* uitzondering: als het cijfer of de letter achteraan staat en een categorie aangeeft:

top 10, zwemdiploma A, vitamine C

* uitzondering: driedelige samenstellingen: 50 eurobiljet, 15 strippenkaart, 8 uurjournaal.

Let op: in 25-jarig jubileum zijn er drie woorden, maar de samenstelling 25-jarig is tweedelig.

Het koppelteken wordt gebruikt in samengestelde aardrijkskundige namen:

Zuid-Holland, Zuid-Hollandse steden, Zeeuws-Vlaanderen, het Zeeuws-Vlaamse dialect, Nieuw-Zeeland, Nieuw-Zeelandse lamsvlees, Zuid-Afrika, Zuid-Afrikaanse wijn, Zuid-Afrikaan.

Een koppelteken wordt ook gebruikt in vaste samenstellingen die uit enkele woorden bestaan, zoals:

huis-aan-huisbladen, kant-en-klaarmaaltijden, doe-het-zelfzaak, mond-op-mondbeademing.

Samenstellingen met gelijkwaardige delen krijgen een koppelteken:

directeur-eigenaar, journalist-schrijver, mevrouw M. de Vries-Jansen, de Nederlands-Belgische commissie, café-restaurant, zoet-zuur, de rood-wit-blauwe vlag.

Ook in driedelige samenstellingen komt er een koppelteken tussen de gelijkwaardige delen:

woon-werkverkeer, zwart-witfoto, woon-zorgcomplex, zit-slaapbank.

Als een samenstelling moeilijk te lezen of te begrijpen is, kunnen we de structuur verduidelijken met een koppelteken: parallel-elementen, contract-activiteiten, valk-uil

Samenstellingen met o.a. de voorbepaling adjunct-, aspirant-, assistent-, bijna-, chef-, collega-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, meester-, niet-, non- en oud- krijgen een koppelteken:

adjunct-directeur, aspirant-koper, assistent-manager, bijna-botsing, chef-kok, collega-wethouder, ex-collega, interim-manager, kandidaat-notaris, leerling-kok, meester-kok, niet-roker, non-food, oud-burgemeester.

Samenstellingen met een 'nabepaling' als -generaal, -president, en -verbaal krijgen een koppelteken:

directeur-generaal, minister-president, proces-verbaal.

Een zaak, commissie of rapport e.d. genoemd naar een persoon wordt met een koppelteken geschreven:

de zaak-Hirschi Ali, de commissie-Van Kemenade, het kabinet-Balkenende, het rapport-Van Traa.

Er komt ook een koppelteken tussen een kleine letter en een hoofdletter in samenstellingen als:

anti-Frans, pro-Amerikaans.

Samenstellingen met Sint-, St.- of sint-:

Sint-Nicolaas, St.-Elisabethschool, sint-bernardshond.

Initiaalwoorden krijgen in een samenstelling een koppelteken:

e-mailen, ik e-mail, jij e-mailt, e-mailde, ge-e-maild, e-mailadres, e-mails, sms-bericht, tv-scherm, dvd-speler, IT-sector, EU-lidstaat.

spelling (15) – koppelteken in overige gevallen - vervolg

Tussen een voorvoegsel en een initiaalwoord komt een koppelteken:

ge-sms't, ge-e-maild

Let op: tussen initiaalwoorden en een achtervoegsel komt een apostrof:

sms'en, ik sms, jij sms't, sms'te, sms'je, tv's, dvd's, IT'er;

Letterwoorden schrijven we in een samenstelling vast, behalve als ze met een of meer hoofdletters worden geschreven:

havoleerling, pabostudent naast: Cito-toets, VUT-regeling, AWACS-vliegtuig.

Verkortingen schrijven we in een samenstelling vast, behalve als ze met een of meer hoofdletters worden geschreven:

infobalie, aircosysteem, naast: Vinex-wijk, Benelux-verdrag.

Letterwoorden krijgen bij klinkerbotsing in een samenstelling een koppelteken:

havo-examen, pabo-opleiding.

Let op: letterwoorden krijgen in een **afleiding** bij klinkerbotsing een trema: *havoër.*

In dit overzicht is er bewust niet naar gestreefd om ook alle bijzondere, vrij zeldzame gevallen te vermelden. Raadpleeg in twijfelgevallen de Woordenlijst (ook integraal te vinden op www.woordenlijst.org).

spelling (16) - deeltteken (trema)

Het trema wordt gebruikt in een niet-samengesteld woord om te voorkomen dat twee achtereenvolgende klinkertekens als één klank worden gelezen ('klinkerbotsing'):

ae: Israël

ai: naïef, naïviteit, mozaïek, cocaïne

ee: reëel, reële, creëren, geërgerd, industrieën, knieën, zeeën, tweeën, ideeën

ei: geïnteresseerd, beïnvloed, geïllustreerd, geïmporteerd, geïnformeerd, geïsoleerd

eu: reünie, geüniformeerd

ie: variëteit, neuriën, conciërge, officiële, financiële, bacteriën, diëtist, patiënt

oe: poëzie, echoën

oi: egoïsme, heroïne

oo: coördinatie, coöperatie

ui: ruïne, geruïneerd, intuïtie, smeug

uu: vacuüm

Bij meer dan twee klinkerletters wordt er geen trema gezet na de i:

officieel, dieet, buig, begroeiing, verfraaiing, aaien, ooievaar, truien, eieren.

Bij meer dan twee klinkerletters kunnen alleen de e of de i een trema krijgen:

geëerd, beëindigd, mozaïek (maar: geuit, geautomatiseerd, beoefend).

De combinaties e + ij, e + ui, ij + e, ij + i en y + i krijgen nooit een trema:

geijkt, geuit, vrijen, uitdijing, hobbyisme.

Getallen krijgen bij botsende klinkers een trema: tweeëntwintig, drieëntwintig.

Het trema wordt **niet** gebruikt in:

- Latijnse woorden zoals *museum, petroleum, extraneus*;
- Franse woorden zoals *elektricien, opticien* (omdat een trema daar ook niet de juiste uitspraak oplevert, nog afgezien van de spelling in het Frans).

Het meervoud van zelfstandige naamwoorden die eindigen op -ie:

in veel gevallen krijgt het meervoud een -s:

acties, commissies, conclusies, consequenties, discussies, families, felicitaties, kwesties, organisaties, prestaties, reacties, relaties, ruzies, studies, subsidies, tradities, vakanties;

in sommige gevallen -en of -n, met een trema:

drieën, knieën, kopieën, melodieën, industrieën: kopieën klemtoon op de ie → meervoud: plus -ën; bacteriën, chemicaliën: bacteriën: geen klemtoon op de ie → meervoud: trema op de ene e, plus -n.

Let op het verschil: *financieel / financiële, officieel / officiële*

Let op het verschil: *reëel / reële*:

in lettergrepen gesplitst: *re-eel / re-e-le*: we plaatsen het deeltteken op de eerste letter van de nieuwe lettergreep.

Letterwoorden krijgen bij klinkerbotsing in een afleiding een trema: havoër.

Let op: Letterwoorden krijgen bij klinkerbotsing in een **samenstelling** een koppeltteken: *havo-examen*.

spelling (17) - apostrof (weglatingsteken)

De apostrof wordt gebruikt bij de meervouds-s als het woord verkeerd gelezen kan worden:

bij woorden die eindigen op:

a : agenda's, alineas, cola's, collega's, diploma's, nota's, oma's, programma's, schema's

i : bikini's, ski's, taxi's, tosti's

o : accu's, auto's, demo's, euro's, foto's, havo's, kilo's, radio's, regio's, risico's

u : accu's, menu's, paraplu's, twee u's

y : baby's, glossy's, hobby's, intercity's, panty's, party's

Let op: bij het meervoud van woorden met als laatste letter een e (in welke combinatie dan ook) komt nooit een apostrof:

lentes, scores, zones,

abonnees, cafés, logés,

acties, prestaties, goeroes, cheques

Ook **geen** apostrof in de volgende meervoudsvormen:

bureaus, chateaus, niveaus (lange o-klank, in de Franse spelling)

milieus,

deejays, displays, essays, sprays (lange e-klank, in de Engelse spelling)

Ook bij deze woorden is er geen risico van een verkeerde uitspraak.

De apostrof wordt gebruikt bij de bezits-s als het woord verkeerd gelezen kan worden:

Opa's huis, Ria's zus, Diddi's broer, Leo's auto, Elly's tas.

dus **geen** apostrof in de volgende gevallen:

Annes broer, Annies vriend, Jans vriendin, Josés verjaardag, Tons moeder, Karels agenda, Wims jas, Mireilles tas, Elines vakantie

In het Engels wordt tussen een naam en de bezits-s altijd een apostrof geplaatst, in het Nederlands dus alleen als de naam daardoor verkeerd zou kunnen worden uitgesproken.

Een apostrof komt in de plaats van de bezits-s, als de naam op een sisklank eindigt:

Frans' broer, Inez' zus, Alex' moeder, Lubbers' bezoek.

In afleidingen van 'initiaalwoorden', cijfers en symbolen komt een apostrof:

AOW'er, WW'er, VVD'er, hts'er, tv's, tv'tje, cd's, A4'tje, 65+'er.

Let op: bij samenstellingen komt in die gevallen een koppelteken:

AOW-premie, WW-uitkering, VVD-fractie, hts-opleiding, tv-programma, A4-formaat, 65+-korting.

De naam 'weglatingsteken' i.p.v. apostrof wordt vooral duidelijk in woorden waar letters zijn weggelaten:

's morgens (van: des morgens), 's maandags (van: des maandags), zo'n (van: zo een).

Een combinatie van een weglatingsteken en een koppelteken treffen we aan in plaatsnamen:

's-Gravenhage (Den Haag is gemakkelijker en veel meer gebruikt):

des-gravenhage: het koppelteken tussen des en graven geeft aan dat des bij graven hoort:

de hage (een door een haag omgeven gebied) van de graaf;

's-Hertogenbosch (Den Bosch), 's-Gravendeel, 's-Graveland, 's-Heerenberg.

spelling (18) - de tussen-n in samenstellingen

Je schrijft in samenstellingen een tussen-n als het eerste deel een zelfstandig naamwoord is dat alleen een meervoud op -en heeft:

speldenknop, worstenbroodje, pannenkoek, muggenbeet, geitenkaas, kippenei, boekenkast,

*maar: gedachtewisseling (gedachten / gedachtes),
ladekast (laden / lades),
groentesoep (groenten / groentes),
keuzepakket (keuzen / keuzes)*

en: roggebrood (want rogge heeft geen meervoud).

Bovenstaande regel geldt niet voor afleidingen. In afleidingen schrijven we geen tussen -n:

grenzeloos, besluiteloos, brodeloos, harteloos, vlekkeloos, afstandelijk, wettelijk, plaatselijk.

In gewetenloos en levenloos eindigt het eerste deel altijd op een -n en die wordt dan ook geschreven.

Maar: kosteloos, want er bestaat (in het woordenboek) een enkelvoud kost. Dat kosten meervoud is, kun je zien aan het meervoud van de persoonsvorm in De kosten bedragen honderd euro.

uitzonderingen op de basisregel:

1. Het eerste deel is uniek (er is er maar één van):
Koninginnedag, maneschijn, zonnebank, Onze-Lieve-Vrouwekerk.
2. Het eerste deel heeft een versterkende betekenis en het geheel is een bijvoeglijk naamwoord:
reuzegezellig, beresterk, apetrots, boordevol.
3. In 'versteende samenstellingen', waarin je de delen niet of nauwelijks herkent:
*ruggespraak, ledemaat, petekind, nachtegaal, apekool, bruidegom,
bakkebaard, apezuur, elleboog, bullebak, bolleboos, takkewijf, klerelijer.*

spelling (19) - de tussen-s in samenstellingen

Je schrijft een tussen-s als je een s hoort:

*stad + deel: stadsdeel.
mening + verschil: meningsverschil.*

Je schrijft een tussen-s als er in vergelijkbare gevallen een -s- wordt gebruikt:

*volk + taal wordt volkstaal, volk + stam wordt dan volksstam.
dorp + plein wordt dorpsplein, dorp + school wordt dan dorpsschool
verkeer + regel wordt verkeersregel, verkeer + situatie wordt dan verkeerssituatie*

Er is keuzevrijheid op grond van variatie in uitspraak:

*spellingregel en spellingsregel,
wettekst en wetstekst,
drugbeleid en drugsbeleid.*

spelling (20) - hoofdletters

Iedere zin begint met een hoofdletter:

In de ochtend vertrok hij.

Het eerste volledige woord van de zin krijgt een hoofdletter:

's Ochtends vertrok hij. 's Maandags werkt hij vaak tot tien uur.

Ook een zin in de directe rede krijgt een hoofdletter:

Mijn broer zei: "Ik ga naar het strand. Ga je mee?"

Ook na een aanhef van een brief begint de zin met een hoofdletter:

Geachte heer,

Hierbij zend ik u de door u gevraagde informatie.

'eigennamen' schrijven we met een hoofdletter:

- namen van personen: voornamen en achternamen:

Ria, Jan-Willem, Jan Jansen, J. Jansen, de heer Jansen.

Veel Nederlandse achternamen hebben voorvoegsels als *van, de, van de, van den, van der* of *ter*. Deze voorvoegsels worden met kleine letters geschreven:

Jan van Oers, de heer J.C.A. van Oers, Els de Vries, mevrouw E. de Vries, Jan van den Berg.

Alleen als er geen voornaam of voorletters worden gebruikt, wordt het (eerste) voorvoegsel met een hoofdletter geschreven:

de heer Van Oers, mevrouw De Vries, de heer Van den Berg, de familie Ter Laak.

- aardrijkskundige namen:

Nederland, België, Frankrijk, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Zuid-Holland, Amsterdam-Noord.

- afleidingen van aardrijkskundige namen:

Nederlandse, Nederlanders, het Nederlands, Belgische, Belg, Franse, Amsterdamse, Haagse, Rotterdamse, Zuid-Hollandse, Noord-Amsterdamse, Zuid-Amerikaanse, Nieuw-Zeelandse.

Soms fungeert een afleiding van een geografische naam niet meer als 'eigennaam':

neerlandicus, edammer (soort kaas uit Edam), *bordeaux* (wijnen uit de streek rond Bordeaux).

- namen van buurten, straten en pleinen:

de Schilderswijk, Spangen, Columbusstraat, Albert Cuypstraat, Laan van Meerdervoort, Rooseveltlaan, Hofplein, Stationssingel, Beukelsdijk, Weteringschans, Westermarkt, Spui, Blaak.

- namen van instellingen:

de Tweede Kamer, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de Algemene Onderwijsbond, de Sociale Verzekeringsbank, de Europese Unie.

Bij namen van instellingen, bedrijven en merken volgen we in het algemeen de door hen gschrijfwijze van de naam: *GroenLinks, ministerie van OCW (Onderwijs, Cultuur en Wetensch. PvdA, Cito, TomTom, Windows 8.1, AOb (Algemene Onderwijsbond), MBO Raad, iDEAL, iPhone 6*

Kijk voor de schrijfwijze van namen en merken op internet.

spelling (20) – hoofdletters - vervolg

- namen van feest- en gedenkdagen:

Pasen, Pinksteren, Koninginnedag, Goede Vrijdag, Kerstmis, Hemelvaartsdag.

Let op: paasvakantie en kerstpakket zijn geen eigennamen, maar soortnamen. Ze worden daarom niet met een hoofdletter geschreven.

Afkorting krijgen hoofdletters als we die ontleen aan een andere taal, zolang we het als vreemdtaalg aanvoelen:

RAM, ADSL, SARS, ADHD, ATB.

Afkorting van namen van wetten en besluiten krijgen een hoofdletter:

AOW (Algemene Ouderdomswet), WIA (Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen), WPO (Wet op het primair onderwijs), WVO, WHW (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek), VUT (vervroegde uitkering), KB (Koninklijk Besluit).

Met een kleine letter schrijven we onder andere:

- de namen van de dagen van de week, maanden, jaargetijden, windrichtingen;
- alle (soortnamen van) schooltypen: *pabo, havo, vmbo, vwo, mbo, hbo*;
- alle afkortingen van soortnamen als *tv, pc, wc, cv, sms, dvd, gsm, vip*;
- afkortingen van academische titels: *drs., dr., mr., ir.*;
- een "overkoepelende term voor etnische groepen": *indiaan, zigeuner, nomade, bedoeïen*;
- een woord "gebaseerd op een (geloofs)overtuiging": *een protestant, een katholiek, een islamiet*;
nieuw per 1-8-2006:
- namen van historische perioden of tijdperken: *middeleeuwen, renaissance, mesolithicum*.

nieuw per 1-8-2006:

Woorden "afgeleid van een aardrijkskundige naam of een specifiek volk" krijgen een hoofdletter:

Eskimo, Azteek, Bantoe, Kelt.

spelling (21) - verkleinwoord

Bij woorden die eindigen op een lange klinker die met één klinkerteken wordt geschreven, voegen we een klinkerteken toe in het verkleinwoord:

la – laatje, foto – fotootje, menu – menuutje.

Bij woorden met é aan het eind, zoals *café*, verdubbelt de e en verdwijnt het accentteken: *cafeetje*.

Bij woorden die eindigen op –y krijgt het verkleinwoord een apostrof:

baby – baby'tje, party – party'tje.

Om de korte klinker van het grondwoord te behouden, verdubbelt de medeklinker voor –etje:

bal – balletje, pen – pennetje, pil – pilletje, ballon – ballonnetje, brug – bruggetje.

nieuw per 1-8-2006:

Het achtervoegsel –tje wordt zonder verdere aanpassingen toegevoegd aan uit het Frans afkomstige woorden als *souvenir – souvenirtje, diner – dinertje*. Daarmee zijn de oude vormen *souveniertje* en *dineetje* afgeschaft.

Bij initiaalwoorden als *sms* en *dvd* is ook de verkleiningsuitgang –je of –tje een achtervoegsel dat een apostrof krijgt: *sms'je, dvd'tje*

Verkleinwoorden worden niet zoveel gebruikt, maar ze worden soms wel anders geschreven dan je zou verwachten. Kijk daarom in bijzondere gevallen in de Woordenlijst: www.woordenlijst.org.

spelling (22) – punten in afkortingen

Initiaalwoorden schrijven we in principe zonder punten:

cd, pc, tv, wc, btw, bh, gft, IT, NS, AOW, WIA, WPO, WHW, ADSL, VN, CNV, Aob.

uitzondering: afkortingen die doorgaans voluit uitgesproken worden (en niet in letters), krijgen een punt (als het één woord is) of punten (als ze uit meerdere woorden bestaan):

p. (pagina), bv. (bijvoorbeeld), as. (aanstaande), blz. (bladzijde), drs. (doctorandus), mr. (meester), ir. (ingenieur), dr. (doctor), d.w.z. (dat wil zeggen), t.z.t. (te zijner tijd), o.a. (onder andere), c.q. (casu quo), a.u.b. (alstublieft: als het u belieft).*

* In afwijking van deze regel wordt de spelling a.s. ook algemeen geaccepteerd.

Letterwoorden schrijven we altijd zonder punten:

pin, pabo, pet, vip, soa, ufo, lat-relatie, SER, NAVO, NIOD, Unicef.

'Verkortingen' schrijven we ook zonder punten:

horeca, airco, info, aso, webzine (webmagazine), prof (professional).

In internationale aanduidingen van maten, gewichten e.d. gebruiken we geen punten:

g (gram), s (seconde), m (meter), km/h (kilometer per uur), GB (gigabyte).

In gewone teksten gebruiken we ook wel afkortingen (met punt):

Ontdooi 100 gr. bruinbrood in 30 sec. op de hoogste stand.

spelling (23) – accenttekens

accenttekens in Franse woorden

Een Frans woord dat gangbaar is geworden in het Nederlands, verliest zijn accenttekens, behalve op de e als dat nodig is voor de uitspraak:

assemblee, opticien, cheque, condoléance, controle, dedain, depot, diner, matinee, puree, ragout.

een accentteken is nodig voor de uitspraak in o.a.:

attaché, café, carrière, crèche, caissière/kassière, comité, employé, enquête, première, procédé, scène.

Het accentteken in *café* heet 'accent aigu', in *scène* 'accent grave'.

Het accentteken in *enquête* heet 'accent circonflexe'.

Als alternatieve benamingen worden wel gebruikt: 'accent vóórover', 'accent áchterover' en 'dakje'.

Het accentteken verdwijnt in de vrouwelijke vorm: een *attachee*, een *employee*, een *invitee*.

Uitzondering: het accentteken blijft op de a in bijvoorbeeld *vijf à zes* en *à propos*.

Als een woord nog als echt Frans wordt aangevoeld, blijven alle accenttekens:

déjà vu, coûte que coûte, maître d'hôtel, crème fraîche, spécialité, tête-à-tête.

tekens voor klemtoon en uitspraak

Je mag ter verduidelijking van de klemtoon (alleen) een accent aigu gebruiken:

appél, voorkómen (zorgen dat iets niet gebeurt), *vóórkomen* (gebeuren, voor de rechtbank verschijnen), *dé specialist, vóór 1 januari*.

Het accentteken heeft in bovenstaande gevallen niets met de klank te maken, alleen met de klemtoon.

Voor de uitspraak kunnen we op de e een accentteken toevoegen:

hé, hè, één dag, blèren.

spelling (24) – verdubbeling eindletter in meervoud

Als een woord eindigt op -el, -em -es, -et, -ig, -ik of -il en de laatste lettergreep is **onbeklemtoond**, dan verdubbelt de eindmedeklinker bij verlenging **niet**:

wortel - wortelen
adem - ademen
lobbes - lobbesen
lemmet - lemmeten
matig - matigen
perzik - perziken
stencil - stencilen

Als de laatste lettergreep de klemtoon heeft, verdubbelt de eindmedeklinker bij verlenging:

tabel - tabellen
rem - remmen
zangeres - zangeressen
pakket - pakketten
lig - liggen
blik - blikken
verschil - verschillen

Woorden die eindigen op -is en -us krijgen **altijd** verdubbeling van de s:

<u>s</u> alaris - salarissen	<u>c</u> ursus - cursussen
<u>p</u> olis - polissen	<u>c</u> actus - cactussen
<u>b</u> elevenis - belevenissen	<u>c</u> ircus - circussen
<u>n</u> otar <u>i</u> s - notarissen	<u>v</u> irus - virussen

Bij het meervoud van woorden die eindigen op -ie krijg je vaak een meervoud op -s:
 organisatie – organisaties, actie – acties, subsidie – subsidies, reparatie – reparaties

Soms krijg je bij het meervoud van woorden die eindigen op -ie een meervoud met -(e)n:

-en + trema op de laatste e als de **klemtoon op de -ie** valt:

calorieën, categorieën, knieën, kopieën, melodieën, strategieën
 (calorie, categorie, knie, kopie, melodie, strategie)

alleen -n en een trema als de klemtoon niet op de -ie valt:

bacteriën, chemicaliën, oliën, poriën
 (bacterie, chemicalie, olie, porie)

spelling (25) – 'weetwoorden': woorden waar geen (gemakkelijke) regels voor zijn

Er zijn woorden die vaak verkeerd gespeld worden, maar waarvoor geen (of alleen vrij moeilijke) regels zijn. Sommige van die woorden komen veel voor, andere minder. Hieronder vind je een selectie van 50 redelijk frequente lastige woorden.

Let op de dubbele letters in:

commissie
onmiddellijk
massaal
millimeter (ondanks de uitspraak)
illegaal

Vaak verkeerd geschreven op grond van de veronderstelde opbouw van het woord:

racisme (geen s van ras)
integratie (geen r van inter)
jongetje (geen nl)
litteken

Op grond van de uitspraak worden vaak ook verkeerd geschreven:

enigszins
enthousiast
linal
catastrofe
reglement (ondanks de afleiding van regel geen tussen-e)
intervlew (geen leuw zoals in nieuw)

In het aaneenschrijven vaak problematisch:

vast, zonder koppeltaken:

brutosalaris
parttime

los:

onder andere
per se
van tevoren
voor zover

De i en de y worden nog wel eens verwisseld in:

plramide	dyslexie, dyslectisch *
discipline	pyjama
cilinder	hysterisch

* uitspraak: dyslexie (klemtoon op de laatste lettergreep) en
dyslectisch (klemtoon op de tweede lettergreep)

lokaal	tegenover	locatie
akkoord	tegenover	accorderen
redactie		
product, productie		

Let er bij 'vreemde' werkwoorden op dat bij het voltooid deelwoord van werkwoorden uit het Engels maar heel weinig de Engelse uitgang *-ed* volgen:

gedoucht
gefinisht
geluncht
gepusht
gespeecht
gefaxt
gerelaxt
gemixt
gestrest (één s, ondanks: de stress)
gejogd
gemaild
ge-e-maild
ge-sms't
geüpdatet (ik update, jij updatet; verleden tijd: updatete, updateten)

geüpgraded (ik upgrade, jij upgradet; verleden tijd: upgradede, upgradeden)
gesaved

Let op: de **letter x** staat voor de **klanken k en s**:

'faxen' klinkt als [faksen]. [faksen] min -en wordt [faks] met als laatste klank een s.

Die s-klank staat in '**t kofschip**'. Je krijgt daarom stam + -te; faxte
en voltooid deelwoord gefaxt.

Datzelfde geldt voor 'mixen': 'mixte' en 'gemixt'
en voor 'relaxen': 'relaxte' en 'gerelaxt'.

Het gaat in de regel van '**t kofschip**' niet om de letters, maar om de klanken die door die letters weergegeven, de 'stemloze medeklinkers'.

leestekens (26) – de punt, het vraagteken en het uitroepteken

• de punt

- komt aan het einde van een gewone zin
 - wordt gebruikt om grote getallen overzichtelijker te maken: na 3 cijfers wordt een punt gebruikt: € 15.000, 16.240.423 inwoners
 - wordt gebruikt in tijdsaanduidingen: 14.45 uur
 - wordt gebruikt in afkortingen die je **niet** zo opleest als je ze schrijft: as. (aanstaande), t.a.v. (ter attentie van)
- één punt of meer punten:
- als de afkorting uit één woord bestaat, komt er één punt:
jl. (jongstleden), bv. (bijvoorbeeld), enz. (enzovoort),
 - als de afkorting uit meer woorden bestaat, voor elk woord een punt:
i.o. (in opdracht), m.u.v. (met uitzondering van), d.w.z. (dat wil zeggen),
- wordt **niet** gebruikt in afkortingen die je opleest zoals je ze schrijft:
tv [uitspraak: teevee], pc [peesee], cd [seedee], cd-rom, cv, dvd
 - wordt **niet** gebruikt in namen van schooltypen:
vmbo, havo, vwo, mbo, hbo, pabo
 - wordt **niet** gebruikt bij erkende internationale symbolen:
m (meter), cm, km, g (gram), kg, kWh, Mb

?

het vraagteken

- komt aan het einde van een vraagzin.
Let op het verschil: Wat komt hij doen? Ik vraag me af wat hij komt doen.
Een zin kan ook vragend zijn zonder dat er antwoord wordt verwacht:
Als u niet kunt komen, wilt u dat dan aan ons doorgeven?

!

het uitroepteken

- komt aan het einde van een uitroep of een zin met een uitroep:
Gefeliciteerd! Hiermee is het probleem nog lang niet opgelost!
Gebruik niet teveel uitroeptekens en nooit twee of meer achter elkaar.
- wordt soms tussen haakjes achter een bepaald woord geplaatst, om er de aandacht op te vestigen: In Frankrijk vindt men een zomervakantie van acht(!) weken kort.

De combinatie van een vraagteken en een uitroepteken wordt wel gebruikt om een vraag extra onder de aandacht te brengen.

Het gebruik van meerdere vraagtekens of uitroeptekens achter elkaar maakt al gauw een 'schreeuwerige' indruk. Het is vaak een teken van taalarmoede: de schrijver kan zijn boodschap kennelijk niet duidelijk genoeg op een normale manier onder woorden brengen.

Drie punten achter elkaar, vaak aan het einde van een zin, wordt wel gebruikt om de lezer een onvolledige gedachte zelf te laten afmaken: Ik had al een kwartier naar de sleutel gezocht en toen bleek hij gewoon in mijn zak te zitten ...

Drie punten tussen ronde haakjes (...) wordt gebruikt om aan te geven dat een (voor dat doel minder belangrijk) deel van een citaat is weggelaten.

leestekens (27) – komma tussen werkwoorden die niet bij elkaar horen

, de komma

- kan een korte pauze bij het lezen aangeven
- kan de structuur en betekenis van de zin verduidelijken

Er zijn voor het gebruik van de komma niet altijd absolute regels te geven: soms is er enige keuzevrijheid. Wij behandelen vooral de regels voor de gevallen waarin een komma gebruikt moet worden of juist niet gebruikt mag worden.

- Tussen twee persoonsvormen komt een komma:

Toen ik op het perron kwam, was de trein al vertrokken.

Als je in de zomer naar Spanje gaat, kun je verwachten dat het warm is.

Wat hij zegt, klopt niet helemaal.

- Tussen een voltooid deelwoord en een persoonsvorm die niet bij elkaar horen, komt een komma:

Wat hij heeft gezegd, klopt niet helemaal.

Wie dat heeft gedaan, zullen wij wel nooit te weten komen.

- Tussen een infinitief en een persoonsvorm die niet bij elkaar horen, komt een komma:

Dat hij later zou komen, wist ik niet.

Dat hij later zou komen, kon ik niet weten.

In deze gevallen is er geen keuzevrijheid. Het niet gebruiken van een komma geldt hier als een fout.

leestekens (28) – komma voor uitbreidende bijvoeglijke bijzin

In de volgende zin kunnen we een 'hoofdzin' en een 'bijzin' onderscheiden:

Automobilisten die door rood rijden, krijgen een bekeuring.

In deze zin zijn er twee persoonsvormen: *rijden* en *krijgen*.

We kunnen het eerste deel *Automobilisten die door rood rijden* vervangen door één woord: *Zij* krijgen een bekeuring. Een bijzin kun je vervangen door één woord. *Automobilisten die door rood rijden* is hier dus de bijzin en *krijgen een bekeuring* is dan de hoofdzin.

Als we de zin *Zij krijgen een bekeuring* ontleden in zinsdelen, krijgen we:
krijgen is persoonsvorm, *Zij* is onderwerp en een *bekeuring* is lijdend voorwerp.

In de oorspronkelijke zin stond niet *Zij*, maar *Automobilisten die door rood rijden*.

Dat betekent dat in de oorspronkelijke zin *Automobilisten die door rood rijden* onderwerp is. Het is een onderwerp in de vorm van een bijzin: een onderwerpsbijzin.

Automobilisten die door rood rijden, krijgen een bekeuring.

krijgen = persoonsvorm
Automobilisten die door rood rijden = onderwerp
een bekeuring = lijdend voorwerp

De bijzin *Automobilisten die door rood rijden* kunnen we 'onderontleden':
die door rood rijden zegt iets van *Automobilisten* en is bijvoeglijke bepaling.
Het is een bijvoeglijke bepaling in de vorm van een bijzin: een bijvoeglijke bijzin.

De bijzin *die door rood rijden* kunnen je zelfs weer verder onderontleden:

rijden = persoonsvorm
die = onderwerp
door rood = bijwoordelijke bepaling

Het gaat hier voor het gebruik van de komma om de 'bijvoeglijke bijzin', waarvan er twee soorten zijn: **beperkende** bijvoeglijke bijzinnen en **uitbreidende** bijvoeglijke bijzinnen.

Bovenstaande bijvoeglijke bijzin *die door rood rijden* is een beperkende (bijvoeglijke) bijzin: het gaat maar om een beperkt deel van de *Automobilisten*.

In een zin als de volgende is de bijvoeglijke bijzin uitbreidend:

Arbeiders in de kolenmijnen, die in ongezonde omstandigheden werkten, stierven vaak vroeg aan longziekten.

die in ongezonde omstandigheden werkten zegt iets van *Arbeiders in kolenmijnen* en is een bijvoeglijke bijzin. Het is een bijzin die informatie toevoegt. Als ik de bijzin weglaat, blijft de zin kloppen: *Arbeiders in de kolenmijnen stierven vaak vroeg aan longziekten.* Het gaat om alle arbeiders, de bijzin geeft geen beperking aan.

Vóór een 'beperkende bijzin' komt **geen** komma:

Automobilisten die door rood rijden, krijgen een boete.
Degenen die zo iets beweren, begrijpen er niets van.

Vóór een 'uitbreidende bijzin' komt **wel** een komma.

Soms veroorzaakt het gebruik van een komma voor een bijzin betekenisverschil:

De arbeiders(,) die alleen maar spreken over hun rechten en nooit over hun plichten, zijn geen eerlijke onderhandelaars.

leestekens (29) – komma's, aandachtstreepjes of haakjes en gedachtestreepje

Soms heb je te maken met een 'tussengeschoven mededeling' die ook weer weggelaten zou kunnen worden. Die plaats je tussen leestekens: komma's, 'aandachtstreepjes' of haakjes. Per geval zul je een keuze moeten maken.

De bekendheid met het gebruik van 'aandachtstreepjes' blijkt gering, terwijl het juist een middel is om je schrijfproducten iets creatiever vorm te geven en ze prettiger leesbaar te maken.

Vergelijk onderstaande varianten:

- 1 *Italiaanse olijfolie, voor een groot deel eerst geïmporteerd uit Spanje, wordt door velen beschouwd als de topkwaliteit, waarvoor men dan ook veel geld uitgeeft.*
 - 2 *Italiaanse olijfolie (voor een groot deel eerst geïmporteerd uit Spanje) wordt door velen beschouwd als de topkwaliteit, waarvoor men dan ook veel geld uitgeeft.*
 - 3 *Italiaanse olijfolie – voor een groot deel eerst geïmporteerd uit Spanje – wordt door velen beschouwd als de topkwaliteit, waarvoor men dan ook veel geld uitgeeft.*
- ad 1 In de praktijk het meest gebruikt, maar niet de beste keus.
- ad 2 Het deel tussen haakjes lijkt eigenlijk bijzaak: geen goede keus.
- ad 3 De aandachtstreepjes zorgen voor een scherpere afbakening dan komma's, het vestigt extra aandacht op de informatie tussen de streepjes. Het is natuurlijk ook wel opmerkelijk dat 'Italiaanse' olijfolie voor een belangrijk deel niet in Italië is geproduceerd, maar eerst is ingevoerd. (In Italië is de consumptie van olijfolie groter dan de productie en er is – vreemd genoeg – geen regelgeving die verbiedt om olijfolie van elders als Italiaans product aan te bieden.)

De aandachtstreepjes vormen bovendien een welkome variant in zinnen waarin meerdere komma's dreigen voor te komen.

- de aandachtstrepen / de aandachtstreepjes (dubbel: per twee)
(In de Woordenlijst komt zowel de spelling *aandachtstreep* als *aandachtstreep* voor.)
- het gedachtestreepje (enkel)

Een gedachtestreepje geeft een korte stilstand in de gedachtegang aan. Voorbeeld:

De jubilaris werd door velen zeer geprezen – wat ik nogal overdreven vond.

Ik zwem graag in zee – behalve als het vriest.

Als je hier een lang streepje wilt gebruiken: Ctrl + het minteken op het numerieke toetsenbord.

Sommige leerboeken en naslagwerken gebruiken nog steeds de term 'gedachtestreepjes' in plaats van '**aandachtstreepjes**', maar onder andere 'Van Dale Groot Woordenboek' geeft de hier bedoelde betekenis al in de 12^e druk, van 1995.

leestekens (30) – komma in overige gevallen

, de komma

- kan een korte pauze bij het lezen aangeven
- kan de structuur en betekenis van de zin verduidelijken

1. Een komma scheidt gehele getallen en decimalen: € 19.999,50

2. Bij een opsomming gebruik je een komma:

Je kunt daar boeken, tijdschriften, cd's en dvd's kopen.

3. Tussen twee bijvoeglijke naamwoorden plaatsen we een komma:

Zij kochten een oud, bouwvallig huis om op te knappen.

4. Na de aanhef van een brief of e-mail gebruik je een komma:

Beste Jan, / Hallo Jan, / Jan, / Geachte heer Van Oers,

Ondanks de komma krijgt daarna de openingszin een hoofdletter.

5. Voor of na een 'aangesproken persoon' schrijven we een komma:

Jan, kun je me even helpen?

Kun je me even helpen, Jan?

6. Een zogenaamde 'bijstelling' komt tussen komma's:

De heer Jansen, voorzitter van de KNVB, reikte de prijzen uit.

De voorzitter van de KNVB, de heer Jansen, reikte de prijzen uit.

De Telegraaf, de meest gelezen Nederlandse krant, kun je ook in Spanje kopen.

Een bijstelling geeft nog een keer hetzelfde aan in andere woorden.

7. Voor een voegwoord plaats je meestal een komma:

Hij kan niet komen, want hij is ziek.

Hij kon gisteren niet komen, omdat hij moest werken.

Hij is toch gekomen, ondanks dat hij ziek was.

Als het eerste deel kort is (bijvoorbeeld twee of drie woorden), gebruik je geen komma:

Ik hoorde dat hij ziek is.

leestekens (31) – de puntkomma

; de puntkomma

- is een soort tussenweg voor een punt en een komma;

De burgemeester gaf een uitvoerige reactie; de actievoerders waren daarmee echter niet tevreden.

- wordt onder andere gebruikt in opsommingen om verwarring te voorkomen;

Te koop: eettafel met vier stoelen; dvd-speler, zo goed als nieuw; tv-kast

Omdat in één deel van de opsomming, *dvd-speler, zo goed als nieuw*, al een komma gebruikt is, kun je die niet meer als 'afscheidingsteken' gebruiken. Dan zou immers verwarring kunnen ontstaan: het lijkt dan net of *dvd-speler* en *zo goed als nieuw* aparte delen van de opsomming zijn.

- wordt ook wel gebruikt in puntsgewijze opsommingen:

Voor de bestrijding van 'taalachterstand' zijn verschillende maatregelen nodig:

- *kinderen met risico op achterstand moeten op 2-jarige leeftijd naar de 'voorschool';*
- *op de basisschool moet de taalvaardigheid regelmatig getoetst worden;*
- *voor de generaties van vóór de voorschool is deskundige ondersteuning nodig in basis- en voortgezet onderwijs.*

Je ziet steeds vaker, dat bij dergelijke opsommingen de puntkomma en punt weggelaten worden, omdat de streepjes al voldoende structuur aanbrengen.

Advies: gebruik de puntkomma zo weinig mogelijk, tenzij je de details kent. Het gebruik leidt snel tot te lange zinnen die beter opgesplitst hadden kunnen worden.

Hoewel een juist gebruik van leestekens kan bijdragen aan het vlot en prettig leesbaar maken van een tekst, veroorzaakt het gebruik van puntkomma's vaak het omgekeerde

Je ziet de puntkomma ook vaak **foutief** gebruikt in plaats van een dubbele punt. Mogelijk speelt daarbij een rol dat ze op dezelfde toets op het toetsenbord voorkomen

Onthoud in elk geval, dat een dubbele punt een heel andere functie heeft dan een puntkomma.

leestekens (32) – de dubbele punt

• de dubbele punt

- wordt gebruikt vóór een citaat:

Hij zei: "Kom jij morgen ook?"

- wordt gebruikt vóór een opsomming:

De voorzitter heette de speciale gasten welkom: mevrouw A, de heer B en de heer C

- wordt gebruikt voor het aankondigen van een uitleg, verklaring, toelichting of conclusie:

Je kunt daar beter niet aan beginnen: het is een onmogelijke opgave.

Hij werkt wel 50 uur per week, hij moet veel problemen oplossen en hij kan niet terugvallen op collega's: hij heeft een zware baan.

Na inleidingen als met andere woorden, dat wil zeggen, kortom, samengevat, met als conclusie, oftevel en eenvoudig gezegd volgt een dubbele punt.

Bij de laatste categorie wordt de dubbele punt door veel schrijvers te weinig gebruikt. Het is een belangrijk leesteken om structuur te geven aan de zin en om daarmee de zin beter en prettiger leesbaar te maken.

Verwar de dubbele punt niet met de puntkomma!

leestekens (33) – de aanhalingstekens

“ ”

de aanhalingstekens

worden gebruikt bij een citaat, een aanhaling. Het gaat dan alleen om de **letterlijke weergave van gesproken of geschreven woorden**. Men noemt dat de 'directe rede'.

Hij zei: "Ik vind het geen probleem."

Zo'n citaat moet je niet verwarren met het **navertellen in eigen woorden** zoals:

Hij zei dat hij het geen probleem vond.

Dat navertellen noemt men 'indirecte rede'.

De weergave van een gedachte is **geen** citaat:

De leraar dacht: die leerling is slim.

Ik dacht: ik doe dat niet nog een keer.

De uitwerking van een vraag is ook **geen** citaat:

Daarom vraag ik u: bekijkt u deze zaak nog eens.

Oorspronkelijk, in met de hand geschreven tekst, werd in het Nederlands verschil gemaakt tussen het aanhalingsteken aan het begin, het 'aanhalingsteken openen', (onderaan de regel) en het 'aanhalingsteken sluiten', aan het eind (bovenaan de regel): *Hij zei: „Ik vind het geen probleem.”* Met het gebruik van de typemachine werd er technisch maar één aanhalingsteken mogelijk: bovenaan. Bij de overschakeling op tekstverwerking (in de loop van de jaren '80), werd dat op de toetsenborden van pc's overgenomen. Het bespaarde opnieuw een aparte positie op het toetsenbord door aan te sluiten bij deze Engelse aanhalingstekens.

Het 'aanhalingsteken sluiten' wordt tegenwoordig ook wel 'afhalingsteken' genoemd.

“ ”

de enkele aanhalingstekens

- worden gebruikt om een woord als begrip aan te duiden:

Het woord 'boom' heeft vier letters, maar drie klanken.

Het woord 'beleid' is het meest oneigenlijk gebruikte woord in de politiek: het gaat vaak een om een tijdelijke maatregel zonder langetermijnvisie.

- worden gebruikt voor aanduiding als 'zogenaamd':

De delete-toets wordt door kinderen ook wel 'gumknop' genoemd.

- worden gebruikt om bijvoorbeeld titels van boeken aan te geven:

De 'Woordenlijst Nederlandse taal' wordt vaak het 'Groene Boekje' genoemd.

In afwijking van bovenstaande regels worden in sommige kranten – kennelijk voor het gemak – alleen enkele aanhalingstekens gebruikt, dus ook bij citaten.

leestekens (34) – aanhalingstekens in combinatie met andere leestekens

Een citaat kan vragend zijn, maar de hele zin waarin het citaat gebruikt wordt ook:

Ik zei: "Kom jij morgen ook?"

Zei hij: "Ik kom om negen uur."?

In de eerste zin is (alleen) het citaat vragend en komt het vraagteken vóór het aanhalingsteken. De tweede zin is in zijn geheel vragend: het vraagteken komt helemaal achteraan.

Bij de directe rede kennen we nog andere typen zinnen dan die beginnen met *Zij zei: "..."* en *Hij vroeg: "..."*:

een citaat aan het begin van de zin:

"Ik kom morgen", zei hij.

"Dat is onzin!", riep hij.

Tussen het citaat en de rest van de zin komt dan geen dubbele punt, maar een komma. Een citaat aan het begin van de zin eindigt **niet** met een punt. Tussen *morgen* en het tweede aanhalingsteken schrijven we dus geen punt. Zo'n citaat kan wel eindigen met een vraagteken of een uitroepsteken.

een onderbroken citaat:

"Hebt u", vroeg de inspecteur, "vannacht iemand horen gillen?"

Het complete citaat is: *"Hebt u vannacht iemand horen gillen?"*

Na de onderbreking komt een komma en vóór het vervolg.

Vergelijk die zin eens met de volgende:

"Jan," zei hij, "kom eens vlug hier!"

Het complete citaat is hier: *"Jan, kom eens vlug hier!"*

Na de 'aangesproken persoon' (Jan) komt een komma, dus binnen de geciteerde zin.

Eigenlijk zouden we dan na *"Jan,"* nog een komma moeten schrijven, maar dat doen we niet: een aanhalingsteken mag niet tussen twee dezelfde leestekens staan. Hier zou je *,"* krijgen.

Bij een citaat aan het eind van een zin sluiten we het citaat af met een punt (of een vraagteken of een uitroepsteken). De punt komt dan vóór het aanhalingsteken:

Hij zei: "Ik heb het niet gelezen."

Na het 'aanhalingsteken sluiten', ook wel 'afhalingsteken' genoemd, komt geen punt.

Ook de combinaties *?"?* en *!"!* gebruiken we niet. Vergelijk:

Ze zei: "Kom je morgen?"

Zei ze: "Ik kom morgen."?

Zei ze: "Kom je morgen?"

Eigenlijk zou aan het eind van de laatste zin nog weer een vraagteken moeten komen, omdat het citaat vragend is én de hele zin vragend is, maar *?"?* schrijven we ook niet.

grammatica (35) – zij / hun / hen / ze

hun of zij (ze)

fout: *Hun* hebben dat verteld.
goed: *Zij* hebben dat verteld.

Zij is in deze zin grammaticaal gezien onderwerp.
Hun kan nooit onderwerp zijn.

Het gebruik van *hun* als onderwerp wordt als ernstige taalfout beschouwd!

Hun kan als woordsoort *bezittelijk voornaamwoord* zijn:

Is dat *hun* auto?

Hun kan als woordsoort *persoonlijk voornaamwoord* zijn:

Ik heb *hun* dat verteld.

hun of hen

Voor het onderscheid tussen *hun* en *hen* gelden drie regels:

1. Als lijdend voorwerp gebruik je *hen*:

Ik heb *hen* in de stad gezien.

2. Als meewerkend voorwerp gebruik je *hun*:

Ik heb *hun* dat verteld.

maar:

3. Na een voorzetsel (bijvoorbeeld: *aan, voor, bij, op, in, met*) gebruik je altijd *hen*:

Ik heb dat *aan hen* verteld. (Vergelijk hierboven met: Ik heb *hun* dat verteld).

Door er *aan* voor te zetten, verandert *hun* dus in *hen*.

Veel tv-kijkers ergeren zich aan de mensen *naast hen* op de bank.

Ik heb dat even *voor hen* gedaan.

Wij zijn *met hen* op vakantie geweest.

Er worden vaak fouten gemaakt in de keus tussen *hun* en *hen*.

Vooral in de spreektaal omzeilen velen de keus tussen *hun* en *hen* door ze te gebruiken:

Ik roep ze wel even. (Ik roep *hen* wel even.)

Ik heb ze die foto's gegeven. (Ik heb *hun* die foto's gegeven.)

grammatica (36) – jou (je) / jouw, u / uw , mij (me) / mijn

Jou is persoonlijk voornaamwoord:

Ik zie *jou*.

Ik geef *jou* een pen.

Deze pen is van *jou*.

Jouw is bezittelijk voornaamwoord:

Dit is *jouw* pen.

In de constructie *van jou* is *jou* dus een persoonlijk voornaamwoord.

Omdat *jou* en *jouw* hetzelfde wordt uitgesproken, worden gemakkelijk fouten gemaakt in de schrijfwijze.

Je is de zwakbeklemtoonde vorm van *jou* en *jouw* (in de spreektaal en schrijftaal):

Kom je morgen? Mag ik je pen even lenen?

u is persoonlijk voornaamwoord:

Ik zie *u*.

Ik geef *u* een pen.

Deze pen is van *u*.

uw is bezittelijk voornaamwoord:

Dit is *uw* pen.

Een steeds vaker gesignaleerde fout is *u* als bezittelijk voornaamwoord:

fout: Ik heb *u* brief ontvangen.

mij is persoonlijk voornaamwoord:

Hij zag *mij*.

Hij gaf *mij* een pen.

Deze pen is van *mij*.

mijn is bezittelijk voornaamwoord:

Dit is *mijn* pen.

Me is de zwakbeklemtoonde vorm van *mij* (in de spreektaal en schrijftaal):

Bel je *me* morgen even op?

M'n is de zwakbeklemtoonde vorm van *mijn* in de spreektaal.

fout: Dat heeft *me* moeder verteld.

goed: Dat heeft *mijn* moeder verteld. (Of in de spreektaal: *m'n* moeder).

grammatica (37) – dan / als + persoonlijk voornaamwoord

dan of als

We kennen drie 'trappen van vergelijking':
de 'stellende trap': *groot, mooi, ver, goed*;
de 'vergotende trap': *groter, mooier, verder, beter*
en de 'overtreffende trap': *grootst, mooist, verst, best*.

In een vergelijking wordt na een stellende trap wordt *als* gebruikt:

Hij is even groot *als* ik.

Bij een vergotende trap wordt *dan* gebruikt:

goed: Hij is groter *dan* ik.

fout: Hij is groter *als* ik.

Velen vinden *als* bij een vergotende trap een fout onder invloed van het Duits, een 'germanisme'.

Onder invloed van dialecten in het oosten en noorden van Nederland zullen veel Nederlanders hier het gebruik van 'als' niet als fout aanmerken.

dan of als + persoonlijk voornaamwoord

goed: Hij is even groot *als* ik.

fout: Hij is even groot *als* mij.

De eenvoudigste manier om deze zin te controleren, is door hem langer te maken:

Hij is even groot *als* ik ben.

goed: Hij is groter *dan* ik.

fout: Hij is groter *dan* mij.

De eenvoudigste manier om deze zin te controleren, is weer door hem langer te maken:
Hij is groter *dan* ik ben.

goed: Wij kunnen dat beter *dan* zij.

fout: Wij kunnen dat beter *dan* hun.

Het gebruik van het verkeerde persoonlijk voornaamwoord wordt als een ernstige taalfout beschouwd!

grammatica (38) – werkwoorden onregelmatig in de o.t.t.

de Infinitief:	hebben	zijn	kunnen	mogen	willen	zullen
ik	heb	ben	kan	mag	wil	zal
jij / je	hebt	bent	kunt	mag	wilt	zult
u	(u heeft)					
	heb jij?	ben jij?	kun jij?	mag jij?	wil jij?	zul jij ?
	hebt u?	bent u?	kunt u?	mag u?	wilt u?	zult u?
	(heeft u?)					
hij / zij	heeft	is	kan	mag	wil	zal
wij / we						
jullie	hebben	zijn	kunnen	mogen	willen	zullen
zij / ze						

De vorm *u heeft* is algemeen geaccepteerd en komt van de oude beleefdheidsvorm *Uedele*. *Uedele* werd als 3^e persoon behandeld: *Uedele heeft*, *Uedele is*. Toen de vorm als ouderwets werd ervaren en vervangen door *u*, behandelde men *u* soms als 3^e persoon, als een afkorting van *Uedele*.

fout: *hij wilt*

fout: *hij heb*

Je kan en *Kan je?* worden in de Algemene Nederlandse Spraakkunst als 'informeel' aangegeven. Dat betekent in feite, dat je die vormen in de geschreven taal niet moet gebruiken.

grammatica (39) – bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op -en

Er zijn twee soorten bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op -en:

1. de bijvoeglijke naamwoorden die afgeleid zijn van een voltooid deelwoord:

Sommige werkwoorden hebben een voltooid deelwoord dat eindigt op -en:

infinitief:	voltooid deelwoord:	als bijvoeglijk naamwoord:
bakken	gebak ken	de gebak ken aardappelen
bekijken	beke ken	het veel beke ken programma
dragen	gedrag en	de gedrag en kleding
geven	gege ven	de gege ven voorbeelden
houden	gehoud en	de eerder gehoud en vergadering
krijgen	gekreg en	de gekreg en cadeaus
lezen	gele zen	het gele zen boek
lopen	gelop en	de gelop en afstand
nemen	genom en	een genom en besluit
rijden	gered en	de gered en kilometers
schrijven	geschrev en	de geschrev en tekst
verliezen	verlo ren	een verlo ren portemonnee
vinden	gevond en	de gevond en voorwerpen
zouten	gezout en	de gezout en haring

Conclusie: de uitgang -en verandert niet: er gaat geen -n af en er komt geen -e bij!

Natuurlijk eindigen niet alle voltooid deelwoorden op -en:

maken	gemaakt	de gemaakte fouten
bereiden	bereid	het bereide eten

Bij deze bijvoeglijke naamwoorden krijg je nooit als uitgang -en! De uitgang -en heeft **niets** te maken met het enkelvoud of meervoud van het zelfstandig naamwoord.

2. de stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden (die het materiaal aangeven):

het hek is van hout	het hout en hek
de paal is van ijzer	de ijzer en paal
een ring van goud	een goud en ring
bruggen van steen	sten en bruggen

uitzondering: min of meer moderne 'stofnamen' krijgen geen -en:

een tas van plastic	een plastic tas
een koord van nylon	een nylon koord
het vat van polyester	het polyester vat
kozijnen van kunststof	kunststof kozijnen

grammatica (40) – -n in enkele(n), alle(n), sommige(n), vele(n), beide(n)

Alleen bij verwijzing naar **personen** kan er een -n komen, **bij zaken of dieren niet**.

verwijzing naar personen met -n:

Velen van de aanwezigen stemden tegen het voorstel.

De mannen raakten *beiden* gewond.

De *besten* waren meteen geslaagd.

verwijzing naar zaken of dieren: nooit een -n:

Sommige van deze boeken zijn wel interessant.

Ik heb veel oefeningen gemaakt. De *meeste* zijn gemakkelijk.

De zieke vogels zijn naar een opvangcentrum gebracht, maar niet *alle* hebben het overleefd.

Ik had twee batterijen, maar *beide* bleken leeg.

Allen zaten in de klas. (Het gaat over personen.)

Alle stonden op stal. (het gaat over dieren.)

Bij verwijzing naar personen komt er **geen -n als het woord bijvoeglijk gebruikt** is: als je er een zelfstandig naamwoord uit die zin of de vorige zin achter kunt zetten.

Ik heb alle collega's gevraagd. *Enkele* weigerden mee te doen.

Je kunt hier achter 'enkele' het woord 'collega's' uit de vorige zin zetten.

We zeggen daarom dat 'enkele' hier bijvoeglijk is gebruikt.

Enkele kinderen gaan tussen de middag naar huis, de *andere* blijven over.

Je kunt hier achter 'andere' het woord 'kinderen' zetten.

De meeste studenten waren na een uur al klaar met de toets. *Sommige* bleven tot het eind.

Het is vooral belangrijk dat je onthoudt dat je bij verwijzing naar dingen (zaken) nooit -n kunt krijgen.

woordkeus en stijl (41) – liggen / leggen, kunnen / kennen

"Ik zag je staan op het perron en wou dat ik je kon." (André Hazes)

Ik zag je staan op het perron en wilde dat ik je kende.

Bepaalde fouten in het Nederlands hebben te maken met een andere woordkeus in dialecten. Die invloed werkt nog steeds door bij een deel van de gebruikers van het Nederlands.

liggen

verleden tijd en voltooid deelwoord:
lag / lagen - gelegen

beschrijft een **situatie**

Het boek *ligt* op de tafel.
Het boek *lag* net nog op de tafel.
Het boek heeft op de tafel *gelegen*.

kunnen

ik kan
jij kunt (kan)
kun(kan) jij
u kunt (kan)
hij kan

Ook in de tegenwoordige tijd is *kunnen* dus onregelmatig!

verleden tijd en voltooid deelwoord:
kon / konden – gekund

in andere woorden:

weten hoe iets moet, in staat zijn

kunnen is een hulpwerkwoord:
kunnen betalen, *kunnen* komen

Ik *kan* je helaas niet helpen.
Kunt u mij misschien helpen?
Hij *kon* gisteren niet komen.
Zingen heb ik nooit goed *gekund*.

niet algemeen geaccepteerd:

Ik kan Spaans.

leggen

verleden tijd en voltooid deelwoord:
legde / legden – gelegd

beschrijft een **actie**

leggen = **doen** *liggen*

Ik *leg* het boek op de tafel.
Ik *legde* het boek gisteren op de tafel.
Ik heb het boek op de tafel *gelegd*.

kennen

ik ken
jij kent
ken jij
u kent
hij kent

verleden tijd en voltooid deelwoord:
kende / kenden – gekend

in andere woorden:

weten wie, wat of hoe iemand of iets is

bij *kennen* hoort een lijdend voorwerp:
iemand *kennen*, een voorbeeld *kennen*

Ik *ken* die man niet.
Kent u hem misschien?
Hij *kende* veel namen uit zijn hoofd.
Ik heb de vorige directeur niet *gekend*.

correct:

Ik ken Spaans.

woordkeus en stijl (42) – pleonasme en tautologie

het pleonasme:

het noemen van een eigenschap die al in het woord ligt opgesloten: je zegt iets dubbel:

een ronde cirkel,
een vicieuze cirkel waar je niet meer uitkomt,
weer in: weer herlezen, het werk weer hervatten, weer terugkeren,
zo optimaal mogelijk (optimaal = zo goed mogelijk),
te voorbarig (voorbarig = te vroeg),
praktische in: praktische toepassingen, praktische ervaring,
aanwezige bezoekers,
bestaande gewoonten,
het beoogde doel,
de geleden schade,
de gestelde vragen,
het ingestelde onderzoek,
de getroffen maatregelen,
de nieuwe aanwinst,
de onderlinge relatie,
uiterlijke schijn,
nutteloze verspilling,
vooraf waarschuwen,
het vermogen iets te kunnen doen, in staat zijn iets te kunnen doen,
willen in: de neiging hebben iets te willen doen, bereid zijn iets te willen doen,
vermoeden dat iets schadelijk kan zijn,
toestemming vragen eerder weg te mogen gaan,
tot later uitstellen,
voorkomen dat iets gebeurt,
dwingen iets te laten betalen,
niet voor onmogelijk houden dat iets zou kunnen zijn,
erin geslaagd zijn iets te kunnen,
moeten in: genooddaakt zijn om te moeten, verplicht zijn te moeten.

Vaak is bijvoorbeeld andere collega's een pleonasme: men bedoelt gewoon collega's.

In de dagelijkse praktijk kun je veel pleonasmen signaleren, vooral in de spreektaal.

de tautologie:

verwant aan het pleonasme: twee keer hetzelfde zeggen.

Soms als stijlmiddel (dus geen fout), om iets te benadrukken:

gratis en voor niks, nooit ofte nimmer, blij en verheugd, een prachtig mooi uitzicht,
vaak als stijlfout:

Hij profiteerde ervan en sloeg er een slaatje uit.

Maar de feestelijke stemming verdween echter al spoedig toen het ging regenen.

Alvorens te beslissen wil ik eerst (...).

Verder wil ik er nog op wijzen (...).

woordkeus en stijl (43) – contaminatie en malapropisme

de contaminatie:

twee woorden of uitdrukkingen die vermengd zijn:

Voorbeelden waarbij twee **woorden** vermengd zijn:

verexcuseren van: verontschuldigen en excuseren,

voorbijpasseren van voorbijgaan en passeren

overnieuw van over en opnieuw

Sommige contaminaties worden na verloop van tijd als nieuw woord geaccepteerd:

in de Woordenlijst Nederlandse taal vinden we bijvoorbeeld het woord *nachecken*, dat eigenlijk een contaminatie is van *checken* en *nagaan*. Zo lijkt ook *vakjargon*

geaccepteerd, eigenlijk een contaminatie van *vaktaal* en *jargon*. En is *opsplitsen* niet eigenlijk een contaminatie van *opdelen* en *splitsen*?

Daarnaast hebben we nog bewuste contaminaties als *digibeet*, van *digitaal* en *analfabeet* en *yogonaise*, van *yoghurt* en *mayonaise*.

Voorbeelden waarbij twee **uitdrukkingen** vermengd zijn:

dat kost duur van *dat kost veel* en *dat is duur*,

volgens mijn mening van: *volgens mij* en *naar mijn mening*,

behoort tot één van de besten van: *behoort tot de besten* en *is één van de besten*,

geen ander doel beogen van: *geen ander doel hebben* en *niets anders beogen*,

je moet je beseffen dat van: *je moet beseffen dat* en *je moet je realiseren dat*,

een klap geleden van: *een klap gekregen* en *een verlies geleden*.

het malapropisme:

woorden en uitdrukkingen 'verhaspelen': onjuist gebruiken door verwarring met een woord dat er qua klank op lijkt:

'een advocaat in de armen nemen' (in de arm nemen)

'Zo kom je in een visuele cirkel' (viciëuze).

Een malapropisme ontstaat vaak door het willen pronken met uitdrukkingen die de gebruiker kennelijk niet heeft begrepen. Het is daarom vaak min of meer lachwekkend.

Contaminatie en malapropisme lopen soms door elkaar:

mond-op-mondreclame van *mond-op-mondbeademing* en *mond-tot-mondreclame*

woordkeus en stijl (44) – voegwoorden

Bepaalde voegwoorden worden vaak verkeerd gebruikt, bijvoorbeeld: omdat wordt gebruikt in plaats van doordat en mits en tenzij worden verwisseld.

omdat / doordat

omdat geeft een reden aan:

Omdat ik binnenkort tentamen heb, ben ik de stof aan het herhalen.

Een reden geeft aan waarom iemand iets vindt of doet.

Bij het voegwoord *omdat* hoort het bijwoord *daarom*.

doordat geeft een oorzaak aan:

Doordat het flink waaide, was het niet prettig op het strand.

Bij een oorzaak gaat het om iets buiten de menselijke wil.

Bij het voegwoord *doordat* hoort het bijwoord *daardoor*.

mits / tenzij

mits = als, op de voorwaarde dat

We gaan morgen naar het strand, mits het goed weer is.

tenzij = als niet, behalve als

We gaan morgen naar het strand, tenzij het slecht weer is.

(al)hoewel

hoewel = ondanks dat (ouderwets: ofschoon)

Hoewel het regende, gingen we naar het strand.

opdat

opdat = om er voor te zorgen dat

Ze volgde een extra cursus, opdat ze meer kans zou hebben bij een sollicitatie.

zodat

zodat = met als gevolg dat

Zij heeft twee opleidingen gevolgd, zodat ze meer kans heeft op een baan.

grammatica (45) – congruentie onderwerp en persoonsvorm

Het onderwerp van een zin moet hetzelfde 'getal' hebben als de persoonsvorm: ze moeten allebei enkelvoud of allebei meervoud zijn.

fout: Een aantal leerlingen *zakten* voor het examen.

goed: Een aantal leerlingen *zakte* voor het examen.

Het onderwerp *Een aantal leerlingen* doet weliswaar aan meervoud denken (we spreken wel over 'psychologisch meervoud'), maar *aantal* is grammaticaal enkelvoud en daarmee *Een aantal leerlingen* ook.

fout: De helft van de ouders *komen* regelmatig op ouderavonden.

goed: De helft van de ouders *komt* regelmatig op ouderavonden.

Dit werkt ook door in het betrekkelijk voornaamwoord:

fout: Het aantal leerlingen *die* voor het examen *zakten* (...)

goed: Het aantal leerlingen *dat* voor het examen *zakte* (...)

dat verwijst naar het aantal leerlingen

Soms wordt in een zin het verkeerde zinsdeel voor onderwerp aangezien:

fout: De jubilarissen *werden* een diner aangeboden.

goed: De jubilarissen *werd* een diner aangeboden.

een diner is hier het onderwerp, enkelvoud, dus de persoonsvorm wordt enkelvoud.
De jubilarissen is hier meewerkend voorwerp. (Je kunt er *aan* voor zetten.)

fout: De jubilaris *werd* cadeaus aangeboden.

goed: De jubilaris *werden* cadeaus aangeboden.

cadeaus is hier onderwerp, meervoud, dus de persoonsvorm wordt meervoud.

grammatica (46) – betrekkelijke voornaamwoorden en verwijzende woorden

die of dat

Voor zelfstandige naamwoorden met het bepaald lidwoord *de*, ook wel 'de-woorden' genoemd, is het betrekkelijk voornaamwoord *die*:

De jongen die daar loopt, is mijn broer.

De vrouw die je zag, is mijn buurvrouw.

De thee die ik dronk, vond ik lekker.

In het meervoud krijgen alle woorden *de* als lidwoord en *die* als betrekkelijk voornaamwoord:

De oefeningen die we moesten maken, waren gemakkelijk.

Ook als er geen *de* voor staat, krijgt een 'de-woord' *die* als betrekkelijk voornaamwoord:

Dat is thee die ik lekker vind.

Dat is een oefening die ik gemakkelijk vind.

Dat zijn oefeningen die gemakkelijk zijn.

Voor zelfstandige naamwoorden met het bepaald lidwoord *het*, ook wel 'het-woorden' genoemd, is het betrekkelijk voornaamwoord *dat*:

Het boek dat ik lees, is heel spannend.

Dat is een boek dat ik spannend vind.

Soms wordt na personen foutief *die* gebruikt, hoewel het om een 'het-woord' gaat:

fout: *Het meisje die daar loopt, ken ik.*

goed: *Het meisje dat daar loopt, ken ik.*

De voetbalfilosoof Crujff gebruikt na personen vaak 'wie':

fout: *De man wie in het doel staat.*

goed: *De man die in het doel staat.*

dat of wat

In de spreektaal wordt vaak foutief *wat* gebruikt in plaats van *dat*:

fout: *Het boek wat ik lees is spannend.*

goed: *Het boek dat ik lees is spannend.*

Wat gebruik je als betrekkelijk voornaamwoord onder andere bij verwijzing naar een hele zin:

Hij komt vaak te laat, wat de docent niet leuk vindt.

Voor meer informatie over het gebruik van *wat* als betrekkelijk voornaamwoord zie blad 46x.

waaraan of aan wie, waarmee of met wie, waarop en op wie enz.

Als je een combinatie van een betrekkelijk voornaamwoord en een voorzetsel gebruikt, let dan wel op het verschil tussen personen en zaken:

- voor personen: voorzetsel + *wie*

- voor zaken: *waar* + voorzetsel

grammatica (46) – betrekkelijke voornaamwoorden en verwijzende woorden - vervolg

fout: Dat is de jongen *waaraan* ik het boek gegeven heb.
goed: Dat is de jongen *aan wie* ik het boek gegeven heb.

fout: Dat is de man *waarmee* ik gisteren gesproken heb.
goed: Dat is de man *met wie* ik gisteren gesproken heb.

fout: Het meisje *waarop* ik gewacht heb, is mijn vriendin.
goed: Het meisje *op wie* ik wacht, is mijn vriendin.

goed: De opdracht *waaraan* ik werk, is interessant.
goed: De pen *waarmee* ik schrijf, is niet van mij.
goed: De bus *waarop* ik wacht, is te laat.

haar of zijn als 'verwijzende woorden'

Bij een 'het-woord' gebruiken we als bezittelijk voornaamwoord *zijn* (en **niet** *haar*):

fout: Het bestuur heeft *haar* beslissing toegelicht.
goed: Het bestuur heeft *zijn* beslissing toegelicht.

grammatica (46x) – betrekkelijke voornaamwoord 'wat'

'Wat' komt als betrekkelijk voornaamwoord voor

- a** als het verwijst naar de onbepaalde voornaamwoorden *iets* en *niets*:
1. Hij vroeg *iets wat* ik niet weet.
 2. Er is *niets* bij *wat* ik zoek.
- b** als het verwijst naar onbepaalde hoofdtelwoorden als *weinig*, *veel*, *alles*:
3. Er is *weinig* te vinden *wat* ik zoek.
maar:
 4. Er zijn *weinig programma's* die ik leuk vind.
Hier wordt verwezen naar *weinig programma's*, niet naar *weinig*.
 5. Daar is *veel* te koop *wat* hij graag wil hebben.
maar:
 6. Daar zijn *veel spullen* te koop die hij graag wil hebben.
Hier wordt verwezen naar *veel spullen*, niet naar *veel*.
 7. *Alles wat* je zegt, kan tegen je gebruikt worden.
- c** als het verwijst naar onbepaalde rangtelwoorden als *zoveelste* en *laatste*:
8. Dat is het *zoveelste wat* er misgaat.
 9. Dit is het *laatste wat* ik vandaag doe.
- d** als het verwijst naar een overtreffende trap, zelfstandig gebruikt, die geen specifieke zelfstandigheid aanduidt: *het beste*, *het mooiste*:
10. Dat is het *mooiste wat* ik heb meegemaakt.
maar:
 11. Er stonden veel tafels, maar dit is *de mooiste die* ik kon vinden.
de mooiste duidt hier een specifieke zelfstandigheid aan: *tafel*.
- e** als het verwijst naar een hele zin:
12. *Hij komt vaak te laat, wat* heel vervelend is.
- f** met een 'ingesloten antecedent'
13. *Wat (= dat wat)* hij beweert klopt niet.
 14. Ik bevestig u hierbij *wat (= datgene wat)* wij mondeling hebben afgesproken.

In de praktijk wordt *wat* in de situaties a, b, c en d nogal eens vervangen door *dat*, maar de Algemene Nederlandse Spraakkunst en handboeken voor tekstverzorging geven de voorkeur aan *wat*.

grammatica (47) – foute beknopte bijzin

Een 'beknopte bijzin' is een verkorte bijzin binnen een zin.
In een beknopte bijzin staat geen onderwerp en geen persoonsvorm.

Er zijn drie soorten beknopte bijzinnen:

- met te + infinitief:
goed: Na een half uurtje te hebben uitgerust, ging ik weer verder.
- met (alleen) een voltooid deelwoord:
goed: Door een vriend geholpen, haalde hij het tentamen toch nog.
- met een tegenwoordig deelwoord:
goed: Vrolijk lachend kwam zij binnen.

Een beknopte bijzin wordt meestal gebruikt om iets kort en krachtig uit te drukken. Een bekend voorbeeld van goed en treffend gebruik is het begin van het gedicht 'Herinnering aan Holland' van Hendrik Marsman (1936): *Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland gaan (...)*. Dat is pakkender dan: *Als ik denk aan Holland, zie ik (...)*.

Zo'n verkorting gaat echter nogal eens verkeerd.

fout: Vrolijk zingend werd het eten klaargemaakt.

Vrolijk zingend kan hier alleen maar op het eten slaan.

goed: Vrolijk zingend maakten zij het eten klaar.

fout: Als kind was die ervaring beangstigend.

Als kind kan hier alleen op die ervaring slaan.

goed: Voor een kind was die ervaring beangstigend.

fout: Na de politie te hebben gebeld, konden de dieven worden aangehouden.

Na de politie te hebben gebeld kan hier alleen op de dieven slaan.

goed: Nadat de burens de politie hadden gebeld, konden de dieven worden aangehouden.

fout: Bijgaand stuur ik u een aanvraagformulier.

Bijgaand kan hier alleen op ik slaan.

goed: Ik stuur u hierbij een aanvraagformulier.

grammatica (48) – foute samentrekkingen

De auteur werkte lang aan dat onderwerp en de auteur leverde uiteindelijk een goed artikel.

Die zin kan korter:

De auteur werkte lang aan dat onderwerp en leverde uiteindelijk een goed artikel.

We noemen deze verkorting 'samentrekking'.

Een correcte samentrekking moet onder andere aan de volgende eisen voldoen:

1. De betekenis van het samengetrokken woord, woorddeel of zinsdeel moet hetzelfde zijn.

fout: *Hij zette de motor en zijn vrouw af.*

afzetten wordt hier in twee verschillende betekenissen gebruikt.

2. De vorm van het samengetrokken woord moet gelijk zijn.

fout: *Wij sturen u hierbij onze prijslijst en kortingsschema.*

onze past wel bij *prijslijst*, maar niet bij *kortingschema*.

Kleine vormverschillen worden wel als correct beschouwd:

Hij rookt, maar ik niet.

Het is natuurlijk eigenlijk *ik rook*.

3. De grammaticale functie van het samengetrokken zinsdeel moet gelijk zijn.

fout: *Zij heeft hem gefeliciteerd en een zoen gegeven.*

hem is lijdend voorwerp in *Zij heeft hem gefeliciteerd*.

hem is meewerkend voorwerp in *Zij heeft hem een zoen gegeven*.

Als je *hem* in het tweede deel weglaat, is dat alleen correct als *hem* daar dezelfde grammaticale functie heeft als in het eerste deel.

fout: *Hij is ziek en naar huis gegaan.*

is is koppelwerkwoord in *Hij is ziek*.

is is hulpwerkwoord in *Hij is naar huis gegaan*.

fout: *Hij heeft een goed salaris, maar er ook hard voor gewerkt.*

heeft is zelfstandig werkwoord in *Hij heeft een goed salaris*.

heeft is hulpwerkwoord in *Hij heeft er ook hard voor gewerkt*.

fout: *Dit resultaat behaalde hij vorig jaar en is zijn record.*

Dit resultaat is eerst lijdend voorwerp en daarna onderwerp.

4. De volgorde van onderwerp en persoonsvorm moet gelijk zijn.

fout: *Hierbij sturen wij u een monster en zijn er zeker van dat het u zal bevallen.*

Dit zou een samentrekking moeten zijn van:

Hierbij sturen wij u een monster en wij zijn er zeker van dat het u zal bevallen.

In het eerste deel staat het onderwerp *wij* achter de persoonsvorm, in het tweede deel ervoor

grammatica (49) – de tangconstructie

Tussen de persoonsvorm en de rest van het gezegde kunnen we in het Nederlands diverse zinsdelen plaatsen:

Ik heb vorig jaar op de jaarlijkse boekenmarkt in Deventer een boekje met zeventiende-eeuwse prenten gekocht.

In het Engels (*I have bought ...*) kunnen er tussen *have* en *bought* geen zinsdelen geplaatst worden. In het Frans (*j'ai acheté ...*) evenmin tussen *ai* en *acheté*.

Die mogelijkheid in het Nederlands levert soms duidelijk minder geslaagde zinnen op:

NAC heeft vanavond de wedstrijd tegen Ajax in de Amsterdam Arena met 3-1 gewonnen.
De kern van deze zin is: *NAC heeft gewonnen van Ajax.*

De luisteraar of lezer moet eerst kennisnemen van allerlei details, voordat de kern van de boodschap duidelijk is.

We noemen dit een 'tangconstructie': het gedeelte *vanavond de wedstrijd tegen Ajax in de Amsterdam Arena met 3-1* zit 'ingeklemd' tussen de persoonsvorm *heeft* en het voltooid deelwoord *gewonnen*.

Dat zou bijvoorbeeld beter zo kunnen:

NAC heeft vanavond gewonnen van Ajax. NAC scoorde 3-1 in de Amsterdam Arena.

Het bovenstaande voorbeeld noemen we ook wel een '**werkwoordelijke tang**', omdat het gaat om de grote afstand tussen de twee werkwoorden. Andere tangconstructies:

de 'bijzintang':

Het is aannemelijk *dat* als er bij dit onderzoek meer mensen zouden zijn betrokken, *de uitkomsten anders zouden zijn geweest*.

Het is aannemelijk dat de uitkomsten anders zouden zijn geweest als er bij dit onderzoek meer mensen zouden zijn betrokken.

de 'onderwerp-persoonsvormtang':

Ook een opzet van de cursus waarbij de oefenstof als huiswerk via internet wordt aangeboden, *kunnen wij aanbieden*.

Wij kunnen ook een opzet van de cursus aanbieden waarbij de oefenstof als huiswerk via internet wordt aangeboden.

de 'lidwoord-naamwoordtang':

De door de medezeggenschapsraad tegen dat voorstel aangevoerde *bezwaren* werden door de directie nog nader bestudeerd.

De bezwaren die de medezeggenschapsraad tegen dat voorstel aanvoerde, werden nog nader bestudeerd door de directie.

Storende tangconstructies komen vrij veel voor. Ze maken teksten moeilijker leesbaar. Vaak kan een tangconstructie worden voorkomen door de woordvolgorde te veranderen, soms is het beter om de zin te splitsen.

grammatica (50) – zinsbouw: de plaats van de persoonsvorm

In het Nederlands begint een 'mededelende zin' in principe met het onderwerp:

Zij zijn om drie uur vertrokken.

Ik kan deze zin veranderen, waardoor de volgorde van onderwerp en persoonsvorm verandert. Wij noemen dat 'inversie':

*Om drie uur **zijn zij** vertrokken.* (begint met een ander zinsdeel, dat beklemtoond wordt)

***Zijn zij** om drie uur vertrokken?* ('gewone' vragende zin)

*Wanneer **zijn zij** vertrokken?* (vragende zin die met een 'vraagwoord' begint)

Bij samengestelde zinnen kan er een 'nevenschikking' zijn: geen hoofd- en bijzin, maar twee gelijkwaardige zinnen, verbonden door een 'nevenschikkend' voegwoord:

Hij lapt de ramen. Zij doet de afwas.

*Hij lapt de ramen **en** zij doet de afwas.*

Ik zou graag een nieuwe auto willen kopen. Ik heb geen geld.

*Ik zou graag een nieuwe auto willen kopen, **maar** ik heb geen geld.*

Ik kan niet komen. Ik ben ziek.

*Ik kan niet komen, **want** ik ben ziek.*

Bij 'nevenschikking' verandert er niets aan de volgorde van de zinsdelen.

Bij samengestelde zinnen kan er ook 'onderschikking' zijn: een hoofd- en bijzin, verbonden door een 'onderschikkend' voegwoord:

- 'midden in de zin' gebruikt:

*Ik hoorde het gisteren. Hij **is** voor zijn rijexamen geslaagd.*

*Ik hoorde gisteren **dat** hij voor zijn rijexamen geslaagd **is**.*

Ik kan niet komen. Ik ben ziek.

*Ik kan niet komen, **omdat** ik ziek **ben**.*

Het was al donker. Ik ging naar huis.

*Het was al donker **toen** ik naar huis **ging**.*

In deze zinnen wordt de persoonsvorm verplaatst naar het eind van de (bij)zin.

- aan het begin van de zin gebruikt:

Ik ben ziek. Ik kan niet komen.

***Omdat** ik ziek ben, **kan ik** niet komen.*

Ik ging naar huis. Het was al donker.

***Toen** ik naar huis ging, **was het** al donker.*

Als de zin met een onderschikkend voegwoord begint,

- komt in het eerste deel (de bijzin) de persoonsvorm achteraan,

- treedt in het tweede deel (de hoofdzin) inversie op.

De 'Tante Betje'-fout:

*Ik kan niet komen, want **ben ik** ziek.* (gemakkelijk als fout te herkennen: ten onrechte inversie)
goed: *Ik kan niet komen, want **ik ben** ziek.*

*Volgende week heb ik vrij en **ik ga** lekker uitrusten.*

goed: *Volgende week heb ik vrij en **ga ik** lekker uitrusten.*

Hier moest wel inversie plaatsvinden, want *Volgende week* is in het tweede deel weggelaten, maar kan erbij gedacht worden en veroorzaakt ook daar inversie.

*Volgende week heb ik vrij en **ga ik** nu al plannen maken.*

goed: *Volgende week heb ik vrij en **ik ga** nu al plannen maken.*

Hier moest geen inversie plaatsvinden, want *Volgende week* is geen tijdsbepaling bij het tweede deel en in het tweede deel staat de tijdsbepaling *nu* niet vooraan.

woordkeus en stijl (51) – spreektaal en schrijftaal

Voorbeelden van woorden die in de spreektaal wel geaccepteerd worden, maar niet in de schrijftaal: *hartstikke* (schrijftaal: *heel*), *wou* (schrijftaal: *wilde*), *m'n* (schrijftaal: *mijn*), *d'r* (schrijftaal: *haar*), *veels te veel* (schrijftaal: *veel te veel*), *nou* (schrijftaal: *nu*), *niks* (schrijftaal: *niets*), *je kan* (schrijftaal: *je kunt*), *kan je* (schrijftaal: *kun je*).

In de spreektaal worden bepaalde fouten vaak minder zwaar aangerekend dan in de schrijftaal. In de spreektaal wordt bijvoorbeeld vaak *omdat* gebruikt in plaats van *doordat*, terwijl het om een oorzaak gaat (en niet om een reden, die aangeeft waarom iemand iets doet of vindt) (zie 44). Je hoort ook vaak *'te danken aan'*, gevolgd door iets ongunstigs, wat dus *'te wijten aan'* had moeten zijn: *Dat is te danken aan zijn laksheid* (correct: *Dat is te wijten aan zijn laksheid.*) (*Dat komt door zijn laksheid kan natuurlijk ook.*) Je hoort vaak: *Dat kost zeker vijftig euro*. De spreker bedoelt daarmee niet, dat hij zeker weet dat dat vijftig euro kost, maar ten minste of minimaal vijftig euro. In de spreektaal worden *hun* en *hen* ook nogal eens verwisseld (zie 35).

Soms zijn er twee woorden voor hetzelfde begrip. Je zult in een verslag van een les eerder het woord *'begrijpen'* gebruiken dan *'snappen'*, omdat dat laatste meer een woord uit de spreektaal is. Daarentegen voorbeelden van typische 'schrijftaalwoorden' die je niet hoeft te gebruiken: *aangezien* (*omdat*), *aanvankelijk* (*in het begin, eerst*), *desalniettemin* (*toch*), *dientengevolge* (*daardoor*), *hetgeen* (*wat*), *thans* (*nu*), *trachten* (*proberen*), *slechts* (*maar*). Soms zijn er varianten: *ontvreemden* (nogal formeel), *stelen* (neutraal), *jatten* (spreektaal, populair). Vermijd het gebruik van woorden waarvan je de betekenis niet precies kent en neem de moeite om – bij enige twijfel – het woord op te zoeken in een woordenboek.

In de spreektaal gebruik je misschien vaak versterkende woorden als *heel* en *erg* of zelfs *ontzettend*. Wees bij het schrijven spaarzaam met de eerste twee en vermijd de laatste!

Bij sommigen is er een drempel om een zakelijke tekst te schrijven. Zij gaan er vaak vanuit, dat schrijven iets heel anders is dan vertellen, met moeilijke woorden en formeel taalgebruik, zoals je dat bijvoorbeeld soms in brieven aantreft. Streven naar het gebruik van moeilijke woorden en een speciaal formele ('deftige') stijl is natuurlijk niet nodig. In zo'n geval kan het advies "Hoe zou je het vertellen?" helpen. Dat wil nog niet direct zeggen, dat je het ook allemaal precies zo opschrijft als je het zegt, maar er hoeft geen groot verschil te zijn tussen spreektaal en schrijftaal. Bij het schrijven hoef je ook zeker niet per se lange zinnen te maken (bijvoorbeeld van meer dan 25 woorden). Lange zinnen maken een tekst vaak moeilijker leesbaar en in lange zinnen maak je als schrijver sneller fouten in de zinsbouw (zie onder andere 48: *foute samentrekking* en 49: *tangconstructie*).

Anderen schrijven juist letterlijk op wat ze zouden zeggen, met onder andere onvolledige zinnen en andere fouten in de zinsbouw. Zij zouden hun tekst nog eens zorgvuldig door moeten lezen, om er allereerst correcte zinnen van te maken en typische spreektaalwoorden en populaire uitdrukkingen te vervangen. Ze zouden ook waar mogelijk formuleringen wat korter en bondiger moeten maken. Bij het schrijven kun je op al die zaken veel beter letten dan wanneer je (onvoorbereid) iets vertelt, want je kunt je tekst immers controleren. Dat controleren moet een vaste gewoonte worden. Je hebt alle stof van spelling, woordkeus, stijl en zinsbouw uiteraard niet alleen voor een toets geleerd, maar vooral om toe te passen in de praktijk! Slordigheidsfouten in verslagen en werkstukken wekken al snel irritatie op bij de lezer.

Maak geschreven teksten niet extra 'levendig' door meerdere uitroeptekens en vraagtekens achter elkaar te zetten. Het maakt een schreeuwerige indruk en getuigt van taalarmoede: de schrijver heeft kennelijk niet de juiste woorden kunnen vinden om de boodschap duidelijk over te brengen en probeert zijn woorden nu op die manier kracht bij te zetten.

schrijven (52) – woordkeus en variatie in woordgebruik

vage taal

Een woord als 'leuk' wordt vaak oneigenlijk gebruikt, waardoor het vaag blijft wat de schrijver bedoelt: "Over het bloed en de bloedsomloop kun je een **leuk** gesprek hebben met de leerlingen." (student pabo 2). Gaat het om een gesprek dat *interessant, leerzaam of amusant* is?

Bij een zin als: "Ik kreeg op die presentatie veel **respons**", zal de lezer zich afvragen of het ging om *vragen, complimenten of kritiek*. Bovendien: waren dat mondelinge reacties tijdens of na de presentatie of reacties via een evaluatieformulier?

Aanduidingen als *ding* en *dingen* moet je vermijden, woorden als *probleem, leefbaar* en *duurzaam* behoeven meestal verduidelijking en een term als *maatregelen nemen* heeft al gauw concretisering.

het juiste woord

De leerlingen wisten niet dat er *klepjes* in je aders zitten die het bloed **verbieden** om de verkeerde kant op te stromen (student pabo 2). *beletten, verhinderen* (of voor de basisschool: *tegenhouden*) zou hier passen.

variatie in woordgebruik

Tot de variatie in woordgebruik hoort onder andere het gebruik van verwijzende woorden en samentrekking van zinnen (zie 48). Als je woorden vaak herhaalt, kan dat een primitieve indruk maken. Ook het gebruik van synoniemen (woorden die ongeveer hetzelfde betekenen) kan eentonigheid voorkomen. Soms kun je met de keuze van een specifiek woord een duidelijk treffender beschrijving geven dan met een veelgebruikte term.

woordenschat

Je mogelijke variatie in woordgebruik hangt in belangrijke mate af van je woordenschat. Al luisterend en lezend leer je de betekenis van woorden, vaak door afleiding uit de context (de omringende tekst). Hoeveel je leert, hangt af van de hoeveelheid en het niveau van het taalaanbod. Het maakt verschil of aan een peuter en kleuter veel voorgelezen wordt of niet. Na het leren lezen wordt niet elk kind evenveel gestimuleerd tot zelf lezen. Wie veel leest, komt meer nieuwe woorden tegen. Van moeilijker teksten leer je uiteraard meer dan van eenvoudige teksten. Bij het lezen van kranten zul je meer opsteken van de Volkskrant, Trouw en nrc.next dan van gratis 'treinkranten' en huis-aan-huisbladen.

woorddossier

Soms kun je de betekenis van een 'nieuw' woord vrij goed afleiden uit de context, maar in andere gevallen zul je een woordenboek moeten raadplegen. Vooral als je door je studie kennismaat met nieuwe vakgebieden, zal dat regelmatig nodig zijn. Het kan dan handig zijn om een 'woorddossier' aan te leggen. Een woorddossier is niet alleen geschikt voor woorden uit een vaktaal, maar ook voor algemene woorden. Je kunt in een woorddossier verschillende woordenlijsten maken, met eventueel aparte lijsten voor vaste woordcombinaties en uitdrukkingen, voor synoniemen en voor specifieke woorden uit de schrijftaal. Als je die lijsten digitaal in een document aanlegt, kun je ze ook gemakkelijk alfabetisch ordenen.

Voor de invoer van je woorddossier zul je voortdurend woorden moeten noteren (op een briefje, in een notitieboekje of in een digitaal documentje), tijdens lessen, bij het lezen of bij het kijken naar actualiteitenprogramma's of documentaires op tv. Op die manier breid je je receptieve en productieve woordenschat doelmatig uit.

woordkeus en stijl (53) – barbarismen en dialectismen

Elke taal neemt woorden over uit andere talen, vaak omdat er in de eigen taal geen goed woord voor bestaat. Een woord dat is ontleend aan een andere taal, noemen we een **leenwoord**.

Als een woord of constructie klakkeloos is overgenomen uit een andere taal, terwijl daar in het Nederlands wel een ander woord of een andere constructie voor is, noemen we dat in het algemeen een **barbarisme**. We kunnen barbarismen nog weer onderverdelen naar de taal waaruit ze zijn overgenomen.

Als een barbarisme uit het Engels komt, noemen we dat een **anglicisme**:

vroeger of later komt van *sooner or later*, in het Nederlands: *vroeg of laat*;
ik hoop zo komt van *I hope so*, in het Nederlands: *dat hoop ik*;
frontpagina komt van *front page*, in het Nederlands: *voorpagina*;
onder constructie komt van *under construction*, in het Nederlands: *in aanbouw*;
deleten komt van *to delete*, in het Nederlands: *wissen*;
saven komt van *to save*, in het Nederlands: *opslaan, bewaren*.

De constructie *de Bush-regering* (of, nog erger: *de Bush-administratie*) komt van *the Bush administration*, in het Nederlands: *de regering-Bush*.

Sommige termen uit het Engels lijken 'modewoord' te worden, hoewel er een goede Nederlandse term voor bestaat:

attachment voor *bijlage*
bottum-up en *top-down*, voor *van onderop* en *van bovenaf*
commitment voor *betrokkenheid*
corebusiness voor *kernactiviteiten*
go/no-gobeslissing voor *voortgangsbeslissing*
policy voor *beleid*

Vermijd dat soort woorden.

Als een barbarisme uit het Duits komt, noemen we dat een **germanisme**:

beduidend komt van *bedeutend*, in het Nederlands: *aanzienlijk*;
privaatweg komt van *Privatweg*, in het Nederlands: *eigen weg*;
autobaan komt van *Autobahn*, in het Nederlands: *snelweg, autoweg*;
voor twee jaar komt van *vor zwei Jahre*, in het Nederlands: *twee jaar geleden*.

Als een barbarisme uit het Frans komt, noemen we dat een **gallicisme**:

dat kost duur wordt vaak als voorbeeld van een contaminatie gegeven: de vermenging van *duur zijn* en *veel kosten*, maar het kan ook overgenomen zijn uit het Frans: *coûter cher*.

Een afwijking van het Standaardnederlands onder invloed een dialect wordt een **dialectisme** genoemd.

Onder invloed van Brabants dialect: *Ik heb mijn sleutel niet bij* (*Ik heb mijn sleutel niet bij me*); *Staat die klok bij?* (*Staat die klok op tijd?*); *schoonbroer* (zwager).

Onder invloed van het Twents dialect: *Je moet aanmaken* (*Je moet opschieten*); *Ik ben zat* (*Ik ben vol*); *Doe het raam eens los* (*Doe het raam eens open*); *Ik ga naar huis heen* (*Ik ga naar huis (toe)*).

schrijven (54) – foute woordvolgorde en gebrek aan symmetrie

foute woordvolgorde

Voor de juiste plaats van de persoonsvorm, onder andere in bijzinnen, zie 50.

Je ziet vaak dat een ontkennend woord op een verkeerde plaats in de zin staat:

Ik hoop niet dat je het vervelend vindt.

Bedoeld is: *Ik hoop dat je het niet vervelend vindt.*

Een ander voorbeeld van een verkeerde volgorde van woorden:

In de kerstvakantie ben ik van plan mijn werkstuk af te maken.

Bedoeld is: *Ik ben van plan in de kerstvakantie mijn werkstuk af te maken.*

Bij een instructietekst kan het nodig zijn om een chronologische volgorde aan te houden:

niet: *U draait de knop naar rechts, nadat u hem hebt ingedrukt.*

maar: *Nadat u de knop hebt ingedrukt, draait u hem naar rechts.*

of: *Druk de knop in en draai hem naar rechts.*

gebrek aan symmetrie in opsommingen

Je ziet heel vaak dat bij opsommingen delen niet aansluiten bij de openingszin:

Met een eigen groentetuin heb je het voordeel dat

- *je een groot deel van het jaar groente en kruiden zo vers kunt plukken*
- *je bijzondere soorten en rassen kunt kweken*
- *je zelf kunt bepalen of je bestrijdingsmiddelen toepast*
- *het bespaart je boodschappen bij de groentewinkel of groenteafdeling*

Het laatste deel van de opsomming zou aangepast moeten worden, bijvoorbeeld:

- *het je boodschappen bij de groentewinkel of groenteafdeling bespaart*

of met nog meer symmetrie (oftewel gelijkvormigheid):

- *je je boodschappen bij de groenteafdeling of groentewinkel bespaart.*

Bij de eerste verbetering sluit dat deel wel aan bij de openingszin, maar verschilt het in structuur met de andere delen van de opsomming. Na de eerste verbetering is de opsomming grammaticaal correct. Bij de tweede verbetering zijn de delen van de opsomming ook gelijk van structuur. De tweede oplossing zullen velen daarom fraaier vinden.

De meeste handboeken vinden hierboven de delen van de opsomming voldoende aangegeven door een streepje (of een ander 'opsommingsteken'). Sommigen willen achter elk deel een puntkomma en aan het eind een punt. Als je voor dat systeem kiest, doe het dan ook wel consequent.

In het klein kom je de beginzin gevolgd door een opsomming vaak tegen bij meerkeuzevragen. Daar worden al vaak fouten gemaakt, maar bij lange opsommingen wordt de kans natuurlijk groter dat er een deel 'ontspoort'. Controleer bij opsommingen of alle delen van de opsomming aansluiten bij de openingszin: de openingszin moet correct doorlopen in elk afzonderlijk deel van de opsomming.

schrijven (55) – lijdende vorm en naamwoordstijl

'Tante Doortje-stijl'

We kennen de 'bedrijvende vorm' ('actieve vorm'):

In groep 8 maken de leerlingen de bekende Cito-toets.

en de 'lijdende vorm' ('passieve vorm'):

In groep 8 wordt de bekende Cito-toets door de leerlingen gemaakt.

Hoe maak je van een bedrijvende vorm een lijdende vorm?

- a Neem het onderwerp en zet er door voor:
onderwerp: *de leerlingen* + **door**: *door de leerlingen*
- b Neem de persoonsvorm en maak er een voltooid deelwoord van:
persoonsvorm: *maken*, voltooid deelwoord: *gemaakt*
- c Neem het lijdend voorwerp: *de bekende Cito-toets*,
maak er het onderwerp van voor de bedrijvende vorm.
- d Voeg een vorm van *zijn* of *worden* toe als persoonsvorm en hulpwerkwoord:
is / wordt

Als je deze componenten samenvoegt en de rest (*In groep 8*) overneemt, krijg je:

door de leerlingen + gemaakt + de bekende Cito-toets (als onderwerp) + (is /) wordt
+ In groep 8:

In groep 8 wordt de bekende Cito-toets door de leerlingen gemaakt.

Veelvuldig gebruik van zinnen in de lijdende vorm kan een onpersoonlijke en saaie indruk maken. Let daarom op het gebruik ervan en zet zinnen zo mogelijk om in de bedrijvende, actieve vorm. Omdat het gebruik van *door* kenmerkend is, noemt men deze stijl ook wel schertsend de 'Tante Doortje-stijl'.

'naamwoordstijl'

Als je veelvuldig zelfstandige naamwoorden gebruikt in plaats van werkwoorden, komt er minder actie in de tekst. Het gaat dan om zelfstandige naamwoorden die afgeleid zijn van werkwoorden.

Bij overname van tekst is de vermelding van de bronnen verplicht.

De zelfstandige naamwoorden *overname* en *vermelding* zijn afgeleid van de werkwoorden *overnemen* en *vermelden*. Als je die werkwoorden gebruikt, krijg je:

Als je tekst overneemt, is het verplicht om de bronnen te vermelden.

of, nog minder statisch:

Als je tekst overneemt, moet je de bronnen vermelden.

Soms kun je zelfstandige naamwoorden beter vervangen door bijvoeglijke naamwoorden:

De verontwaardiging over de schaamteloosheid van de bonussen was groot bij de klanten van die bank.

De klanten van die bank waren zeer verontwaardigd over de schaamteloze bonussen.

schrijven (56) – zinslengte en alinea-indeling

Het ordenen van je tekst begint met het gebruik van leestekens en het afbakenen van zinnen. Een goed gebruik van leestekens kan aanmerkelijk bijdragen aan een goede 'leesbaarheid' van een tekst. Bij het gebruik van de leestekens willen we de dubbele punt en de aandachtstreepjes extra onder de aandacht brengen (zie 32 en 29). Zij vormen naast de komma belangrijke bakens binnen de zin. Wij willen daarentegen adviseren om de puntkomma weinig te gebruiken. Het gebruik daarvan leidt al gauw tot het 'aan elkaar plakken' van zinnen.

De lengte van de zin (gemeten in woorden) is een belangrijke factor voor het 'leesgemak'. Bijvoorbeeld in wetboeken vind je vaak zinnen van meer dan 50 woorden. Dat is – uiteraard naast het specifieke woordgebruik – oorzaak van de moeilijkheidsgraad van dat soort teksten. Als ander uiterste vind je in leesboekjes voor groep 3 op de basisschool meest zinnetjes van drie tot acht (gemakkelijke) woorden. Hoe langer de zin, hoe meer bijzinnen en tussenzinnen er zijn, wat teksten al gauw moeilijker leesbaar maakt. Een tekst met een gemiddelde zinslengte van 15 à 20 woorden is voor iemand met bijvoorbeeld een opleiding havo in principe gemakkelijk leesbaar. Een gemiddelde zinslengte van 10 woorden komt al gauw als 'kinderlijk' over. Bij een zin van meer dan 30 woorden zou je moeten kijken of je de zin niet beter zou kunnen opsplitsen. Zinnen van meer dan 40 woorden zou je moeten vermijden. Het risico van grammaticale ontsporing en 'tangconstructie' neemt dan bovendien sterk toe. Zorg voor variatie in zinslengte: je moet uiteraard niet voor alle zinnen naar dezelfde lengte streven, het gaat hier om een gemiddelde als indicatie.

De volgende stap in de 'geleding' van je tekst is de alinea. Sommige schrijvers hebben de nogal primitieve neiging om elke zin op een nieuwe regel te beginnen. Je schrijft zinnen binnen één alinea achter elkaar door, zonder 'Enter' voor een nieuwe regel. Als je een nieuwe alinea wilt beginnen, gebruik je twee maal 'Enter', om de regel niet verder vol te maken én een regel over te slaan. Deze methode wordt het meest gebruikt. In plaats van een tussenregel wit, zie je ook het gebruik van een 'inspringing' bij een nieuwe alinea: een 'Tab' als extra afbakening:

Zinnen van meer dan 40 woorden zou je moeten vermijden. De kans op 'grammaticale ontsporing' neemt dan bovendien sterk toe. Zorg voor variatie in zinslengte: je moet uiteraard niet voor alle zinnen naar een bepaald gemiddelde streven.

De volgende stap in de 'geleding' van je tekst is de alinea. Sommige schrijvers hebben de nogal primitieve neiging om elke zin op een nieuwe regel te beginnen. Je schrijft zinnen binnen één alinea achter elkaar door, zonder 'Enter' voor een nieuwe regel. Als je een nieuwe alinea wilt beginnen, gebruik je twee maal 'Enter', om de regel niet verder vol te maken én een regel over te slaan. In plaats van een tussenregel wit, zie je ook het gebruik van een 'inspringing' bij een nieuwe alinea: een 'Tab' als extra afbakening.

Sommigen beginnen heel systematisch met een lijst van punten die zij in hun tekst willen behandelen en werken die punten uit tot alinea's. Anderen beginnen met het schrijven zonder een duidelijk schema. In dat geval zullen er in principe al schrijvend alinea's ontstaan, maar vaak zullen er ook zinnen achteraf gesorteerd moeten worden in alinea's.

Net zoals bij de lengte van de zin, kunnen ook voor de lengte van alinea's algemene richtlijnen enig houvast bieden. Alinea's kunnen soms uit één zin bestaan, bijvoorbeeld als inleiding of conclusie, maar het moeten wel uitzonderingen zijn. Als een vol A4'tje in een gangbare lettergrootte (bijvoorbeeld 11) minder dan vier alinea's bevat, zou je moeten kijken of opsplitsing hier en daar niet wenselijk is. Als er daarentegen meer dan acht alinea's zijn gemaakt, zou je moeten kijken of samenvoeging niet voor de hand ligt. Let dan allereerst op de alinea's die uit één zin bestaan.

De tekst hierboven bestaat uit 510 woorden, in 30 zinnen en 5 alinea's. De gemiddelde zinslengte komt daarmee op 17 woorden. In detail: 1 zin van 9 woorden, 4 van 10 woorden, 1 van 11 woorden, 3 van 12 woorden, 1 van 13 woorden, 3 van 15 woorden, 2 van 16 woorden, 1 van 17, 2 van 18 woorden, 1 van 19 woorden, 2 van 20 woorden, 2 van 21 woorden, 4 van 23 woorden, 1 van 25 woorden, 1 van 26 woorden en 1 van 27.

Aanduiding van de inhoud van de alinea's: 1° alinea: de functie van leestekens; 2° alinea: de zinslengte en het leesgemak; 3° alinea: het aangeven van alinea's; 4° alinea: de indeling in alinea's; 5° alinea: het aantal alinea's per bladzijde.

schrijven (57) – herhaling en wijdlopigheid

"Schrijven is schrappen"

Deze uitdrukking schijnt afkomstig te zijn van de schrijver Godfried Bomans (1913-1971). Bij kritische beschouwing blijkt een eerste opzet van een tekst vaak dubbele of te veel informatie te bevatten. Je zult de tekst dan moeten inkorten door overbodige woorden en passages weg te halen of delen van de tekst in elkaar te schuiven.

Bij een pleonasme en tautologie (zie 42) gaat het om het dubbel uitdrukken en dus om overtoel ige woorden. Wijdlopigheid oftewel breedvoerigheid komt op zinsniveau ook op andere manierer voor:

Als inleiding op mijn les vertelde ik de leerlingen dat vandaag de dag was dat de lente begon (student pabo 2).

Korter: *Als inleiding vertelde ik dat de lente vandaag (of: die dag) begon.*

Hier onder lees je de reacties en antwoorden van leerlingen uit groep 7 de leerlingen zijn 10 of 11 jaar (student pabo 2).

Beter en korter: *Hieronder lees je de reacties van leerlingen uit groep 7.*

Hoe werkt de spijsvertering. Een erg interessante vraag wanneer je deze aan kinderen stelt (student pabc 2).

Beter en korter: *Hoe werkt de spijsvertering? Een interessante vraag voor kinderen.*

Tijdens mijn les heb ik een zelfgemaakte PowerPoint gebruikt die ik de hele les goed kon gebruiken (student pabo 2).

Korter: *Tijdens de hele les was mijn eigen powerpoint nuttig.*

Tijdens het schrijven noteer je soms passages die bij nadere beschouwing niet (of te weinig) aan je doel bijdragen. Soms treed je ook in details die eigenlijk overbodig zijn en die afleiden van je boodschap. Controleer je tekst zorgvuldig op dat soort informatie en schrap die.

'Kort en bondig' is voor veel tekstsoorten een belangrijk uitgangspunt. Een **brief** moet – als dat enigszins mogelijk is – niet meer dan één pagina A4 beslaan. Dat vergroot allereerst de kans dat de brief meteen bij openen gelezen wordt. Als je de aandacht van de lezer wilt, moet die de essentiële informatie niet uit een lange tekst bij elkaar hoeven te sprokkelen. Overbodige informatie en herhaling leidt alleen maar af van je boodschap – of kan er zelfs toe leiden dat je brief niet gelezen wordt.

Teksten voor **websites** moeten extra compact zijn. De startpagina moet snel en duidelijk de weg wijzen naar de overige pagina's van de site. Bedenk als ontwerper heel goed wat een haastige bezoeker achter een bepaalde 'knop' of aan te klikken woord verwacht. Veel sites wekken op dit punt irritatie op: de bezoeker vindt niet snel genoeg (of gewoon niet) wat hij verwacht. Na een eerste verwijzing moet die subpagina liefst minder dan honderd woorden tekst bevatten, waarvan de structuur in één oogopslag te overzien is. Na een tweede doorverwijzing mogen zo nodig langere teksten volgen, verdere informatie, maar compactheid en overzichtelijkheid blijven ook daarbij van groot belang.

Als je bijvoorbeeld een **verslag** schrijft, begin je als inleiding niet met het beschrijven van de opdracht, maar begin je direct met de uitvoering van die opdracht. Als je bijvoorbeeld activiteiten in de stage beschrijft, doe dat dan ook kort en zakelijk. Selecteer zorgvuldig de gegevens die van belang zijn, de rest leidt al gauw af.

Ook als je een **artikel** schrijft, moet je daarin niet je opdracht beschrijven. Ook jouw beweegredenen voor de keuze van je onderwerp zijn voor de lezer waarschijnlijk weinig interessant. Jij moet proberen jouw lezers te interesseren voor de inhoud die jij biedt.

schrijven (58) – structuur van de tekst

Uiteraard is de structuur van de tekst afhankelijk van de tekstsoort.

Voor een werkstuk kun je enkele onderdelen aangeven die algemeen gebruikelijk zijn. Informeer ook naar de specifieke eisen die voor jouw opdracht gelden. Algemeen:

- **titelpagina**
- voorwoord
- inhoudsopgave
- **inleiding**
- **samenvatting of conclusie**
- **literatuurlijst**
- bijlagen

De vetgedrukte onderdelen zijn altijd van toepassing. Een voorwoord en een inhoudsopgave zijn alleen aan de orde bij omvangrijke werkstukken.

titelpagina

De lezer moet een aantal zaken direct kunnen zien:

- de soort tekst: een stageverslag, een reflectieverslag, een rapportage, een artikel, een scriptie, enzovoort
- eventueel: de status van de tekst: eerste ontwerp, concept, definitieve versie
- de naam van het vak of het onderdeel van je opleiding waarvoor het geschreven is
- de titel (en eventueel ondertitel)
- de naam van de schrijver, met studiejaar en klas
- de naam van de docent voor wie de tekst bedoeld is
- de datum van indiening

inleiding

Logischerwijs bevat de inleiding een introductie van het onderwerp. Sluit daarbij zo mogelijk aan bij de actualiteit. Geef zo nodig een korte voorgeschiedenis. Haal eventueel een interessante of opvallende uitspraak over het onderwerp aan. Beschrijf kort waarom je dit onderwerp gekozen hebt.

Daarna volgt een probleemstelling en een overzicht van wat de lezer kan verwachten. De probleemstelling moet een complete, zelfstandige tekst zijn, zonder verwijzingen. De probleemstelling moet concreet zijn en goed afgebakend.

samenvatting of conclusie

Het laatste onderdeel van je tekst is een samenvatting of een conclusie, niet beide.

literatuurlijst

De literatuurlijst bevat in alfabetische volgorde van auteursnaam alle literatuur waarnaar in de tekst verwezen wordt. Informatie over verwijzen en beschrijven vind je bij 60. Een onzorgvuldige aanduiding van je bronnen kan onder andere aangemerkt worden als *plagiat* en *fraude*. Je kunt nooit volstaan met noemen van bronnen aan het eind, zonder dat je nauwkeurig in je tekst aangeeft welk deel uit welke bron komt.

bijlagen

Als je bijlagen opneemt, bijvoorbeeld vragenlijsten of overzichtslijsten, moet je die ook duidelijk nummeren. Je moet alleen bijlagen opnemen waarnaar in de tekst verwezen wordt.

schrijven (59) – vormgeving van de tekst

Besteed aandacht aan de vormgeving en opmaak van je werkstuk. Een zorgvuldige vormgeving maakt de indeling in één oogopslag duidelijk en zorgt ervoor dat je tekst goed en prettig leesbaar wordt.

Geef hoofdstukken, paragraaftitels en tussenkopjes steeds op dezelfde manier aan. Je kunt hiervoor vette letters gebruiken. Voor de aanduiding van hoofdstukken en voor paragraaftitels kun je bovendien grotere letters gebruiken. Je scheidt ze van de rest van de tekst door een regel wit. Na een kop, aanduiding van een hoofdstuk, paragraaftitel of tussenkopje komt nooit een punt of dubbele punt.

Vette letters moet je verder, in je lopende tekst, in principe niet gebruiken, want dat maakt de bladspiegel snel onrustig. (Voor lesmateriaal kunnen andere criteria gelden.) Cursief kun je onder andere gebruiken om in je tekst titels van boeken of publicaties aan te geven. Schrijf in een lopende tekst nooit delen in allemaal hoofdletters en gebruik liever geen onderstreping.

Voor de indeling wordt vaak gebruik gemaakt van het systeem van 'doornummeren'. Een goed voorbeeld van zo'n indeling van een hoofdstuk (uit een boek over taalbeleid):

Met het accent op taalleerstrategieën en een actieve leerhouding: taalbeleid aan de Haagse Hogeschool

Na een inleiding van één bladzijde begint de nummering van de verdere onderdelen:

- 1 **Enkele misvattingen over taalbeleid**
 - 1.1 **Misvatting 1: taalbeleid is taalonderwijs**
 - 1.2 **Misvatting 2: een taalbeleid begint met taal controleren**
 - 1.3 **Misvatting 3: taalbeleid is tijdelijk**
 - 1.4 **Misvatting 4: studieopdrachten en -teksten moeten aan het taalniveau van de studenten aangepast worden**
- 2 **Logische ontwikkelingsgang of kwestie van keuze?**
- 3 **Taal en studiesucces**
 - 3.1 **Om welke taalvaardigheid gaat het dan?**
 - 3.2 **Diversiteit**
- 4 **Wat is taalontwikkelen lesgeven?**
 - 4.1 **Taalontwikkelen lesgeven: vanuit een andere kijk op taal**
 - 4.2 **Taalontwikkelen lesgeven: de praktijk**
 - 4.3 **Werken met het woorddossier**
 - 4.3.1 *Niet alleen het leren van de taal, maar ook leren een taal te leren*
 - 4.3.2 *Hoe maken studenten zich de woorden eigen?*
 - 4.3.3 *Anders lezen en luisteren*
 - 4.3.4 *Wat wordt er van de docent verwacht?*
- 5 **Effectmeting van taalbeleid**

(uit: Westen, W. van der (2010). Met het accent op taalleerstrategieën en een actieve leerhouding: taalbeleid aan de Haagse Hogeschool. In: E. Peters & T. Van Houtven (red.). *Taalbeleid in het hoger onderwijs: de hype voorbij?* Leuven: Acco, p. 177-191.)

Varianten zijn mogelijk! Als je dit systeem gaat gebruiken, maak dan een bouwschema.

schrijven (60) – aangeven citaten en bronvermelding

Je kunt informatie van anderen gebruiken door deze letterlijk aan te halen, te citeren, of door deze in eigen woorden weer te geven, dan wel door ernaar te verwijzen. Hoe je bronnen ook in je tekst gebruikt, je moet altijd zorgen voor een correcte bronvermelding.

Tekst overnemen zonder bronvermelding valt onder plagiaat. Je doet daarmee alsof je andermans werk zelf hebt gemaakt of andermans ideeën zelf hebt bedacht. Plagiaat is strafbaar (Wetboek van Strafrecht) en is ook vaak een inbreuk op het auteursrecht. Bovendien wordt het bij werkstukken in het kader van je studie aangemerkt als *fraude*. Je moet je realiseren dat fraude voor je studie verstrekende gevolgen kan hebben.

WHW (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek), artikel 7.12b 2e lid:

Indien een student of extraneus fraudeert, kan de examencommissie de betrokkene het recht ontnemen één of meer door de examencommissie aan te wijzen tentamens of examens af te leggen, gedurende een door de examencommissie te bepalen termijn van ten hoogste een jaar. Bij ernstige fraude kan het instellingsbestuur op voorstel van de examencommissie de inschrijving voor de opleiding van de betrokkene definitief beëindigen.

Het overnemen van werkstukken van andere studenten – of delen daarvan – is ook fraude, met alle mogelijke gevolgen van dien. Een examinerator is verplicht om een vermoeden van fraude te melden bij de examencommissie. De examencommissie stelt dan een onderzoek in.

Als je in een werkstuk (delen van) teksten van anderen verwerkt, kun je niet volstaan met het vermelden van 'de bronnen' aan het eind: je moet bij iedere passage de bron aangeven. Het moet duidelijk te zien zijn welke delen van je schrijfproduct van jou zijn en welke je – op enige wijze – aan andere bronnen hebt ontleend.

Er zijn verschillende 'stijlen' voor bronvermelding, die voor bepaalde vakgebieden gelden. De 'APA-stijl' (het systeem van de American Psychological Association) wordt vooral in de sociale wetenschappen en de taalwetenschap gebruikt (in het Nederlandse taalgebied vaak met kleine aanpassingen). De stijl wordt gekenmerkt door korte verwijzingen in de tekst naar een lijst met volledige beschrijvingen aan het einde van de tekst.

aanduiding van geraadpleegde literatuur

een boek als bron

In een tekst over schrijfvaardigheid:

In de praktijk wordt het handboek *Schrijfwijzer* van Jan Renkema (Renkema, 2012) veel als naslagwerk gebruikt. Jan Renkema doceert Tekstwetenschap aan de Universiteit van Tilburg. In hbo-opleidingen wordt *Goed geschreven* van Wilma van der Westen (Van der Westen, 2009) steeds meer als leerboek gehanteerd. Wilma van der Westen is senior adviseur taalbeleid aan de Haagse Hogeschool en voorzitter van het Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs.

In de literatuurlijst:

Achternaam auteur, Voorletter(s). (jaar van uitgave). *Titel van het boek*. Plaats van uitgave: Uitgever.

Renkema, J. (2012). *Schrijfwijzer* (5^e druk). Amsterdam: Boom.

Westen, W. van der (2009). *Goed geschreven, zakelijk schrijven binnen opleiding en beroep*. Bussum: Coutinho

Bij meerdere auteurs:

Steehouder, M., Jansen, C., Maat, K., Staak, J. van der & Woudstra, E. (1999). *Leren communiceren: handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie* (4^e druk). Groningen: Wolters-Noordhoff.

Bij een verwijzing naar een hoofdstuk uit een boek dat bestaat uit hoofdstukken die door verschillende auteurs zijn geschreven:

Zwiers, R. (2010). Taalbeleid voor de pabo. In: E. Peters & T. Van Houtven (red.). *Taalbeleid in het hoger onderwijs: de hype voorbij?* Leuven: Acco, p. 201-212.

schrijven (60) – aangeven citaten en bronvermelding - vervolg

(In België wordt een voorvoegsel voor de naam geplaatst. Soms worden bij de APA-stijl in het Nederlandse taalgebied de voorletters van de tweede en volgende naam gewoon voor de achternaam geplaatst.)

een artikel in een tijdschrift als bron

Achternaam auteur, Voorletter(s). (jaar van uitgave). Titel van het artikel. *Titel van het tijdschrift*, jaargangnummer (afleveringnummer), pagina's

Westen, W. van der (2008). Elke docent voor taalrendement! Taalbeleid op het Rijswijks Lyceum. *Levende Talen Magazine*, 95 (1), 9-12

een artikel in een krant als bron

Achternaam auteur, Voorletter(s). (dag, maand, jaar). Titel van het artikel. *Naam van de krant*, pagina.

Zwiers, R. (30-1-2007). Taaltoets pabo-student was onzorgvuldige actie. *de Volkskrant*, 12

internet als bron

Leeuw, B. van der, Israel, T., Pauw, I. & Schaufeli, A. (2009). *Kennisbasis Nederlandse taal voor de lerarenopleiding basisonderwijs*. Gevonden op 29 maart 2010 op http://www.hbo-raad.nl/hbo-raad/publicaties/doc_view/1062-kennisbasis-nederlandse-taal-lerarenopleiding-basisonderwijs?tmpl=component&format=raw

parafraseren en citeren

Als uitgangspunt nemen we onderstaande tekst uit een hoofdstuk 'Taalbeleid voor de pabo' (Zwiers, 2010, p. 210):

Ik wil als voorbeeld de grootste ergernis, fouten in de werkwoordspelling, nader beschouwen. Het is mij opgevallen dat studenten die ik daarin les gaf en die dat onderdeel bij een tentamen foutloos maakten vervolgens nogal eens opvallende fouten maakten in aan mij toegezonden e-mails en bijvoorbeeld in korte schriftelijke opdrachten tijdens mijn lessen vakdidactiek. Die studenten hebben kennelijk een kunstje geleerd voor een tentamen, waarvan ze na dat tentamen het belang onvoldoende inzien. Anders geformuleerd: de transfer vindt niet plaats. Dat geldt ook voor andere onderdelen van taalgebruik en spelling.

Je kunt een passage parafraseren (in eigen woorden weergeven). Je moet dan wel de gedachtegang van de auteur nauwkeurig weergeven. Als dat afwijkt, geldt dat op zijn minst als 'onprofessioneel' of zelfs al gauw als 'manipulatie'. Een voorbeeld van een parafrase van een deel van bovenstaande tekst:

Hoewel je toch mag verwachten dat er binnen de lerarenopleiding voor het basisonderwijs extra aandacht is voor schrijfvaardigheid, geeft Zwiers (2010) aan dat studenten de stof die ze voor een tentamen hebben geleerd, daarna in de praktijk slecht toepassen: de transfer vindt niet plaats.

Je kunt ook een passage citeren. Een citaat moet tussen 'dubbele' aanhalingstekens worden vermeld.

Zwiers (2010, p. 210) stelt dat het geleerde vaak slecht wordt toegepast: "Die studenten hebben kennelijk een kunstje geleerd voor een tentamen, waarvan ze na het tentamen het belang onvoldoende inzien".

In beide gevallen komt weer de volledige beschrijving van de bron in de literatuurlijst.

Als je een stuk tekst citeert van meer dan 40 woorden, plaats je dat in een blok. Je begint op een nieuwe regel, met een inspringing van 1,3 cm. Je hoeft dan geen aanhalingstekens te gebruiken. Vaak wordt zo'n blok ook in een kleiner lettertype weergegeven. Voorbeelden zie je op de vorige pagina (het citaat uit de WHW) en hierboven.

woordkeus en stijl (61) – begrippen, stijlfiguren en beeldspraak

Idioom is de verzameling van uitdrukkingen en spreekwoorden in een taal. Het gaat om een vaste, karakteristieke combinatie van woorden, waarbij die woorden samen iets anders betekenen dan de losse woorden, bijvoorbeeld in de uitdrukking 'uit de hand lopen'. Het verschil tussen een spreekwoord en een uitdrukking is, dat een spreekwoord een hele zin vormt, bijvoorbeeld: "Als het kalf verdrongen is, dempt men de put." (Men neemt pas maatregelen als het te laat is.).

Een **cliché** is een veelgebruikte, afgesleten uitdrukking. In dagelijkse gesprekken kunnen we eigenlijk niet zonder clichés. Je gebruikt ze vaak bijna automatisch, als 'geprefabriceerde' stukjes taal, vooral in situaties waarin je zo gauw geen andere, meer originele woorden kunt vinden. Omdat clichés 'als geheel' uit het geheugen opgediept kunnen worden, besparen ze de gebruiker denktijd en dus inspanning, maar de term heeft ook een negatieve klank.

De naam 'cliché' komt eigenlijk van een andere betekenis van hetzelfde woord: 'drukplaat'. Met een drukplaat worden veel dezelfde afdrukken gemaakt.

Als één woord heel verschillende betekenissen kan hebben, noemen wij dat **homoniem**: 'bank' in de betekenis van 'financiële instelling' en in de betekenis van 'zitmeubel'. (Het verschijnsel wordt 'homonymie' genoemd.) Homoniemen klinken dus hetzelfde, maar betekenen iets anders.

Als twee verschillende woorden dezelfde betekenis hebben, noemen we dat **synoniem**: 'stuk' en 'kapot' betekenen hetzelfde. Synoniemen klinken anders, maar betekenen hetzelfde.

Een **eufemisme** is een ander woord voor iets, dat mooier klinkt of iets minder erg laat lijken: 'minder begaafd' in plaats van 'dom', 'interieurverzorgster' voor 'werkster', 'transpireren' voor 'zweeten', 'onaangename geur' voor 'stank' en 'heengaan' voor 'overlijden'.

Ironie is een vorm van spotten, waarbij men vaak het tegengestelde bedoelt van wat men zegt: "Je bent aardig op tijd!", tegen iemand die te laat is, of "Nou, dat is me wat moois!", als je iets juist niet goed vindt.

Sarcasme is sterker dan ironie, meer 'bijtende' spot: docent: "Ach ja, we kunnen niet allemaal een diploma halen." **Cynisme** is nog sterker: "Dacht je nu heus dat er iets goeds uit zijn handen zou komen?" Cynisme is eigenlijk een houding die voortkomt uit wantrouwen en twijfel aan goede bedoelingen en resultaten.

Een **retorische vraag** is een vraag waarop je geen antwoord verwacht: "Je wilt toch later goed verdienen?" Je zou hier het vraagteken eigenlijk kunnen vervangen door een uitroepteken.

In een **understatement** stel je iets spottend kleiner voor dan het werkelijk is: "Kritisch lezen is niet zijn sterkste kant", of "Ik begrijp het niet helemaal", als je het helemaal niet begrijpt.

Beeldspraak is figuurlijk taalgebruik,

- in de vorm van een **vergelijking**: "Hij is zo dom als een ezel"
- in de vorm van een **metafoor**: "Het is hier een *zwijnenstal*"
- in de vorm van een **metonymie** (of **metonymia**): "Geef mij nog maar een *kopje*", "Hij verdient er een *goede boterham* mee", "*Nederland* won van *Duitsland*"

Bij een vergelijking staan het object (Hij) en het beeld (een ezel) naast elkaar, met 'als' ertussen

Bij deze metafoor is het eigenlijke object 'een grote rotzooi' vervangen door het beeld 'een *zwijnenstal*'.

Bij een metonymia is het object (een kopje koffie, een goed inkomen, het Nederlands elftal) vervangen door iets wat er verband mee houdt.

zinsdelen

persoonsvorm

De persoonsvorm is het werkwoord dat de zin van tijd kan veranderen.

Hij *wil* met de trein naar Amsterdam gaan.
Hij **wilde** met de trein naar Amsterdam gaan.

Wij *moesten* ons haasten.
Wij **moeten** ons haasten

Wij *kunnen* voordelig een auto kopen.
Wij **konden** voordelig een auto kopen.

Een zin kan 'samengesteld' zijn: opgebouwd uit twee (of meer) zinnen.

Ik hoorde dat hij voordelig een auto kon kopen.

Deze zin is eigenlijk opgebouwd uit twee zinnen, met elk een persoonsvorm:

*Hij **kon** voordelig een auto kopen.*
*Ik **hoorde** dat.*

Ook in de samengestelde zin blijven er dan twee persoonsvormen:

*Ik **hoorde** dat hij voordelig een auto **kon** kopen.*

Soms moet je de zin ook verder aanpassen aan de veranderde tijdsvorm, anders krijg je geen goede zin:

*Toen het **ging** regenen, vluchtte iedereen naar binnen.*
*Als het **gaat** regenen, **vlucht** iedereen naar binnen.*

onderwerp

Een manier om het onderwerp te vinden, is door de vraag 'Wie' (of 'Wat') + persoonsvorm:

Mijn zus en ik gaan boodschappen doen. gaan is hier persoonsvorm. De vraag Wie gaan? levert als antwoord *Mijn zus en ik* = onderwerp

De krant van gisteren ligt op de tafel. ligt is hier de persoonsvorm. De vraag Wat ligt? levert als antwoord *De krant van gisteren* = onderwerp.

Een manier om te controleren of een zinsdeel als onderwerp bij een persoonsvorm hoort, is door de persoonsvorm te veranderen van enkelvoud in meervoud of omgekeerd:

Mijn zus en ik gaan boodschappen doen. gaan is hier persoonsvorm. Als ik de persoonsvorm verander in ga, moet *Mijn zus en ik* ook veranderen, dat is het bewijs dat *Mijn zus en ik* onderwerp is.

zinsdelen afbakenen

Om te controleren welke woorden allemaal bij één zinsdeel horen, zijn er twee manieren:

Een stapel kranten van vorige week ligt op de tafel.
Ik kan *Een stapel kranten van vorige week* vervangen door één woord:
Die ligt op de tafel. Dat toont aan dat die woorden één zinsdeel vormen.

Zij heeft aan alle kinderen van de klas gisteren een appel gegeven.
Als ik de woordvolgorde wil veranderen door met *Aan* te beginnen, moet de volgende vijf woorden mee verhuizen: **Aan alle kinderen van de klas** heeft zij gisteren een appel gegeven.

werkwoordelijk gezegde

Het werkwoordelijk gezegde kan het enige werkwoord in de zin zijn:

Zij *gaat* naar het station. *gaat* is dan persoonsvorm en werkwoordelijk gezegde.

Als er meerdere werkwoorden in een zin staan, vormen de werkwoorden die bij elkaar horen, het werkwoordelijk gezegde:

Ik *heb* gisteren e-mail *gestuurd*. *heb gestuurd* is werkwoordelijk gezegde.

Ik *had* hem een e-mail *willen sturen*. *had willen sturen* is werkwoordelijk gezegde.

Ik *hoorde* dat hij mij een e-mail *zou sturen*. Dit is een 'samengestelde zin': grammaticaal zijn er twee zinnen te onderscheiden. In de eerste is *hoorde* werkwoordelijk gezegde en in de tweede *zou sturen*.

In een zin als *Hij viel met zijn neus in de boter* kunnen we *viel met zijn neus in de boter* vervangen door één (werk)woord: *Hij bofte*. We noemen het een werkwoordelijke uitdrukking. We rekenen hier die hele uitdrukking als werkwoordelijk gezegde: *viel met zijn neus in de boter*.

naamwoordelijk gezegde

Een naamwoordelijk gezegde is een gezegde waarin een koppelwerkwoord en (ten minste) een naamwoord voorkomen: een zelfstandig naamwoord of een bijvoeglijk naamwoord.

Als koppelwerkwoord **kunnen** voorkomen: *zijn, worden, lijken, blijken, blijven, schijnen, heten, dunken* en *voorkomen*. **Andere** werkwoorden kunnen **nooit** koppelwerkwoord zijn.

Deze werkwoorden zijn alleen koppelwerkwoord als ze in een bepaalde zin aangevuld **moeten** worden, meestal met een zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord. Zonder het naamwoord is het gezegde dan niet 'af', niet compleet.

Koppelwerkwoorden 'koppelen' een naamwoord (zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord) aan het onderwerp. Anders gezegd: het naamwoord 'zegt' iets van het onderwerp.

Onno *wordt* leraar. (*leraar* is zelfstandig naamwoord en een aanvulling op *wordt*).

voor de ontleding in zinsdelen:

persoonsvorm = *wordt*

onderwerp = *Onno*

naamwoordelijk gezegde = *wordt leraar*

Mijn zus *is* ziek. (*ziek* is bijvoeglijk naamwoord: *mijn zieke zus*)

persoonsvorm = *is*

onderwerp = *Mijn zus*

naamwoordelijk gezegde = *is ziek*

In bovenstaande twee zinnen bestaat het naamwoordelijk deel alleen uit een zelfstandig naamwoord of een bijvoeglijk naamwoord, maar het kan ook uit meer woorden bestaan:

Crujff *was* een goede voetballer. (*voetballer* is zelfstandig naamwoord en is hier de kern)

persoonsvorm = *was*

onderwerp = *Crujff*

naamwoordelijk gezegde = *was een goede voetballer*

Die som *is* heel erg lastig. (*lastig* is bijvoeglijk naamwoord en is hier de kern)

persoonsvorm = *is*

onderwerp = *Die som*

naamwoordelijk gezegde = *is heel erg lastig*

Die club *wordt* kampioen van Nederland. (*kampioen* is zelfstandig naamwoord en is de kern)

persoonsvorm = *wordt*

onderwerp = *Die club*

naamwoordelijk gezegde = *wordt kampioen van Nederland*

Tot nu toe was er maar één werkwoord in de zin, maar er kunnen ook meer werkwoorden zijn in een naamwoordelijk gezegde:

Onno wil leraar worden. (worden is hier koppelwerkwoord)

persoonsvorm = wil

onderwerp = Onno

naamwoordelijk gezegde = wil leraar worden

Onno zou graag leraar willen worden.

persoonsvorm = zou

onderwerp = Onno

naamwoordelijk gezegde = zou leraar willen worden

bijwoordelijke bepaling = graag

Voorbeelden van naamwoordelijke gezegden met andere werkwoorden dan zijn of worden:

Die opgave lijkt mij moeilijk.

persoonsvorm = lijkt

onderwerp = Die opgave

naamwoordelijk gezegde = lijkt moeilijk

meewerkend voorwerp = mij

Die som bleek niet moeilijk (te zijn).

Rekenen blijft een moeilijk vak.

Hij schijnt ziek te zijn.

Dat heet dan goedkoop te zijn!

zijn, worden, lijken, blijken, blijven, schijnen, heten, dunken en voorkomen kunnen koppelwerkwoord zijn, maar ze kunnen ook een andere functie hebben:

bijvoorbeeld **zelfstandig werkwoord** in:

Hij is thuis. (is is hier hetzelfde als bevindt zich)

persoonsvorm = is

onderwerp = Hij

werkwoordelijk gezegde = is

bijwoordelijke bepaling = thuis

Hij lijkt op zijn vader.

persoonsvorm = lijkt

onderwerp = Hij

werkwoordelijk gezegde = lijkt

voorzetselvoorwerp = op zijn vader

De zon scheen de hele dag.

persoonsvorm = scheen

onderwerp = De zon

werkwoordelijk gezegde = scheen

bijwoordelijke bepaling = de hele dag

of **hulpwerkwoord**:

Hij is wel thuis geweest.

persoonsvorm = is

onderwerp = Hij

werkwoordelijk gezegde = is geweest

bijwoordelijke bepaling = wel en thuis

Zij wordt gebeld.

persoonsvorm = wordt

onderwerp = Zij

werkwoordelijk gezegde = wordt gebeld

lijdend voorwerp

kenmerken:

- het ondergaat de handeling
- het kan niet met een voorzetsel beginnen
- je vindt het door de vraag 'wat' of 'wie' + werkwoordelijk gezegde + onderwerp:

voorbeeld: *Zij heeft hem een cadeau gegeven.*

Wat (Wie) + heeft gegeven + zij: Wat heeft zij gegeven? -> een cadeau = lijdend voorwerp

Hij belt haar morgen op.

Wat (wie) + belt op + hij: Wie belt hij morgen op? -> haar = lijdend voorwerp

Let op bij zinnen met een naamwoordelijk gezegde:

Jan wordt automonteur.

In deze zin is *wordt automonteur* naamwoordelijk gezegde.

Deze zin heeft geen **werkwoordelijk** gezegde.

Je kunt hier de vraag 'wat' of 'wie' + werkwoordelijk gezegde + onderwerp dus niet stellen.

Deze zin heeft ook geen lijdend voorwerp.

Als je voor die vraag **ten onrechte** 'wordt' als werkwoordelijk gezegde zou invullen, zou je als verkeerde vraag krijgen: *Wat wordt Jan?* antwoord: *automonteur*

Je zou dan **foutief** *automonteur* als lijdend voorwerp benoemen, maar het is dus 'naamwoordelijk deel van het gezegde'.

Let op: **een lijdend voorwerp kan nooit met een voorzetsel beginnen** (*aan, bij, door, in, met, voor, naar, om, op, tot, van* enz.). Met die hulpregel hoef je nooit een voorzetselvoorwerp per ongeluk als lijdend voorwerp te benoemen.

meewerkend voorwerp

kenmerken:

- vaak kun je 'aan', 'voor' of 'bij' ervoor zetten of – als het er al staat – weglaten:

*Zij heeft hem een cadeau gegeven. Zij heeft **aan** hem een cadeau gegeven.*

-> *hem* is meewerkend voorwerp.

*Hij schonk haar thee in. Hij schonk **voor** haar thee in.*

-> *haar* is meewerkend voorwerp.

*Ik drukte Jan geld in de hand. Ik drukte **bij** Jan geld in de hand.*

-> *Jan* is meewerkend voorwerp.

- op de vraag 'voor wie' of 'aan wie' + persoonsvorm + onderwerp + rest van de zin, krijg je het meewerkend voorwerp als antwoord:

Zij heeft hem een cadeau gegeven.

aan (voor) wie (wat) + heeft zij een cadeau gegeven? -> *hem* = meewerkend voorwerp

- vaak kun je bij een meewerkend voorwerp dat begint met 'voor', 'voor' vervangen door 'ten behoeve van':

*Je hoeft voor mij geen koffie te zetten. Je hoeft **ten behoeve van** mij geen koffie te zetten.*

bijwoordelijke bepaling

Bijwoordelijke bepalingen kunnen zinsdelen zijn (van één of meer woorden) die onder andere aangeven:

- tijd: Ik ga **morgen** naar Amsterdam. Hij zou me **deze week** bellen. Hij komt **straks**.
- plaats: Zij zit **op de bank**. **In het westen van het land** regent het. **Daar** ligt het.
- richting: Ik ga morgen **naar Amsterdam**.
- manier waarop: Ik ga morgen **met de trein** naar Amsterdam. **Met een scherp mes** gaat dat beter.
- oorzaak: **Door de sneeuw** zijn de straten glad.
- reden: **Daarom** kan ik niet komen.
- voorwaarde: **Dan** kom ik ook.
- omstandigheid: **Gelukkig** was het mooi weer.
- of en hoe vaak iets gebeurt: **niet, nooit, altijd, soms, vaak, wel**

voorzetselvoorwerp

Sommige werkwoorden hebben een vast voorzetsel:

houden van: Ik houd van aardbeienjam.

lijken op: Hij lijkt op zijn vader.

twijfelen aan: Ik twijfel aan zijn eerlijkheid.

geloven in: Kleine kinderen geloven in Sinterklaas.

luisteren naar: Die hond luistert naar zijn baas.

beginnen met: Ik begin met het eerste hoofdstuk.

lachen om: Wij lachten om die grap.

klagen over: Hij klaagde over het slechte weer.

beschermen tegen: Een parasol beschermt je tegen de zon.

behoren tot: Hij behoort tot de beste leerlingen.

We noemen het zinsdeel dat met zo'n vast voorzetsel begint, het voorzetselvoorwerp:

van aardbeienjam

op zijn vader

aan zijn eerlijkheid

in Sinterklaas

naar zijn baas

met het eerste hoofdstuk

om die grap

over het slechte weer

tegen de zon

tot de beste leerlingen

Het moet dus gaan om een **vast** voorzetsel. Vergelijk:

Hij wacht op zijn broer.

Hier is de vaste combinatie wachten op: op zijn broer is voorzetselvoorwerp

Hij wacht op het perron. op het perron geeft de plaats aan en is bijwoordelijke bepaling.

Ik kan hier ook andere voorzetsels gebruiken in combinatie met wachten:

Hij wacht in de hal van het station. Hij wacht bij de hoofdingang. Hij wacht voor de hoofdingang.

Soms zijn twee voorzetsels mogelijk in combinatie met een bepaald werkwoord:

Ik begin met het eten. Ik begin aan het eten

met het eten en aan het eten zijn dan wel voorzetselvoorwerp

Hij vroeg om geld. Hij vroeg naar de prijs van het boek.

om geld en naar de prijs van het boek zijn dan wel voorzetselvoorwerp

Een voorzetselvoorwerp hoef je in elk geval niet te verwarren met een lijdend voorwerp, want **een lijdend voorwerp kan niet met een voorzetsel beginnen**.

bijvoeglijke bepaling

Een bijvoeglijke bepaling is geen zelfstandig zinsdeel, maar een deel van een ander zinsdeel.
Een bijvoeglijke bepaling zegt iets van een zelfstandig naamwoord en kan uit één woord of meer woorden bestaan.

Parijs is een grote stad.

Ontleding in zinsdelen:

is = persoonsvorm,
Parijs = onderwerp,
is een grote stad = naamwoordelijk gezegde,
grote = bijvoeglijke bepaling (bij *stad*).

Parijs is de hoofdstad van Frankrijk.

Ontleding in zinsdelen:

is = persoonsvorm,
Parijs = onderwerp,
is de hoofdstad van Frankrijk = naamwoordelijk gezegde,
van Frankrijk = bijvoeglijke bepaling (bij *hoofdstad*).

Parijs is de grootste stad van Frankrijk.

Ontleding in zinsdelen:

is = persoonsvorm,
Parijs = onderwerp,
is de grootste stad van Frankrijk = naamwoordelijk gezegde,
grootste = bijvoeglijke bepaling,
van Frankrijk = bijvoeglijke bepaling.

Ook bijvoorbeeld aanwijzende voornaamwoorden, bezittelijke voornaamwoorden en telwoorden worden als bijvoeglijke bepaling benoemd:

Dat boek, mijn tas, veel boeken, de eerste prijs.

Een bijvoeglijke bepaling kan ook de vorm van een bijzin hebben:

Het boek dat ik las, was erg spannend.

Ontleding in zinsdelen:

was = persoonsvorm,
Het boek dat ik las = onderwerp,
was erg spannend = naamwoordelijk gezegde,
dat ik las = bijvoeglijke bepaling ('bijvoeglijke bijzin');

de onderontleding van de bijvoeglijke bijzin:
las = persoonsvorm (en werkwoordelijk gezegde),
ik = onderwerp,
dat = lijdend voorwerp

de samengestelde zin

Een zin met één persoonsvorm en één onderwerp noemen we een 'enkelvoudige zin'.

De enkelvoudige zin *Ik weet het* ontleden we in zinsdelen als volgt:

weet = persoonsvorm, *ik* = onderwerp, *het* = lijdend voorwerp.

Als ik deze zin verander in *Ik weet dat hij morgen komt*, bevat de zin twee persoonsvormen: *weet* en *komt* en twee onderwerpen: *ik* en *hij*. Het is nu een 'samengestelde zin' geworden. De zin is samengesteld uit twee zinnen: *Ik weet het* en *Hij komt morgen*, met *dat* als voegwoord.

dat hij morgen komt is te vergelijken met *het* in de eerste, enkelvoudige zin.

De zin *Ik weet dat hij morgen komt* wordt als volgt ontleed:

weet = persoonsvorm, *ik* = onderwerp, *dat hij morgen komt* is lijdend voorwerp (in de vorm van een bijzin een lijdendvoorwerpsbijzin of lijdendvoorwerpszin).

De bijzin *dat hij morgen komt* kan ik 'onderontleden':

komt = persoonsvorm, *hij* = onderwerp, *morgen* = bijwoordelijke bepaling, het voegwoord *dat* is geen zinsdeel.

Hier bestaat de samengestelde zin uit een hoofdzin (*Ik weet*) en een bijzin. Een kenmerk van een bijzin is, dat je hem kunt vervangen door één woord.

Andere voorbeelden van samengestelde zinnen bestaande uit een hoofdzin en een bijzin:

Wie zoiets doet, neemt wel een risico.

Je kunt *Wie zoiets doet* vervangen door één woord, bijvoorbeeld *hij*:

Hij neemt wel een risico.

In deze zin is *Hij* onderwerp, dus *Wie zoiets doet* is onderwerps(bij)zin.

De ontleding in zinsdelen:

neemt = persoonsvorm, *Wie zoiets doet* = onderwerp, *een risico* = lijdend voorwerp, *wel* = bijwoordelijke bepaling.

De bijzin *Wie zoiets doet* kun je weer onderontleden:

doet = persoonsvorm, *Wie* = onderwerp, *zoiets* = lijdend voorwerp.

De constructie van een zin bestaande uit een hoofdzin en een bijzin noemt men 'onderschikking'.

Een samengestelde zin kan ook bestaan uit twee gelijkwaardige zinnen. Men noemt dat 'nevenschikking'. Voorbeelden:

Marjan kijkt naar de televisie en Peter leest een boek.

De zin is samengesteld uit twee (gelijkwaardige) zinnen:

Marjan kijkt naar de televisie en Peter leest een boek, met *en* als (nevenschikkend) voegwoord.

De ontleding in zinsdelen:

kijkt = persoonsvorm, *Marjan* = onderwerp

leest = persoonsvorm, *Peter* = onderwerp, *een boek* = lijdend voorwerp.

Nina kan niet komen, want zij is ziek.

De zin is samengesteld uit twee (gelijkwaardige) zinnen:

Nina kan niet komen en Zij is ziek, met *want* als (nevenschikkend) voegwoord.

Nina zou komen, maar zij is ziek.

De zin is samengesteld uit:

Nina zou komen en Zij is ziek, met *maar* als (nevenschikkend) voegwoord.

woordsoorten

lidwoord

We kennen drie lidwoorden: *de, het* en *een* (uitgesproken: 'n'). Ze horen bij een zelfstandig naamwoord: *de man, de vrouw, de kinderen, het kind, het boek, een jongen, een pen*

zelfstandig naamwoord

Zelfstandige naamwoorden duiden mensen, dieren, dingen en begrippen aan.

Je kunt er meestal een lidwoord voor zetten: *de man, de vrouw, het kind, de hond, de tafel, het boek, een schilderij, een school, het plezier, de lengte*.

Van zelfstandige naamwoorden kun je meestal meervoud maken:

mannen, vrouwen, kinderen, honden, tafels, schilderijen, scholen, lengtes.

Van zelfstandige naamwoorden kun je meestal verkleinwoorden maken:

mannetje, vrouwtje, kindje, hondje, tafeltje, schilderijtje, schooltje, pleziertje.

Namen van personen en zaken en o.a. aardrijkskundige namen noemen we ook zelfstandig naamwoord, vaak aangegeven als 'zelfstandig naamwoord eigennaam': *Jan, Cruijff, Ajax, Amsterdam*. Hier kun je in principe geen lidwoord voor zetten en geen meervoud of verkleinwoord van maken.

bijvoeglijk naamwoord

Bijvoeglijke naamwoorden noemen een kenmerk of eigenschap ('zeggen iets') van een zelfstandig naamwoord: een *klein* kind - Het kind is *klein*. een *rode* jas - De jas is *rood*. Het *mooie* huis - Het huis is *mooi*. De *Nederlandse* taal. Een *houten* hek.

werkwoord

Werkwoorden kunnen we allereerst verdelen in **zelfstandige werkwoorden** en **niet-zelfstandige werkwoorden (hulpwerkwoorden en koppelwerkwoorden)**.

Een **zelfstandig werkwoord** is een werkwoord dat alleen (zonder andere werkwoorden) in een zin **kan** voorkomen:

1. Hij *loopt* op straat.
2. Ik *lees* een boek.
3. Wij *kijken* naar de televisie.

In de volgende zinnen zijn de *gecursiveerde* werkwoorden ook zelfstandige werkwoorden, omdat ze **alleen** en **zelfstandig** in een zin **kunnen** voorkomen (Zoals blijkt uit de zinnen 1, 2 en 3):

4. Hij heeft op straat *gelopen*.
5. Ik ga een boek *lezen*.
6. Wij willen naar de televisie *kijken*.

Een **hulpwerkwoord** 'helpt' een 'werkwoordelijk gezegde' te vormen (een combinatie van werkwoorden die bij elkaar horen):

De bekendste hulpwerkwoorden zijn de werkwoorden *hebben* en *zijn* in zinnen als:

7. Ik heb een boek *gelezen*.
8. Zij was naar huis *gegaan*.

Ook *zullen* komt vaak voor als hulpwerkwoord van tijd:

9. Ik zal dat boek *lezen*.

Worden is ook hulpwerkwoord in de volgende zin:

10. De prijzen worden *verhoogd*.

Kunnen, mogen, moeten, hoeven en *willen* zijn hulpwerkwoord in zinnen als:

11. Ik *kan* morgen niet komen.
12. We *mochten* doorrijden.
13. Ik *moet* het werk eerst afmaken.
14. Zij *hoeft* vandaag niet te werken.
15. Ik *wil* niet ver lopen.

Koppelwerkwoorden 'koppelen' een naamwoord (zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord) aan het onderwerp.

16. Hij *is* ziek. (*ziek* is een bijvoeglijk naamwoord)
17. De resultaten waren *voldoende* (*voldoende* is hier een bijvoeglijk naamwoord)
18. Zij *wordt* dierenarts. (*dierenarts* is een zelfstandig naamwoord)
19. Dat *lijkt* me moeilijk.
20. De prijs *bleek* nogal hoog (te zijn).
21. Dat *blijft* een raadsel.
22. Hij *schijnt* ziek (te zijn).
23. Dat programma *heet* gebruiksvriendelijk (te zijn).

Zonder het naamwoord is het gezegde niet 'af', niet compleet.

Dat naamwoord kan de 'kern' vormen van een groepje woorden:

24. Dat *bleek* helemaal niet moeilijk (te zijn).
moeilijk is hier het kernwoord (en *moeilijk* is een bijvoeglijk naamwoord)
25. FC Okkenbroek was kampioen van de afdeling Overijssel.
kampioen is hier het kernwoord (en *kampioen* is zelfstandig naamwoord)

Als koppelwerkwoord **kunnen** voorkomen: *zijn*, *worden*, *lijken*, *blijken*, *blijven*, *schijnen*, *heten*, *dunken* en *voorkomen*. Andere werkwoorden kunnen geen koppelwerkwoord zijn.

Ook in de volgende zinnen blijven die werkwoorden een koppelwerkwoord:

26. Hij zal misschien ziek *zijn*. (*zal* is hier hulpwerkwoord)
27. De resultaten zullen wel voldoende *zijn*. (*zullen* is hier hulpwerkwoord)
28. Zij is dierenarts *geworden*. (*is* is hier hulpwerkwoord)
29. FC Okkenbroek was kampioen van de afdeling Overijssel *geworden*.
(*was* is hier hulpwerkwoord)
30. Dat had haar nogal moeilijk *geleken*. (*had* is hier hulpwerkwoord)
31. De prijs was nogal hoog *gebleken*. (*was* is hier hulpwerkwoord)

Dezelfde werkwoorden kunnen dus in verschillende zinnen een andere woordsoort zijn:

32. Hij *is* gek. *is* is hier koppelwerkwoord.
33. Hij *is* gek geworden.
is is hier hulpwerkwoord (van tijd); *geworden* is het koppelwerkwoord.
34. De benzineprijzen *zijn* door Shell verhoogd .
zijn is hier hulpwerkwoord;
verhoogd is zelfstandig werkwoord, want in de zin *Shell verhoogde de benzineprijzen* is *verhoogde* het enige werkwoord – en dus zelfstandig werkwoord.
34. Ik *heb* een kaartje voor dat concert.
Het werkwoord *hebben* heeft hier de betekenis van 'bezitten':
heb is hier zelfstandig werkwoord.
35. Ik *heb* een kaartje voor dat concert gekocht.
heb is hier een hulpwerkwoord; *gekocht* is zelfstandig werkwoord,
want in de zin *Ik kocht een kaartje voor dat concert* is *kocht* het enige werkwoord - en dus een zelfstandig werkwoord.

Een bijzonder soort zelfstandige werkwoorden zijn de **wederkerende werkwoorden**, die in de infinitief het 'wederkerend voornaamwoord' *zich* bij zich hebben:

zich vergissen: ik vergis *me*, jij vergist *je*, u vergist *zich*, wij vergissen *ons*, jullie vergissen *je*, zij vergissen *zich*.

Sommige werkwoorden kunnen wederkerend en niet-wederkerend zijn: zij *wast* zich (wederkerend); zij *wast* het kind (niet-wederkerend).

bijvoeglijk naamwoord of bijwoord?

het bijvoeglijk naamwoord

Een bijvoeglijk naamwoord zegt iets van een zelfstandig naamwoord:

de *handige* jongen
het *kleine* kind
een *gevaarlijke* bocht
het *goede* plan
het *aardige* meisje
het *beroemde* schilderij
een *houten* hek
de *gezouten* vis
een *plastic* dopje

Het bijvoeglijk naamwoord kan vóór het zelfstandig naamwoord staan, maar ook erachter:

Die jongen is *handig*.
Die jongen lijkt me *handig*.
Het kind is *klein*.
Die bocht is *gevaarlijk*.
Die bocht blijft *gevaarlijk*.
Dat plan is *goed*.
Dat plan lijkt mij wel *goed*.
Het meisje is *aardig*.

het bijwoord

Een bijwoord kan iets zeggen van:

- een werkwoord: Hij loopt *snel*.
- een bijvoeglijk naamwoord: Dat was een erg steile helling.
- een telwoord: Dat kost *heel* veel geld.
- een ander bijwoord: Hij loopt *bijzonder* snel.
- een hele zin: *Gelukkig* was het mooi weer.

Alle bijwoordelijke bepalingen die uit één woord (kunnen) bestaan, zijn bijwoorden:

Ik kom *morgen*.
Ik kom *zo*.
Hij woont *daar*.
Ik kan de sleutel *nergens* vinden.
Misschien kom ik.
Toen vertelde hij dat.
Daardoor kon hij *niet* komen.

Woorden als *niet*, *nooit*, *altijd*, *soms*, *vaak*, *wel* zijn altijd bijwoord.

Bijwoorden kunnen ook vragend zijn:

Wanneer kom je?
Waar woont hij?
Waardoor is dat mislukt?
Waarom vraag je dat?

Let op: Niet alle vragende woorden zijn 'vragende voornaamwoorden':
vragende voornaamwoorden vragen naar personen of dingen: *wie*, *wat*, *welke*

Let op: In *Die jongen is snel* is *snel* een bijvoeglijk naamwoord (zegt iets van *die jongen*).
In *Die jongen loopt snel* is *snel* een bijwoord (zegt iets van *lopen*).

persoonlijk voornaamwoord

Persoonlijke voornaamwoorden verwijzen vaak naar mensen, dieren of dingen.
Als zinsdeel kunnen ze onderwerp, meewerkend voorwerp of lijdend voorwerp zijn.

	als onderwerp		als meewerkend of lijdend voorwerp	
	enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
1 ^e persoon	ik	wij, we	mij, me	ons
2 ^e persoon	jij, je, u	jullie, u	jou, je, u	jullie, u
3 ^e persoon	hij, zij, het	zij, ze	hem, haar	hun, hen, ze

als onderwerp:

Ik ben thuis.
Jij bent thuis.
U bent thuis.
Hij is thuis.
Zij is thuis.
Wij zijn thuis.
Jullie zijn thuis.
U bent thuis.
Zij zijn thuis.

als meewerkend voorwerp:

Jan gaf **mij** een cadeau.
Jan gaf **jou** een cadeau.
Jan gaf **u** een cadeau.
Jan gaf **hem** een cadeau.
Jan gaf **haar** een cadeau.
Jan gaf **ons** een cadeau.
Jan gaf **jullie** een cadeau.
Jan gaf **u** een cadeau.
Jan gaf **hun** een cadeau.

als lijdend voorwerp:

Jan zocht **mij**.
Jan zocht **jou**.
Jan zocht **u**.
Jan zocht **hem**.
Jan zocht **haar**.
Jan zocht **ons**.
Jan zocht **jullie**.
Jan zocht **u**.
Jan zocht **hen**.

ook mogelijk:

Jan gaf **ze** een cadeau.

Jan zocht **ze**.

na een voorzetsel:

Jan gaf **aan hen** een cadeau.

Het noemen we ook persoonlijk voornaamwoord in zinnen als:

Het is fout wat hij zegt.

Het is jammer dat je niet kunt komen.

We noemen *Het* als zinsdeel hier 'voorlopig onderwerp':

Het verwijst in de eerste zin naar de bijzin *wat hij zegt*.

Het verwijst in de tweede zin naar de bijzin *dat je niet kunt komen*.

bezittelijk voornaamwoord

	enkelvoud	meervoud
1 ^e persoon	mijn	ons, onze
2 ^e persoon	jouw, je, uw	jullie, uw
3 ^e persoon	zijn, haar	hun

Ik heb een boek.
Jij hebt een boek.
U hebt een boek.
Hij heeft een boek.
Zij heeft een boek.
Wij hebben een huis.
Wij hebben boeken.
Jullie hebben boeken.
U hebt boeken.
Zij hebben boeken.

Dat is **mijn** boek.
Dat is **jouw (je)** boek.
Dat is **uw** boek.
Dat is **zijn** boek.
Dat is **haar** boek.
Dat is **ons** huis.
Dat zijn **onze** boeken.
Dat zijn **jullie** boeken.
Dat zijn **uw** boeken.
Dat zijn **hun** boeken.

Let op: in *Dat is het boek van hem* is *van hem* wel een 'bezitsaanduiding', maar *hem* is persoonlijk voornaamwoord en niet bezittelijk voornaamwoord zoals in *zijn boek*.

voorzetsel

Voorbeelden van veelvoorkomende voorzetsels in veelgebruikte combinaties:

Ik geef deze pen **aan** jou. Ik vroeg iets **aan** hem. Hij is **aan** het werk. De plaat hangt **aan** de muur. Er zitten vijf knopen **aan** die jas. Wij zitten **aan** (de) tafel. Wie is er **aan** de telefoon? Hij studeert **aan** de universiteit. **Aan** het begin van de les kun je je werk inleveren. Wie is er **aan** de beurt? Ik heb pijn **aan** mijn been.

Ik woon **bij** het Vondelpark. Ik heb geen tas **bij** me. Die blouse past goed **bij** die rok. In Frankrijk drinkt men vaak wijn **bij** het eten. Hij werkt **bij** Shell. Die kamer is 4 **bij** 5 meter. Ik ben daar niet **bij** geweest.

Zij kijkt **door** het raam naar buiten. Hij loopt **door** de gang. Ik heb **door** de regen gelopen. **Door** de grote drukte ontstonden files. **Door** de week ben ik niet thuis, alleen in het weekend.

Hij woont **in** een drukke straat **in** het centrum van Delft. **In** het weekend ga ik naar Amsterdam. Met de metro ben je **in** 10 minuten in het centrum. Ik heb dat **in** de krant gelezen. Er stond een advertentie **in** de krant. Ik doe de boodschappen **in** een tas. **In** het postkantoor moet je vaak **in** de rij staan. Hoe zeg je dat **in** het Nederlands? Hij heeft de brief **in** het Nederlands vertaald.

Ik ga **met** de trein naar Rotterdam. Gaan jullie **met** z'n tweeën op vakantie? **Met** Pasen gaan wij naar Luxemburg. Ik heb gisteren **met** haar gesproken. Ik schrijf **met** een vulpen. Peuters kunnen soms uren spelen **met** blokken. **Met** water krijg je dat niet schoon. Zij eet brood **met** kaas.

Ik ga **naar** school. Wij gaan morgen **naar** Antwerpen. Zij kwam **naar** mij toe om iets te vragen.

Om 9 uur gaan de meeste winkels open. **Om** de twee uur vertrekt er een trein naar Parijs. Overdag gaat er **om** het hele uur een bus, in het spitsuur **om** het half uur. De kinderen mochten **om** de beurt iets vertellen. Hij heeft een verband **om** zijn hand. Wij zitten **om** de tafel. Ik ben **om** het huis heen gelopen. Het postkantoor is hier **om** de hoek. Zij moest lachen **om** die grap. Hij vroeg **om** een blad papier.

Op zaterdag heeft hij vrij. Het boek ligt **op** de tafel. Hij is vanmiddag niet **op** school geweest. Is er vanavond een leuke film **op** de televisie? Wij gaan morgen **op** vakantie. **Op** die manier lukt dat niet.

De winkel is **tot** 6 uur open. Ik ben op vakantie van 2 **tot** en met 16 augustus. **Tot** morgen!

Dit boek is **van** hem. **Van** Rotterdam naar Den Haag is 23 kilometer. **Van** 9 tot 6 is die winkel open. Ik ga met de trein **van** half tien. Die ring is **van** goud. Hij weet veel **van** auto's.

Er staat een boom **voor** het huis. **Voor** het eten was ik mijn handen. Dat is fijn **voor** haar. Het is 10 **voor** 6. Ik heb niet genoeg geld **voor** zo'n dure vakantie. Ik heb iets **voor** je meegebracht.

Alle woorden die een plaats aangeven zijn ook voorzetsel: *achter, bij, boven, langs, naast, onder, tussen, enz.*

Voorzetsels zijn nooit een zelfstandig zinsdeel, maar altijd een onderdeel van een zinsdeel (vaak een bijwoordelijke bepaling of een voorzetselvoorwerp).

Onthoud dat een lijdend voorwerp nooit met een voorzetsel kan beginnen.

aanwijzend voornaamwoord

Aanwijzende voornaamwoorden wijzen iemand of iets aan.

Deze man heb ik eerder gezien.

Die jongen is goed in rekenen.

Dit boek heb ik gelezen.

Dat heb ik nog niet gehoord

Ook woorden als *dezelfde*, *hetzelfde*, *soortgelijke*, *dergelijke*, *zo'n* en *zulke* kunnen aanwijzend voornaamwoord zijn.

Aanwijzende voornaamwoorden kunnen ook 'zelfstandig' voorkomen, zonder dat er een zelfstandig naamwoord achter staat:

Dat heb ik al gelezen.

Ik weet niet wat **dit** betekent.

Hoe vind je **deze**?

Let op: de woorden *hier* en *daar* kunnen nooit aanwijzend voornaamwoord zijn. Ze geven een plaats of richting aan, het zijn bijwoorden.

betrekkelijk voornaamwoord

Betrekkelijke voornaamwoorden verwijzen terug naar iets of iemand.

In *Het boek* **dat** ik las, was spannend verwijst **dat** naar *Het boek*.

De jongen **die** daar loopt, is mijn broer.

De vrouw **die** je zag, is mijn buurvrouw.

De thee **die** ik dronk, vond ik lekker.

De oefeningen **die** we moesten maken, waren gemakkelijk.

Dat is een oefening **die** ik gemakkelijk vind.

Bij zelfstandige naamwoorden met **de** als bepaald lidwoord ('de-woorden') en bij meervoud is het betrekkelijk voornaamwoord **die**.

Het examen **dat** zij moet doen, is erg moeilijk.

Ik ga het boek lezen **dat** ik gekregen heb.

Bij zelfstandige naamwoorden met **het** als bepaald lidwoord ('het-woorden') is het betrekkelijk voornaamwoord **dat**.

Dat is de jongen **aan wie** ik het boek gegeven heb.

Dat zijn de leerlingen **aan wie** de leraar straf heeft gegeven.

Er zijn drie leerlingen **voor wie** ik geen boek heb.

Dat is de man **met wie** ik gisteren gesproken heb.

Het meisje **op wie** ik wacht, is mijn vriendin.

Het gaat hier om verwijzingen naar personen. Vóór het betrekkelijk voornaamwoord staat een voorzetsel: **aan, voor, met, op** enzovoort. Het betrekkelijk voornaamwoord wordt dan **wie**.

wat kan ook betrekkelijk voornaamwoord zijn.

wat verwijst dan naar bepaalde woorden zoals *iets*, *niets* of een 'overtreffende trap' of een hele zin:

Hij vroeg **iets wat** ik niet wist.

Dat is het mooiste **wat** ik heb gezien.

Hij komt vaak te laat, **wat** heel vervelend is.

Zie lesblad 46x voor meer details over de keuze tussen **dat** en **wat** als betrekkelijk voornaamwoord

voegwoord

Voegwoorden verbinden meestal twee korte zinnen tot één lange:

Hij komt vandaag niet. Hij is ziek.

Hij komt vandaag niet, **omdat** hij ziek is.

Hij komt vandaag niet, **want** hij is ziek.

Een zin die is samengesteld uit twee kortere zinnen, noemen we een 'samengestelde zin'.

omdat noemen we een onderschikkend voegwoord: de volgorde van de woorden verandert.

want noemen we nevenschikkend voegwoord: de volgorde van de woorden blijft hetzelfde.

andere voorbeelden van (onderschikkende) voegwoorden:

Ik hoorde **dat** hij ziek was.

Dat hij ziek was, hoorde ik gisteren pas.

We gaan naar het strand, **als** het goed weer blijft.

Als het goed weer blijft, gaan we naar het strand.

We gaan naar het strand, **mits** het goed weer blijft.

Mits het goed weer blijft, gaan we naar het strand.

Doordat het hard waaide, was het niet prettig op het strand.

Het was niet prettig op het strand, **doordat** het hard waaide.

Het waaide hard, **zodat** het niet prettig was op het strand.

Hoewel het slecht weer was, gingen zij naar de Efteling.

Zij gingen naar de Efteling, **hoewel** het slecht weer was.

We gaan morgen naar de Efteling, **tenzij** het slecht weer is.

Tenzij het slecht weer is, gaan we morgen naar de Efteling.

We gingen naar huis, **toen** het begon te regenen.

Toen het begon te regenen, gingen we naar huis.

andere voorbeelden van (nevenschikkende) voegwoorden:

Hij gaat met de trein **en** laat zijn auto staan.

Zij was op tijd vertrokken, **maar** zij kwam toch te laat.

Ga je weg **of** blijf je thuis?

(nevenschikkende) voegwoorden kunnen ook twee delen van één zinsdeel verbinden:

Mijn broer **en** zijn vriendin komen ook.

Jan **of** Karel komt je ophalen.

voegwoord of bijwoord?

Soms kan een woord als voegwoord gebruikt worden, maar ook als bijwoord. Een voorbeeld is **toen**:

Als voegwoord leidt **toen** een bijzin in:

Toen hij vertrok ging het regenen.

Het ging regenen **toen** hij vertrok.

Als bijwoord geeft **toen** alleen de tijd aan:

Het ging **toen** regenen.

Je kunt hier **toen** vervangen door een andere tijdsaanduiding: *net, een uur geleden, vanmorgen*

telwoord

Telwoorden geven een aantal aan of een plaats in een rij:

Hoofdtelwoorden geven een aantal aan:

bepaalde hoofdtelwoorden geven een precies aantal aan:

één, twee, tien, honderd, tweeduizend enz.

onbepaalde hoofdtelwoorden geven niet een nauwkeurig aantal aan:

enkele, enige, sommige, ve(e)l(e), weinig, genoeg;

ook vragend: *hoeveel*

Rangtelwoorden geven een plaats in een rij aan:

bepaalde rangtelwoorden geven een plaats in de rij aan met een nummer:

eerste, tweede, tiende, honderdste, tweeduizendste, miljoenste

onbepaalde rangtelwoorden geven een plaats in de rij aan zonder nummer:

zoveelste, laatste, middelste;

ook vragend: *hoeveelste*

vragend voornaamwoord

Vragende voornaamwoorden vragen naar mensen, dieren of dingen:

wie, wat, welk(e), wat voor een:

Wie heeft dat gezegd?

Wat heb je gezegd?

Welk boek heb je gelezen?

Wat voor een film is dat?

Let op: niet alle 'vragende woorden' zijn vragende voornaamwoorden:

wanneer, waar, waarom en hoe zijn bijwoorden; hoeveel is telwoord.

onbepaald voornaamwoord

Onbepaalde voornaamwoorden geven een vage aanduiding van personen of zaken:

men, iets, niets, iemand, niemand, iedereen, alles:

Men kon geen informatie geven.

Ik had hem **iets** gevraagd.

Niemand wist het antwoord.

en bijvoorbeeld ook *wat* in *Ik zie wat*

en *het* in *Het regent*

Let op: in een zin als *Het klopt niet wat hij zegt* slaat *Het* op *wat hij zegt*. *Het* is dan geen onbepaald voornaamwoord, maar een persoonlijk voornaamwoord.

wederkerend voornaamwoord

zich haasten, ik haast **me**, jij haast **je**, u haast **zich**, hij haast **zich**,

wij haasten **ons**, jullie haasten **je**, u haast **zich**, zij haasten **zich**

Kun je je dat herinneren? je (1) = persoonlijk voornaamwoord, je (2) = wederkerend voornaamwoord

wederkerig voornaamwoord

Het wederkerig voornaamwoord: *elkaar*: Zij helpen *elkaar*.

die / deze / dit / dat

die

die kan **aanwijzend voornaamwoord** zijn:

Die jongen heeft mij gisteren geholpen.

die is aanwijzend voornaamwoord voor 'de-woorden': de jongen – die jongen

Als je *die* kunt vervangen door *deze* is het aanwijzend voornaamwoord.

die kan **betrekkelijk voornaamwoord** zijn:

De jongen *die* mij gisteren geholpen heeft, loopt daar.

die is betrekkelijk voornaamwoord voor 'de-woorden': de jongen die

deze

deze kan **alleen aanwijzend voornaamwoord** zijn:

Deze jongen heeft mij gisteren geholpen.

deze is aanwijzend voornaamwoord voor 'de-woorden': de jongen – deze jongen

dit

dit kan **alleen aanwijzend voornaamwoord** zijn:

Dit meisje heeft mij gisteren geholpen.

dit is aanwijzend voornaamwoord voor 'het-woorden': het meisje – dit meisje

dat

dat kan **aanwijzend voornaamwoord** zijn:

Dat meisje heeft mij gisteren geholpen.

dat is aanwijzend voornaamwoord voor 'het-woorden': het meisje – dat meisje

Als je *dat* kunt vervangen door *dit* is het aanwijzend voornaamwoord.

dat kan **betrekkelijk voornaamwoord** zijn:

Het meisje *dat* mij gisteren geholpen heeft, loopt daar.

dat is betrekkelijk voornaamwoord voor 'het-woorden': het meisje dat

dat kan ook (**onderschikkend**) **voegwoord** zijn:

Zij vertelde mij gisteren, *dat* zij niet kon komen.

Hier zijn twee zinnen aan elkaar gevoegd:

Zij vertelde het mij gisteren. Zij kon niet komen.

beoordeling tekst naam student:

datum: tekst: beoordelaar:

werkwoordsspelling: fouten in:

- 0 2a geen ww: bijvoeglijk naamwoord
- 0 b geen ww: bijvoeglijk naamwoord op -en
- 0 c geen ww: zelfstandig nw of bijwoord
- 0 3 je ≠ jij; je = jou / jouw
- 0 4 je = jij na persoonsvorm
- 0 5 persoonsvorm of voltooid deelwoord?
- 0 6a gebiedende wijs
- 0 b gebiedende wijs wederkerend ww
- 0 7 o.t.t. overig
- 0 8 't kofschip
- 0 9 o.v.t. enkel/dubbel d/t
- 0 10a o.v.t. sterk/onregelmatig
- 0 b o.v.t. met infinitief

overige spelling: fouten in:

- 0 13 aaneen of los?
- 0 14 koppelteken bij klinkerbotsing
- 0 15 koppelteken overige gevallen
- 0 16 deelteken (trema)
- 0 17 apostrof (weglatingsteken)
- 0 18 tussen-n in samenstellingen
- 0 19 tussen-s in samenstellingen
- 0 20 hoofdletters
- 0 21 verkleinwoord
- 0 22 punten in afkortingen
- 0 23 accenttekens
- 0 24 verdubbeling eindletter in meervoud
- 0 25 'weetwoorden'

leestekens: fouten in:

- 0 26 punt, vraagteken, uitroepsteken
- 0 27 komma tussen ww die niet bij elkaar horen
- 0 28 komma voor uitbreidende bijzin
- 0 29 komma's, aandachtstreepjes, haakjes
- 0 30 komma in overige gevallen
- 0 31 puntkomma
- 0 32 dubbele punt
- 0 33 aanhalingstekens
- 0 34 aanhalingstekens in combinatie

'formuleren': fouten in:

- 0 35 zij / hun / hen / ze
- 0 36 jou (je) / jouw, u / uw, mij (me) / mijn.
- 0 37 dan / als + persoonlijk voornaamwoord
- 0 38 werkwoorden onregelmatig in de o.t.t.
- 0 39 bijvoeglijke naamwoorden op -en:
- 0 40 -n in enkele(n), alle(n), sommige(n) enz.
- 0 41 liggen / leggen, kunnen / kennen
- 0 42 pleonasme en tautologie
- 0 43 contaminatie en malapropisme
- 0 44 voegwoorden
- 0 45 congruentie onderwerp-persoonsvorm
- 0 46 betrekkelijke vnw, verwijzende woorden
- 0 47 foute beknopte bijzin

- 0 48 foute samentrekkingen
- 0 49 tangconstructies
- 0 50 zinsbouw: plaats van de persoonsvorm

schrijven: aanmerkingen:

- 0 51 spreektaal en schrijftaal
- 0 52 variatie in woordgebruik
- 0 53 barbarismen, dialectismen
- 0 54 foute woordvolgorde, fout in symmetrie
- 0 55 lijdende vorm en naamwoordstijl
- 0 56 zinslengte en alinea-indeling
- 0 57 herhaling en wijdlopiegheid
- 0 58 structuur van de tekst
- 0 59 vormgeving van de tekst
- 0 60 aangeven citaten en bronvermelding

overige opmerkingen:

.....

.....

.....

